

Jaarverslag 2019

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten

Inhoudsopgave

1.1	Voorwoord	5
1.2	Kerngegevens afgelopen vijf jaar	7
1.2.1	Kerngegevens	7
1.2.2	Financiële gegevens (bedragen in € 1.000.000)	8
1.3	Missie, visie en strategie	9
1.3.1	Missie en visie	9
1.3.2	Strategie	9
1.4	Gebeurtenissen in 2019	11
1.4.1	Speerpunten	11
1.4.2	Een nieuw strategisch beleggingsbeleid	13
1.4.3	Van een paritair naar een omgekeerd gemengd bestuursmodel	14
1.4.4	Wet- en regelgeving	15
1.4.5	Onderzoek wensen en behoeften deelnemers	17
1.5	Communicatie	18
1.5.1	Communicatie-activiteiten in 2019	18
1.5.2	Contact met StiPP	19
1.5.3	Klachten en geschillen	20
1.6	Handhaving verplichtstelling	20
1.6.1	Handhavingsactiviteiten in 2019	21
1.6.2	Handhaving en looncontroles door SNCU	21
1.6.3	Verzoeken geen premie, wel recht	22
1.6.4	Kosten en opbrengsten van handhaving	22
1.7	Uitbesteding van werkzaamheden	22
1.7.1	Uitbestedingsbeleid	22
1.7.2	De uitbestedingsrelatie StiPP – PGGM	23
1.7.3	Pensioenbeheer	24
1.7.4	Vermogensbeheer	24
1.7.5	Custodian	25
1.7.6	Overige materiële uitbestedingen	26
1.7.7	ISAE-certificering	26
1.8	Governance, cultuur en gedrag	26
1.8.1	Integriteitsbeleid	26
1.8.2	Compliance officer	27
1.8.3	Naleving gedragscode en insidersregeling	27
1.8.4	Naleving Code Pensioenfondsen	28
1.8.5	Zelfevaluatie	29
1.8.6	Geschiktheid	30
1.8.7	Opleidingen	30
1.8.8	Vergoedingen	31
1.8.9	Toeziethouders	31
1.8.10	Incidenten en datalekken	32
1.8.11	Meldingen conform artikel 96 Pensioenwet	33
1.9	Financiële positie	33
1.9.1	Premiebeleid	33
1.9.2	Beleggingsbeleid	33
1.9.3	Toeslagenbeleid	34

1.9.4	Ontwikkelingen financiële positie	34
1.9.5	Kostendekkende premie	35
1.9.6	Beleggingen	35
1.9.7	Dekkingsgraad	37
1.9.8	Haalbaarheidstoets en risicohouding	38
1.9.9	Vervallen heel kleine pensioenen en bestemming	40
1.9.10	Resultaat in 2019	41
1.9.11	Nadere toelichting van het resultaat	42
1.10	Ontwikkeling van de deelnemerspopulatie van StiPP	43
1.10.1	Ontwikkeling totale deelnemerspopulatie	43
1.10.2	Deelnemers in de Basis- en Plusregeling	44
1.10.3	Verhouding premies in de basis- en plusregeling	45
1.10.4	Gemiddelde hoogte van de pensioenkapitalen	45
1.10.5	Gemiddelde leeftijd van de deelnemers	46
1.11	Beleggingsbeleid en vermogensbeheer	47
1.11.1	Introductie	47
1.11.2	Terugblik financiële markten en economie 2019	49
1.11.3	Beleggingsresultaat	51
1.11.4	Beleggingen in Nederland	52
1.11.5	Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB)	53
1.11.6	Z-score en performancetoets	53
1.12	Uitvoeringskosten	54
1.12.1	Uitvoeringskosten pensioenbeheer	54
1.12.2	Toelichting bij de uitvoeringskosten pensioenbeheer	55
1.12.3	Benchmark uitvoeringskosten pensioenbeheer	57
1.12.4	Oordeel bestuur over uitvoeringskosten	57
1.12.5	Uitvoeringskosten vermogensbeheer	57
1.12.6	Toelichting kosten vermogensbeheer	60
1.12.7	Kosten transitie nieuw beleggingsbeleid	61
1.12.8	Benchmarkonderzoek beleggingskosten	62
1.12.9	Marktconformiteit onderzoek kosten fiduciaire beheer	62
1.12.10	Oordeel bestuur over de uitvoeringskosten vermogensbeheer	63
1.12.11	Kosten toezichthouders	64
1.13	Risicomangement	64
1.13.1	Algemeen	64
1.13.2	IORP II, sleutelfunctiehouders en -vervullers	64
1.13.4	Risico-identificatie en -classificatie	66
1.13.5	Risicobeheersing	67
1.13.6	IT-risico's	69
1.13.7	Integriteitsrisico's	70
1.13.8	Risicobeheersingsmodel	70
1.14	StiPP in 2020	71
1.14.1	De Coronapandemie	71
1.14.2	Speerpunten 2020	71

2.	Toezicht en medezeggenschap	73
2.1	Verslag van het niet-uitvoerende bestuur (NUB)	73
2.3	Reactie algemeen bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan	79
3.	Jaarrekening	80
4.	Overige gegevens	122
4.1	Statutaire regeling omtrent bestemming van baten en lasten	122
4.2	Actuariële verklaring	122
4.3	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	124
5.	Bijlagen	134
5.1	Bestuur en bestuurlijke inrichting van het fonds	134
5.1.1	Samenstelling bestuur en commissies tot 1 juli 2019	134
5.1.2	Samenstelling bestuur, auditcommissie en sleutelfunctiehouders vanaf 1 juli 2019	136
5.2.	Nevenfuncties leden bestuur (vanaf 1 juli 2019)	137
5.3	Uitbestedingspartijen en adviseurs	138

1.1 Voorwoord

Geachte lezer, dit is het jaarverslag 2019 van StiPP. Dit verslag geeft u inzicht in de ontwikkelingen binnen StiPP en de financiële positie per eind 2019. StiPP is in 1999 opgericht door de sociale partners die actief zijn voor uitzend-, payroll- en detachingsondernemingen en voert de pensioenregeling uit die zij overeengekomen zijn.

Pensioenbeheer en communicatie

Sinds 2018 is de administratie ondergebracht bij PGGM. Een belangrijke operatie was voor ons de implementatie van de Wet waardeoverdracht klein pensioen. PGGM heeft, als een van de eerste uitvoerders, dit proces voor ons ingeregeld. Voor StiPP en haar deelnemers betekent dit dat de pensioenbestemming van het ingelegde geld behouden blijft, en dat er in veel mindere mate kleine pensioenen worden afgekocht.

In 2019 is een deelnemersonderzoek gehouden. Uit dit onderzoek bleek, net als drie jaar eerder, dat de risicobereidheid van StiPP deelnemers relatief laag is in vergelijking met andere beschikbare premieregelingen. Het draagvlak voor maatschappelijk verantwoord beleggen is toegenomen. De kennis van het StiPP pensioen blijft relatief laag. Dit zou kunnen worden verklaard doordat het StiPP pensioen een relatief gering deel is van het totale pensioeninkomen.

Vermogensbeheer

Na de ALM-studie van 2018 is in 2019 het beleggingsbeleid gewijzigd; voor jongere deelnemers is meer risico toegevoegd, dat naar verwachting op langere termijn een hogere kapitaalopbouw oplevert. Het vermogensbeheer is uitbesteed aan KCM. KCM voert in opdracht van StiPP het vermogensbeheer uit van onze lifecycle en de zgn. uitkeringenpool. Het rendement op de lifecycle is overeenkomstig de benchmark, die van de uitkeringenpool, als gevolg van de gedaalde swaprente, is lager dan de benchmark.

Kosten

De administratiekosten van StiPP zijn in absolute zin een van de allerlaagste in Nederland. Een onderdeel van de missie van StiPP, en daarmee ook telkens onderwerp van gesprek, is om deze kosten zo laag als mogelijk te houden.

Ontwikkelingen

Voor de nabije toekomst staan een aantal grote onderwerpen op de bestuursagenda. Bekend is dat payroll vanaf 2021 uit de verplichtstelling gaat. Dit betekent dat payrollondernemingen niet meer onder StiPP vallen. Onze pensioenregeling kent een wachttijd van 26 weken. Sociale partners zijn in gesprek over aanpassing van de pensioenregeling en de wachttijd. In voorbereiding daarop hebben wij in onderzoek wat het voor de administratie betekent als de wachttijd naar beneden wordt bijgesteld.

Het bestuur heeft besloten het contract met KCM te verlengen. De contractonderhandelingen bevinden zich in de afrondende fase. DNB kondigde vorig jaar aan een vermogensbeheeronderzoek uit te voeren in 2020. Inmiddels is dit onderzoek gestart.

De Coronapandemie

Alhoewel de Coronapandemie zich pas kort na jaareinde 2019 heeft gemanifesteerd, is de maatschappelijke en financieel-economische betekenis dermate groot dat dit in het jaarverslag en voorwoord niet onvermeld kan blijven. Het bestuur heeft vanaf medio maart direct een crisisteam ingericht dat een verhoogde dijkbewaking van de vitale processen van StiPP uitvoert. In het bestuursverslag wordt daar een separate paragraaf (1.14.1) aan gewijd.

Tot slot

Medio 2019 zijn we overgegaan naar een nieuw bestuursmodel en hebben afscheid genomen van Paul Citroen, Raimond Schikhof en Chris van Loon, van het bestuur van StiPP. Tevens hebben wij afscheid genomen van Peter van der Linden, Jacqueline Verhulst en Hans Smit van de opgeheven raad van toezicht. Wij bedanken hen niet alleen voor hun jarenlange inzet, kennis en ervaring maar ook voor hun collegialiteit.

In algemene zin bedanken wij iedereen die zijn of haar bijdrage heeft geleverd aan StiPP.

E.H.W. Bosman, voorzitter
22 juni 2020, Maarssen

1.2 Kerngegevens afgelopen vijf jaar

1.2.1 Kerngegevens

Aantallen ¹	2019	2018	2017	2016	2015
Werkgevers	6.006	5.575	5.860	5.639	5.412
Deelnemers	361.836	374.337	326.947	313.790	281.223
Gewezen deelnemers	870.351	960.943	922.840	815.622	738.440
Ingegane ouderdomspensioenen	2.776	2.337	2.130	1.751	1.419
Ingegane partnerpensioenen	536	445	385	313	263
Ingegane wezenpensioenen	25	22	21	18	14
Afgekochte ouderdomspensioenen	3.017	3.229	3.479	3.174	2.039
Afgekochte nabestaandenpensioenen	1.473	326	515	7.335	364
Afgekochte kleine pensioenkapitalen voor pensioeningangsdatum	85.050	60.660	36.626	34.003	32.666
Automatische (inkomende) waardeoverdracht kleine pensioenen voor pensioeningangsdatum ²	16.597	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Automatische (uitgaande) waardeoverdracht kleine pensioenen voor pensioeningangsdatum	58.742	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Vervallen hele kleine pensioenen ³	137.669	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

¹ Aantallen zijn in eenheden, tenzij anders vermeld.

² Vanaf 2019 is de Wet waardeoverdracht klein pensioen van kracht. Hierdoor is het mogelijk om kleine pensioen (< € 484,09 aanspraak) automatisch over te dragen naar de nieuwe pensioenuitvoerder. StiPP maakt gebruik van deze wetgeving.

³ Vanaf 1-1-2019 vervallen nieuwe hele kleine pensioenen (< 2 euro pensioenaanspraak). In 2019 heeft StiPP ook bestaande hele kleine pensioenen laten vervallen.

1.2.2 Financiële gegevens (bedragen in € 1.000.000)

Voorzieningen en reserves	2019	2018	2017	2016	2015
Voorziening voor risico deelnemers	1.826	1.488	1.352	1.105	900
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds	106	88	76	66	54
Reserves:	196	162	130	119	102
• Vereist eigen vermogen	62	52	42	35	30
• Algemene reserve	134	110	88	84	72

Beleggingen	2019	2018	2017	2016	2015
Belegd vermogen	2.024	1.664	1.505	1.239	1.018
Beleggingsrendement	12,82%	-/-2,69%	6,22%	6,62%	-/-1,21
Z-score ⁴	0,04	-0,11	0,11	0,36	0,27
Performancetoets ⁵	1,58	1,56	1,67	1,74	1,60
Kosten vermogensbeheer in % van gemiddeld belegd vermogen	0,43%	0,42%	0,39%	0,43%	0,48%
Transactiekosten vermogensbeheer in % van gemiddeld belegd vermogen	0,12%	0,08%	0,09%	0,11%	0,14%

Dekkingsgraad en premie	2019	2018	2017	2016	2015
Beleidsdekkingsgraad	109,8%	109,4%	109,6%	110,1%	109,9%
Dekkingsgraad	110,2%	110,3%	109,1%	110,2%	110,7%
Feitelijke premie	298	296	245	209	179
Kostendeekkende premie	281	281	240	201	172

Uitvoeringskosten	2019	2018	2017	2016	2015
Pensioenuitvoeringskosten	16	18	14	13	13
Uitvoeringskosten per deelnemer in euro's	44,71	47,01	46,04	41,68	46,38

Pensioenuitkeringen	2019	2018	2017	2016	2015
Pensioenuitkeringen	3,6	3,1	2,6	2,3	1,9
Indexatie ingegane pensioenen ⁶	0%	0%	0%	0%	0%
Korten ingegane pensioenen	0%	0%	0%	0%	0%
Uitkeringen afkoop	58	40	34	28	28

Waardeoverdrachten en vervallen pensioenen	2019	2018	2017	2016	2015
Automatische (inkomende) waardeoverdrachten klein pensioen	31	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Automatische (uitgaande) waardeoverdrachten klein pensioen	-64	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Vervallen heel kleine pensioenen	1	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

⁴ Z-score is de score die wordt gehanteerd om het rendement (de performance) van het pensioenfonds te vergelijken met de benchmark. Deze score wordt vervolgens gebruikt om de performancetoets te kunnen uitvoeren. Zie ook paragraaf 1.11.6.

⁵ Het vermelde percentage van de performancetoets is inclusief de opslag van 1,28 conform Art. 5 VBB.

⁶ Het bestuur heeft als beleid vastgesteld na de pensioendatum nominale uitkeringen in te kopen. Ingegane pensioen worden niet geïndexeerd.

1.3 Missie, visie en strategie

1.3.1 Missie en visie

StiPP voorziet in een aanvullende pensioenvoorziening voor uitzendkrachten, gedetacheerden en payrollers.

Het fonds heeft het doel de deelnemers, de gewezen deelnemers, de gepensioneerde en overige belanghebbenden te beschermen tegen de geldelijke gevolgen van ouderdom en overlijden. Het fonds tracht dit doel te bereiken door de vorming, de instandhouding en het beheer van de opgebouwde pensioenkapitalen en door het doen van pensioenuitkeringen. StiPP geeft op zorgvuldige en efficiënte wijze uitvoering aan de pensioenovereenkomst die door sociale partners in de flexbranche is gesloten.

De sociale partners zijn de ABU, NBBU, FNV, CNV, De Unie en LBV. Sociale partners zijn opdrachtgever, het bestuur van StiPP is opdrachtnemer. StiPP voert de opdracht uit zoals sociale partners het verlangen en levert aanvullend een inhoudelijk ondersteunende rol in pensioenvraagstukken die op het terrein van sociale partners liggen. Deze rol wordt enkel ingevuld vanuit uitvoeringsperspectief en is hiermee feitelijk en onafhankelijk van aard.

De branche kenmerkt zich door korte dienstverbanden met vaak een parttime karakter en veelal lagere lonen. Dit zorgt bij het grootste deel van de deelnemers voor een relatief geringe omvang van het opgebouwde pensioenkapitaal. Daarom is het van belang dat de uitvoering gebeurt tegen acceptabele en zo laag mogelijke kosten, op een wijze die aansluit bij de kenmerken van de deelnemers en de branche. Hierbij is het doel om van elke euro aan premie zoveel mogelijk toe te laten komen aan de opbouw van het pensioenkapitaal om op pensioendatum een zo hoog mogelijke pensioenuitkering met het beschikbare kapitaal te kunnen aankopen. Daarnaast draagt StiPP zorg voor het in stand houden van de bestaande risicoverzekeringen. Dit betekent dat StiPP bij het vaststellen van het beleid rekening houdt met de belangen van de verschillende groepen deelnemers.

StiPP heeft primair een risicomijdende houding. Zorgvuldigheid, belangenafweging en kostenbewustzijn kenmerken het financiële, actuariële en beleggingsbeleid van StiPP. Efficiënte en betrouwbare processen zijn het uitgangspunt in de uitvoering.

StiPP streeft er naar voortdurend in te spelen op veranderende maatschappelijke en politieke ontwikkelingen. StiPP heeft hierbij tot doel de omgeving bewust te maken van de problematieken waarmee zij te maken heeft of krijgt en deze te beïnvloeden. StiPP speelt hierin een eigen, zelfstandige rol en draagt er zorg voor elke keer haar eigen positie in het geheel te bepalen.

1.3.2 Strategie

Administratie. De administratieve processen (die door StiPP volledig uitbesteed zijn) zijn maximaal geautomatiseerd en worden tegen zo laag mogelijke kosten zo eenvoudig mogelijk ingericht. Dit betekent dat StiPP van haar uitbestedingspartijen vereist dat zij een overzichtelijke IT-keten met zo weinig mogelijk interactie tussen systemen en beperkte uitval hebben.

Communicatie. In de communicatie is digitaal het voorkeurskanaal. De inzet is zelfredzaamheid. In het handelen en communiceren hanteert StiPP communicatiebeliefs: de communicatie is transparant en helder, begrijpelijk en tijdig, integer en relevant.

Beleggingen. In het beleggingsbeleid wordt doelbewust onderscheid gemaakt tussen verschillende leeftijdsgroepen. Hierbij wordt voor elke leeftijdsgroep de optimale risico-rendementsverhouding nagestreefd. In de uitvoering van het beleggingsbeleid hanteert StiPP investment beliefs die aansluiten bij de missie en visie van het fonds. StiPP heeft een maatschappelijke verantwoordelijkheid bij het uitvoeren van het beleggingsbeleid. Environmental, social and governance (ESG-)criteria zijn daarom onderdeel van het strategische beleggingsbeleid.

Beperkte keuzemogelijkheden. Kostenbewustzijn en eenvoud betekenen het bieden van beperkte keuzemogelijkheden voor deelnemers in de opbouwfase en bij de aankoop van een vaste pensioenuitkering.

Continue kostenafweging. Het kostenaspect wordt zwaar gewogen bij alle besluiten die het bestuur neemt.

1.4 Gebeurtenissen in 2019

1.4.1 Speerpunten

Op basis van de ontwikkelingen bij het fonds en daarbuiten heeft het bestuur voor 2019 drie speerpunten en drie implementatiepunten vastgesteld. Voor 2019 waren dit de volgende onderwerpen:

- 1 Basisregeling en onderzoek naar verkorten wachttijd (zie par. 1.4.1.1)
- 2 Een adequaat payrollpensioen (zie par. 1.4.1.2)
- 3 De uitbestedingsrelatie StiPP – PGGM (zie par. 1.7.2)
- 4 Wijziging van het bestuursmodel (zie par. 1.4.3)
- 5 Implementatie nieuw strategisch beleggingsbeleid (zie par. 1.4.2)
- 6 Uitvoering Wet waardeoverdracht klein pensioen (zie par. 1.4.4.1)

Het jaar 2019 stond dan ook in het teken van, en werd met name gekenmerkt door, deze zes onderwerpen. Deze en andere ontwikkelingen bij het fonds zijn hieronder nader beschreven.

1.4.1.1 Basisregeling en onderzoek naar verkorten wachttijd

Het bestuur voert al enkele jaren gesprekken met sociale partners over de toekomstbestendigheid van de Basisregeling. De beperkte opbouw die plaatsvindt in de Basisregeling in relatie tot de kosten die StiPP moet maken voor het uitvoeren van de Basisregeling, ervaart het bestuur als een disbalans. Alhoewel afgelopen jaren meerdere alternatieven voor de Basisregeling zijn onderzocht, heeft dit tot op heden niet geleid tot een aanvaardbaar alternatief voor betrokken partijen. In de afgelopen periode zijn er diverse ontwikkelingen bij de wetgever zichtbaar die van invloed zijn op de uitvoerbaarheid van de Basisregeling.

Zo is de Wet waardeoverdracht klein pensioen van kracht geworden, is er in 2019 een Pensioenakkoord gesloten, wordt er in steeds concretere vorm gesproken over het verkorten van de wachttijd en lag er begin 2019 een wetsvoorstel dat voorziet in een adequaat pensioen voor payrollers. Deze ontwikkelingen zijn reden geweest voor het bestuur om de opdrachtaanvaarding tot uitvoeren van de Basisregeling te verlengen tot 1 januari 2021. Dit betekent dat het bestuur medio 2020 opnieuw zal kijken naar de ontwikkelingen bij sociale partners om te komen tot een (Basis)pensioenregeling die beter uitvoerbaar en meer toekomstbestendig is. Het aanvaarden van de opdracht tot uitvoeren van de Basisregeling staat hiermee jaarlijks op de bestuursagenda.

In 2019 is – in de voorbereiding om te komen tot een nieuwe pensioenregeling – door sociale partners en StiPP gezamenlijk een belangrijke stap gezet door het uitvoeren van een vooronderzoek naar het verkorten van de wachttijd voor aanvang van deelname aan de pensioenregeling. De huidige pensioenregeling kent een wachttijd van 26 (gewerkte) weken. StiPP heeft hiermee een – wettelijk verankerde – uitzonderingspositie ten opzichte van andere pensioenuitvoerders, die een maximale wachttijd van twee maanden mogen hanteren. Deze uitzonderingspositie staat, ook door uitspraken van de wetgever, echter steeds meer onder druk.

In het onderzoek naar het verkorten van de wachttijd is in de eerste plaats gekeken naar de toename van het aantal deelnemers van het pensioenfonds in de situatie dat de wachttijd wordt verkort. Daarnaast zijn verschillende doorrekeningen gemaakt om de impact te bepalen van onder andere de kapitaalopbouw van de deelnemers en de premielasten voor werkgevers en deelnemers. Ook maakt de administratieve uitvoerbaarheid van een pensioenregeling met een kortere wachttijd onderdeel uit van het onderzoek. Het 'feiten'-onderzoek is in 2019 afgerond. De uitkomsten van het onderzoek zijn input voor de gesprekken die sociale partners zijn gestart om te komen tot een geheel nieuwe pensioenregeling.

Aangezien de impact van het verkorten van de wachttijd voor de uitvoering groot zal zijn, is het bestuur gestart met de nodige voorbereidingen hiervoor. Zo is er eind 2019 door het bestuur een risk self-assessment (RSA) uitgevoerd op dit onderwerp. Uit dit assessment bleek onder andere dat er – als de wachttijd nu wordt verkort en er geen aanvullende beheersmaatregelen genomen worden – een verhoogd risico ontstaat op het gebied van IT en de reguliere dienstverlening door de administrateur van het fonds, PGGM. Dit is vooral het gevolg van een (zeer) grote verwachte toename van het aantal deelnemers en de maandelijkse mutaties. Het bestuur heeft daarom vanaf begin 2019 voortdurend gesprekken gevoerd met PGGM over de voorbereidingen die nu al getroffen kunnen worden. PGGM heeft hierop, samen met haar IT-leverancier Visma Idella, de nodige voorbereidingen en maatregelen getroffen. Zo is er een taskforce samengesteld die zich heeft bezig gehouden met de draaitijden van administratieve (batch)processen en is er een separate IT-omgeving ontwikkeld waarop (ook) een loadtest kon worden uitgevoerd. In 2020 gaan ten behoeve van het verkorten van de wachttijd de voorbereidingen op IT-gebied onverminderd voort en wordt er ook meer inzicht verschaft in de impact op de reguliere dienstverlening door PGGM. Het spreekt voor zich dat de ontwikkelingen op dit vlak in 2020 dan ook met regelmaat terugkeren op de bestuurstafel.

1.4.1.2 Een adequaat payrollpensioen

In 2019 is veel gesproken over de Wet arbeidsmarkt in balans (WAB). Deze wet- en regelgeving ging in op 1 januari 2020. Onderdeel van de WAB is een wettelijk verankerde plicht voor payrollers om een adequate pensioenregeling te treffen. De wetgeving aangaande het adequate payrollpensioen gaat in op 1 januari 2021.

Het wetgevingstraject aangaande het adequaat payrollpensioen is door StiPP én sociale partners met grote belangstelling gevolgd. Ook hebben er diverse overleggen plaatsgevonden met de beleidsafdelingen van het Ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid, daar er door de nieuwe wetgeving een samenloop zou ontstaan met de verplichtstelling van de pensioenregeling van StiPP. Eén van de belangrijkste zorgpunten was dan ook dat payroll-werkgevers door de nieuwe wet- en regelgeving zowel pensioenpremie zouden moeten afdragen aan StiPP alsook (een deel van) hun pensioen elders zouden moeten onderbrengen.

Om deze samenloop te voorkomen is in de eerste plaats aan sociale partners gevraagd hoe zij payroll binnen de huidige verplichtstelling van StiPP zien. In de tweede plaats heeft het bestuur van StiPP zich gebogen over de vraag of StiPP een adequate payrollpensioenregeling zou willen aanbieden. Om deze laatste vraag te beantwoorden heeft het fonds onderzoek laten uitvoeren. In dit onderzoek zijn twee mogelijke vormen van een payrollregeling uitgewerkt vanuit de situatie dat payroll onder de verplichtstelling van StiPP zou blijven vallen. Het tweede deel van het onderzoek betrof de impact op de administratieve uitvoering van een dergelijke derde regeling of van een excedentregeling voor payroll.

Het onderzoek diende als input voor de besluitvorming of StiPP een adequate payrollregeling zou willen opzetten en uitvoeren. De belangrijkste input voor deze besluitvorming betrof echter het antwoord op de vraag of payroll uit de werkingssfeer van de verplichtstelling zou worden gehaald. Deze vraag heeft in 2019 nadrukkelijk bij sociale partners gelegen. Ook hebben er hierover diverse overleggen plaatsgevonden, zowel tussen StiPP en sociale partners als met het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Uiteindelijk heeft dit in december 2019 geleid tot het besluit van sociale partners om, in navolging van de werkingssfeer van de Uitzend-cao, payroll uit de werkingssfeer van de verplichtstelling te halen per 1 januari 2021.

Naar aanleiding van dit besluit van sociale partners heeft het bestuur van StiPP vervolgens besloten (ook) geen derde (vrijwillige) adequate pensioenregeling voor payrollers uit te voeren, tenzij sociale partners het fonds hier alsnog uitdrukkelijk om verzoeken. StiPP ziet, gegeven het feit dat payroll geen onderdeel meer uitmaakt van de verplichtstelling noch van de Cao, zonder uitdrukkelijk verzoek van sociale partners, geen eigen rol meer weggelegd voor pensioen voor payrollers. Dit betekent derhalve dat werknemers van payrollbedrijven vanaf 1 januari 2021 niet meer verplicht bij StiPP zijn aangesloten.

De impact van dit besluit voor de uitvoering en de financiële opzet van het fonds laat zich nog lastig voorspellen. Feiten met betrekking tot het aantal payrollwerkgevers en – deelnemers, nu en in de toekomst, zijn niet bekend. Wel ziet StiPP dat er een aanscherping plaatsvindt binnen de flexbranche: het onderscheid tussen uitzenden en payroll, als gevolg van de nieuwe wet- en regelgeving, zal dan ook steeds duidelijker worden. Het bestuur monitort deze ontwikkeling in 2020 nauwgezet om de impact per 1 januari 2021 zo goed mogelijk in te kunnen schatten. Ter beheersing van de risico's en het formuleren van eventuele beheersmaatregelen heeft het bestuur bovendien begin 2020 een risk self assessment (RSA) op dit onderwerp uitgevoerd. Uit deze analyse blijkt dat de risico's ten aanzien van de gebieden 'informatie' en 'omgeving' nog aanzienlijk zijn. Mede vanwege onduidelijkheid, ten tijde van het schrijven van dit verslag, over de wijze waarop het Cao-besluit in de verplichtstellingsdocumentatie wordt verwerkt.

Het besluit om payroll uit de werkingssfeer van de verplichtstelling te halen, betekent ook het starten van een gezamenlijk traject van StiPP en de sociale partners. Dit traject behelst het indienen van een wijziging van de werkingssfeer van de verplichtstelling bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Hierbij zal ook, in navolging van wat dit jaar gedaan is (zie ook par. 1.4.4.5), opnieuw de representativiteit moeten worden aangetoond. Daarnaast zal StiPP ervoor zorgdragen dat de uitvoering en communicatie integraal wordt aangepast aan de nieuwe werkingssfeer. Het traject zal in 2020 verder zijn beslag krijgen. Het bestuur voorziet wel dat dit traject de nodige tijd van het bestuur én van de administrateur PGGM zal vergen. Dit betekent dat ook dit onderwerp in 2020 met regelmaat besproken zal worden aan de bestuurstafel.

1.4.2 Een nieuw strategisch beleggingsbeleid

Reeds in 2018 heeft StiPP, mede op basis van de ALM studie in 2017, besloten om in 2019 het beleggingsbeleid te wijzigen. Uit de langetermijnscenario-analyses is namelijk de conclusie getrokken dat er voor de jongste deelnemers van het fonds ruimte is om op aanvaardbare wijze meer risico te nemen en te profiteren van de op lange termijn verwachte extra rendementen op het pensioenkapitaal.

In vergelijking met de voorheen uitgevoerde beleggingsstrategie is het belang van zakelijke waarden voor de jongste deelnemers daarom verhoogd van 40% naar 70%. Voor de deelnemers in de oudste leeftijdsgroep is het risico daarentegen niet verhoogd. Om te voorkomen dat het beleggingsrisico in een te korte tijd afgebouwd moet worden, zijn er in het beleggingsbeleid twee leeftijdsgroepen toegevoegd, waardoor de afbouw van het beleggingsrisico al vanaf 47 jaar wordt ingezet – in plaats van vanaf 57 jaar in de oude beleggingsstrategie.

In het eerste kwartaal van 2019 is een update van de ALM-studie uit 2017 uitgevoerd. Deze leidde feitelijk tot dezelfde conclusies. Daarna is door het bestuur besloten om de nieuwe beleggingsstrategie direct te implementeren in de leeftijdsgroepen. De normwegingen van de nieuwe beleggingsstrategie voor de acht (nieuwe) verschillende leeftijdsgroepen zijn in onderstaande tabel weergegeven. Daarbij wordt uitgegaan van een pensioeningangleeftijd van 67 jaar.

Beleggingen per leeftijd deelnemer	< 47	47-51	52-56	57-58	59-60	61-62	63-64	65-66
Zakelijke waarden	70%	64%	58%	47%	37%	27%	17%	7%
Vastrentende waarden duratie middellang	30%	29%	25%	24%	23%	21%	20%	19%
Vastrentende waarden duratie lang	0%	7%	17%	29%	40%	52%	63%	74%

Ook het beleggingsbeleid van de reservepool is aangepast in 2019. Voorheen participeerde de reservepool voor 85% in de beleggingsportefeuille 'vastrentende waarden met korte duratie' en 15% in de portefeuille 'vastrentende waarden middellang'. Op basis van nieuwe inzichten is besloten dat vanaf 2019 de reservepool tevens gedeeltelijk (30%) belegt in zakelijke waarden, om zo beter aan te sluiten bij fluctuaties in de waarden van de leeftijdsgroepen.

Naast de wijziging van de gewichten naar de verschillende leeftijdsgroepen, hebben er ook enkele wijzigingen plaatsgevonden binnen de beleggingsportefeuilles.

Binnen de zakelijke-waardenportefeuille is gestart met het beleggen in staatsobligaties die zijn uitgegeven door opkomende landen ('emerging market debt'). Daarnaast zijn de regiowegingen binnen de categorie 'aandelen ontwikkelde markten' en binnen de categorie 'aandelen opkomende markten' aangepast. De normweging van Europa is licht verhoogd evenals de weging van de opkomende landen, die in de nieuwe beleggingsstrategie is gediversifieerd op wereldwijde basis. De normweging voor aandelen 'Japan' is vervangen door een normweging voor 'aandelen Azië', zodat eveneens een betere geografische en sectorale spreiding wordt bewerkstelligd.

Tenslotte is besloten om de allocatie naar de categorie 'beursgenoteerd vastgoed' volledig af te bouwen ten gunste van de categorie 'niet-beursgenoteerd vastgoed'. Aangezien deze laatste categorie te maken heeft met wachtrijen, is het fonds in 2019 nog wel belegd geweest in beursgenoteerd vastgoed.

Binnen de portefeuille 'vastrentend middellang' is in het verslagjaar de allocatie naar hypotheeklen verhoogd ten koste van bedrijfsobligaties. Binnen de overige twee beleggingsportefeuilles hebben er geen wijzigingen plaatsgevonden.

In paragraaf 1.11 wordt nader verslag gedaan over het beleggingsbeleid en vermogensbeheer van StiPP.

1.4.3 Van paritair naar een omgekeerd gemengd bestuursmodel

Bestuurlijk stond 2019 in het teken van de overgang van een paritair model naar een omgekeerd gemengd bestuursmodel. Deze overgang is geëffectueerd per 1 juli 2019, na een ruime periode te hebben genomen van voorbereiding, implementatie en inwerken. De overgang betekende ook dat halverwege het jaar van een aantal bestuursleden afscheid is genomen en tegelijkertijd dat er een aantal nieuwe bestuursleden is aangetreden. Het bestuur verwacht met het nieuwe bestuursmodel meer tijd vrij te kunnen maken voor het bespreken van strategische vraagstukken op de tafel van het algemeen bestuur, beter tegemoet te kunnen komen aan toekomstige ontwikkelingen en aan de eisen die aan besturen gesteld worden, en tot slot effectiever en slagvaardiger te kunnen zijn. De dagelijkse besturing van het fonds is vanaf 1 juli 2019 belegd bij en gemandateerd aan drie onafhankelijke uitvoerende bestuursleden, ieder met een eigen aandachtsgebied. Daarnaast kent het fonds zes niet-uitvoerende bestuursleden die op basis van pariteit zijn benoemd, en belast zijn met de toezichtstaak. Tot slot kent het fonds een onafhankelijke voorzitter, tevens niet-uitvoerend bestuurslid.

Na het doorlopen van een selectietraject zijn voor het uitvoerende bestuur drie nieuwe onafhankelijke bestuurders aangesteld. Het niet-uitvoerend bestuur bestaat deels uit bestuursleden die ook zitting hadden in het paritaire bestuur en deels uit nieuwe bestuursleden. De onafhankelijke voorzitter had reeds zitting in het paritaire bestuur. Het bestuur verwacht met de nieuwe samenstelling een juiste balans gevonden te hebben tussen behoud van kennis en continuïteit en voldoende nieuwe bemensing om de overgang naar een ander bestuursmodel te kunnen maken. Het eerste jaar staat uiteraard in het teken van inbedding van het nieuwe bestuursmodel en het vormgeven van overlegstructuren. Na een jaar (medio 2020) zal het bestuur het bestuursmodel en de doelen die het bestuur hiermee voor ogen had, voor het eerst evalueren. De transitiekosten van het nieuwe bestuursmodel waren éénmalig en worden toegelicht in hoofdstuk 1.12 van dit bestuursverslag.

1.4.4 Wet- en regelgeving

1.4.4.1 Wet waardeoverdracht klein pensioen

In 2018 is nieuwe wetgeving rondom automatische waardeoverdracht van kleine pensioenen aangenomen. Deze wetgeving houdt in dat een pensioenuitvoerder pensioenen van deelnemers van wie de dienstbetrekking beëindigd is en die een pensioen hebben dat onder de zogeheten afkoopgrens ligt, automatisch, dus zonder instemming van de deelnemer, mag overdragen naar de pensioenuitvoerder waar de betreffende deelnemer op dat moment (actief) pensioen opbouwt.

Deze automatische waardeoverdracht van kleine pensioenen wordt gerealiseerd door een uitvraag te doen bij het nationale pensioenregister. Het inregelen van de automatische waardeoverdracht heeft binnen de pensioensector de nodige inspanningen gevegd. Bij StiPP heeft de administrateur PGGM haar systemen hierop moeten inrichten. Medio 2019 was zowel de pensioensector als PGGM gereed voor het uitvoeren van de eerste automatische waardeoverdrachten. StiPP, die groot voorstander en initiator is geweest van deze wet- en regelgeving, is medio 2019 als eerste pensioenuitvoerder in Nederland gestart met het proces automatische waardeoverdracht kleine pensioenen.

In 2019 zijn er in totaal door StiPP 132.086 gewezen deelnemers aangeboden aan het pensioenregister. Het aantal pensioenkapitalen dat daadwerkelijk overgedragen kon worden, betrof 58.742. Het slagingspercentage wisselt per maand, maar ligt gemiddeld in 2019 op 44,5%.

In totaal is er in 2019 voor € 64,2 miljoen aan pensioenkapitaal met betrekking tot kleine pensioenen overgedragen aan andere pensioenuitvoerders.

De inkomende waardeoverdrachten als gevolg van de Wet waardeoverdrachten klein pensioen kwamen voor StiPP pas einde van het jaar goed op gang. In 2019 heeft StiPP voor 16.597 actieve deelnemers een (automatische) waardeoverdracht ontvangen. Hiermee is een kapitaal gemoeid van in totaal € 30,7 miljoen.

Sectorbreed kende en kent het proces van automatische waardeoverdracht in de startfase logischerwijs enkele uitdagingen. Hierbij is het waard te benoemen dat PGGM voor StiPP tijdig een operationeel goed werkend systeem c.q. proces heeft weten neer te zetten. Dit heeft ervoor gezorgd dat de eerste inkomende en uitgaande waardeoverdrachten op grootschalige wijze zonder noemenswaardige uitval konden worden verwerkt.

Gegeven de financiële stromen van de automatische waardeoverdrachten, heeft StiPP in het vierde kwartaal de waardeoverdrachten mede moeten financieren door het verkopen van beleggingen. Dit betrof circa € 12,4 miljoen. Door fasering aan te brengen in het aanbieden van de groep gewezen deelnemers is dit proces, in overleg met zowel de administrateur als de vermogensbeheerder, beheerst verlopen.

De automatische waardeoverdrachten die in 2019 zijn uitgevoerd, betroffen alleen uitdiensttredingen uit 2018 of 2019. Gezien de grote aantallen uitdiensttredingen per maand zijn nog niet alle gewezen deelnemers met een klein pensioenkapitaal uit deze groep in 2019 overgedragen. StiPP verwacht dit proces in het eerste kwartaal van 2020 af te ronden. Daarna zal een (inhoudelijke) evaluatie van proces en resultaten plaatsvinden.

Tegelijkertijd werkt de pensioensector aan een sectorbreed plan van aanpak voor het overdragen van kleine pensioenen van gewezen deelnemers met een uitdiensttreding vóór 2018. StiPP zal deze pensioenen ook gaan aanbieden voor waardeoverdracht. 2020 staat daarmee ook in het teken van de voorbereidingen voor de automatische waardeoverdracht van de circa 550.000 gewezen deelnemers die vóór 2018 uit dienst zijn getreden en een relatief klein pensioenkapitaal bij StiPP opgebouwd hebben.

1.4.4.2 Evaluatie Wet verbeterde premieregeling

In 2019 heeft Minister Koolmees de Wet verbeterde premieregeling, die in 2016 nieuw is ingevoerd, geëvalueerd. Het doel van de evaluatie was onder meer om de doeltreffendheid en de effecten van de wet te bezien. StiPP, die voor circa 1,3 miljoen (gewezen) deelnemers een beschikbare-premieregeling uitvoert, heeft in de dagelijkse praktijk uiteraard van doen met de Wet verbeterde premieregeling. Een aantal elementen dat naar voren komt uit de evaluatie, kan StiPP dan ook van harte onderschrijven, bijvoorbeeld de conclusie dat het nodig is de vergelijkbaarheid van producten en de informatievoorziening verder te verbeteren.

Helaas heeft StiPP ook moeten constateren dat het fonds, als verreweg het grootste (bedrijfstaking)pensioenfonds in Nederland dat een beschikbare-premieregeling uitvoert, door het ministerie niet betrokken is bij het uitvoeren van de evaluatie. Daarom heeft StiPP, gezamenlijk met pensioenfonds Flexsecurity, gemeend haar bijdrage aan de evaluatie alsnog, door middel van een schriftelijke brief, kenbaar te moeten maken aan de minister. Hierbij heeft StiPP zich beperkt tot een aantal kernpunten. De belangrijkste hiervan is dat in het evaluatierapport is opgenomen dat er, na invoering van de wetgeving, voldoende aanbod is voor deelnemers om te kiezen voor een variabele uitkering. StiPP kan deze conclusie niet onderschrijven voor haar deelnemers. In de praktijk weet StiPP zich namelijk geconfronteerd met een zeer beperkt aanbod van variabele uitkeringen, des te meer omdat het merendeel van de aanbieders een ondergrens aan de hoogte van het in te brengen pensioenkapitaal hanteert. Omdat StiPP zelf wél een stabiele (nominaal gelijkblijvende) uitkering maar géén variabele uitkering aanbiedt, zijn de deelnemers voor een variabele uitkering aangewezen op de markt. StiPP kenmerkt zich echter door grote aantallen deelnemers met relatief kleine kapitalen. Wanneer het kapitaal de ondergrens voor het aankopen van een variabele uitkering niet haalt, kan een deelnemer van StiPP in de praktijk dus géén variabele uitkering aankopen. Daarom heeft StiPP de minister meegegeven dat maatregelen om het aanbod – ook voor kleinere pensioenkapitalen – te vergroten, welkom zouden zijn.

StiPP vindt het belangrijk dat er in deze en toekomstige pensioendiscussies expliciete aandacht komt voor deelnemers met kleinere pensioenen. Ook voor deze deelnemers is het pensioen immers een belangrijke inkomensbron voor later. StiPP zal zich hiervoor de komende periode dan ook blijven inzetten.

1.4.4.3 Pensioenakkoord

Medio 2019 hebben het kabinet en sociale partners gezamenlijk afspraken gemaakt over de vernieuwing van het stelsel van arbeidsvoorwaardelijke pensioenen: het 'pensioenakkoord'. De belangrijke elementen uit het pensioenakkoord zijn dat de doorsneesystematiek wordt afgeschaft en dat er een fiscaal maximale, leeftijdsonafhankelijke pensioenpremie moet worden vastgesteld en er is sprake van een degressieve pensioenopbouw. Er komen twee contracten, een contract met beperkte risicodeling en een contract met uitgebreide risicodeling. Beide regelingen zijn premieregelingen.

De afschaffing van de doorsneesystematiek heeft gevolgen voor alle bestaande pensioenovereenkomsten en voor alle werknemers die nu pensioen opbouwen. En dus ook voor StiPP. Bovendien heeft het kabinet aangegeven dat een evenwichtige overstap naar een nieuw pensioencontract alleen mogelijk is als er voldoende compensatie geboden wordt aan bestaande deelnemers. In het najaar van 2019 heeft minister Koolmees de Tweede Kamer geïnformeerd over de voortgang van de uitwerking van de hoofdlijnen van het pensioenakkoord. Het kabinet heeft de ambitie om met ingang van 2022 een wettelijk kader gereed te hebben.

Omdat StiPP reeds beschikbare-premieregelingen uitvoert, is de uitdaging waar veel andere pensioenfondsen voor staan, bij StiPP enigszins anders. De uitgangspunten het vervallen van de doorsneepremie, het hanteren van een leeftijdsonafhankelijke premie en de degressieve opbouw raken StiPP uiteraard ook. In 2020 zal StiPP dan ook de eerste voorbereidingen en analyses uitvoeren van de consequenties van het pensioenakkoord voor StiPP.

1.4.4.4 Uniforme rekenmethodiek (URM)

In de Pensioenwet is opgenomen dat het te bereiken pensioen in drie scenario's moet worden weergegeven bij de deelnemer, te weten aan de hand van een optimistisch, een verwacht en een pessimistisch scenario. De methode om de uitkomsten van deze drie scenario's te berekenen wordt de uniforme rekenmethodiek (URM) genoemd. Het doel hiervan is meer inzicht te geven in de koopkracht en de risico's van pensioen. In april 2018 is hierover een ministeriële regeling gepubliceerd. De feitelijke implementatie heeft plaatsgevonden in 2019. Vanaf 1 januari 2019 worden de drie scenario's getoond op het standaardformat van StiPP dat gebruikt wordt voor de voorlopige en definitieve keuze voor (beleggen voor) een stabiele of variabele uitkering. Ook wordt de URM gebruikt voor het vaststellen van de risicohouding. Vanaf 30 september 2019 zijn de scenario's voor de deelnemers van StiPP zichtbaar op mijnpensioenoverzicht.nl. De laatste stap is het zichtbaar maken van de scenario's op de uniforme pensioenoverzichten (UPO's) die aan de actieve en gewezen deelnemers verzonden worden. Deze stap zal in 2020 gezet worden. De implementatie van de URM is bij StiPP tijdig verlopen.

1.4.4.5 Representativiteit

Een voorwaarde voor het verkrijgen van een verplichtstelling voor een pensioenregeling is dat aangetoond wordt dat de partijen die de verplichtstelling aanvragen (werkgevers- en werknemersorganisaties in de branche), voldoende representatief voor de branche zijn. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid vraagt pensioenfondsen met een verkregen verplichtstelling eens in de vijf jaar opnieuw deze representativiteit aan te tonen. Omdat de representativiteit van StiPP in 2014 voor het laatst is aangetoond, heeft StiPP in 2019 een dergelijk verzoek ontvangen. Eind 2019 zijn de gegevens hiervoor ingediend bij het ministerie. Uit de berekening blijkt dat de representativiteit, met een percentage van meer dan 79%, nog steeds ruim voldoende is.

In 2020 zal, in verband met de wijziging van de verplichtstelling als gevolg van het besluit payroll uit de werkingssfeer van de verplichtstelling te halen, opnieuw de representativiteit moeten worden aangetoond.

1.4.5 Onderzoek wensen en behoeften deelnemers

In september 2019 heeft het bestuur onderzocht hoe deelnemers en pensioengerechtigden aankijken tegen StiPP. Ook is onderzocht hoe deelnemers denken over het beleggingsbeleid van StiPP en hoe StiPP het beste invulling kan geven aan maatschappelijk verantwoord beleggen.

Gemiddeld geven de respondenten van het onderzoek een 6,7 als rapportcijfer voor de algehele tevredenheid over StiPP. Vergeleken met 2016 (6,4) is de tevredenheid daarmee gestegen. De stijging geldt zowel voor deelnemers aan de Basisregeling als deelnemers aan de Plusregeling. Ook de tevredenheid over de informatievoorziening van StiPP is gestegen ten opzichte van 2016: van 6,3 naar een 6,6 als gemiddeld rapportcijfer. Als belangrijkste onderwerpen noemen deelnemers de hoogte van het pensioenkapitaal (73% is daarin geïnteresseerd) en de financiële situatie van StiPP (61%). Andere onderwerpen die interesse opwekken, zijn de rendementen (44%) en de invloed van levensgebeurtenissen op het eigen pensioen (43%).

Toch voelen de deelnemers zich niet goed op de hoogte van deze onderwerpen (27% of minder). Een kwart tot een derde van de deelnemers die worden bereikt, vindt de informatie goed tot zeer goed.

De risicobereidheid onder deelnemers van StiPP is vergeleken met andere pensioenfondsen in Nederland laag. De meerderheid (62%) heeft een lage risicobereidheid. 24% heeft een relatief hoge risicobereidheid. Ten opzichte van 2016 is de risicobereidheid wel gestegen. Ook is er een stijging te zien in de voorkeur voor een variabele uitkering.

69% van de respondenten vindt het belangrijk dat hun geld verantwoord wordt belegd. Dat is meer dan in 2016 (64%). 61% vindt verantwoord beleggen belangrijker dan een maximaal rendement. 41% zou er een 'iets lager pensioen' voor over hebben, dat was in 2016 maar 28%. Beleggen: niet in wapens, wel in schone energie. Deelnemers vinden vooral dat StiPP niet moet investeren in de wapenindustrie (66%), niet in landen waar mensenrechten onder druk staan (49%) en niet in landen of bedrijven waar corruptie heerst (49%). 39% vindt dat de tabaksindustrie moet worden uitgesloten.

Het bestuur van StiPP heeft de uitkomsten uit het onderzoek gedeeld met het verantwoordingsorgaan en neemt de uitkomsten en aanvullende suggesties vanuit het verantwoordingsorgaan nadrukkelijk mee in de communicatie- en beleggingsplannen.

1.5 Communicatie

1.5.1 Communicatie-activiteiten in 2019

Het communicatiebeleid van StiPP is erop gericht deelnemers en werkgevers zo veel mogelijk digitaal te bereiken tegen zo laag mogelijke kosten. De communicatie richting deelnemers en werkgevers moet hierbij begrijpelijk en tijdig zijn.

Jaarlijks stelt StiPP een communicatiejaarplan op waarin een aantal kerndoelen is opgenomen. Voor 2019 betrof dit:

- 1** Maximaal bereik tegen zo laag mogelijke kosten. Hierbij wordt er zo veel als mogelijk digitaal gecommuniceerd.
- 2** Deelnemers zo goed mogelijk begeleiden bij de levensgebeurtenissen en de keuzes met betrekking tot hun pensioen.
- 3** De deelnemer weet wanneer hij/zij actie moet ondernemen.
- 4** Bevorderen zelfredzaamheid.

1.5.1.1 Maximaal bereik tegen zo laag mogelijke kosten

StiPP heeft in 2019 de communicatiecampagnes 'Welkom terug bij StiPP', 'Weg bij StiPP' en 'UPO-pensioencheck' uitgevoerd. Daarnaast heeft er een campagne plaatsgevonden gericht op het werven van e-mailadressen van deelnemers en het verminderen van inactieve e-mailadressen. Het uitvoeren van deze campagnes heeft ertoe geleid dat StiPP eind 2019 beschikt over een groot aantal mailbare e-mailadressen: 91% van de actieve deelnemers, 33% van de gewezen deelnemers en 83% van de werkgevers. Het aantal deelnemers dat 'digitaal' als voorkeurskanaal voor communicatie met StiPP heeft, is toegenomen met 38%. StiPP heeft nu ruim 800.000 deelnemers (> 65%) die bij voorkeur digitaal met het fonds communiceren.. Dit betekent dat StiPP steeds beter in staat is haar deelnemers digitaal te bereiken.

Ook de Berichtenbox van Mijnoverheid wordt ingezet als (digitaal) communicatiekanaal om deelnemers te bereiken. Circa 23% van de deelnemers is bereikbaar via de Berichtenbox. StiPP leverde hier in 2019 ruim 200.000 berichten af. Kanttekening hierbij is wel dat de kosten voor het gebruik van de Berichtenbox jaar op jaar stijgen. Dit heeft het bestuur doen besluiten de nu gebruikte communicatiekanalen post, e-mail en Berichtenbox op verschillende aspecten te gaan evalueren, waaronder het digitale bereik en de kosten.

1.5.1.2 Deelnemers zo goed mogelijk begeleiden bij de levensgebeurtenissen en de keuzes met betrekking tot hun pensioen

De campagnes dragen bij aan het doel deelnemers zo goed mogelijk te begeleiden bij de levensgebeurtenissen en de met betrekking tot hun pensioen te maken keuzes. StiPP ziet in 2019 opnieuw een stijgende lijn in het aantal deelnemers die digitaal de keuzeprocessen doorlopen.

StiPP heeft in 2019 aan de hand van een 'klantreis' bekeken of er op bepaalde punten aanpassing of verbetering nodig is. Deze klantreis zag op de communicatie aan nabestaanden, na het overlijden van een deelnemer. Deze actie heeft ertoe geleid dat de communicatie richting de nabestaanden op verschillende punten wordt aangepast. Een dergelijke diepgaande analyse geeft veel zicht op het uitvoerings- en communicatieproces. StiPP is van plan de komende jaren gefaseerd verschillende processen op deze wijze te optimaliseren.

1.5.1.3 De deelnemer weet wanneer hij/zij actie moet ondernemen

De communicatie aan de deelnemers vindt zoveel mogelijk digitaal plaats. Dit betekent dat deelnemers bij (levens)gebeurtenissen een e-mail ontvangen waarop is aangegeven dat er een brief klaar staat op het deelnemersportaal. Voor een aantal specifieke processen, zoals bij pensioeningang of voor ontvangst van het betalingsbericht, zijn specifieke notificaties ingericht. Met name berichten over de pensioenuitkering en afkoop klein pensioen worden door de deelnemers goed bekeken. Zij ondernemen dan ook actie, bijvoorbeeld door het opgeven van een e-mailadres of het (juiste) bankrekeningnummer. De keuze die aan deelnemers vanaf hun 57e jaar wordt voorgelegd voor beleggen voor een stabiel of variabel pensioen, leidt bij veel deelnemers niet tot actie. StiPP zal daarom in 2020 kijken hoe de begeleiding van deelnemers bij deze keuze verbeterd kan worden.

1.5.1.4 Bevorderen zelfredzaamheid

De website van StiPP werd in 2019 door bijna 650.000 unieke deelnemers bezocht. Dit is een stijging van 50% ten opzichte van 2018. Het merendeel van de bezoekers komt op de website omdat zij een e-mail van StiPP heeft ontvangen. Ook het deelnemersportaal werd goed bezocht: het aantal unieke bezoekers steeg met 81% ten opzichte van 2018. Ruim 420.000 unieke deelnemers bezochten het portaal.

De zoekfunctionaliteit op de website is een belangrijk middel voor deelnemers en werkgevers om de informatie te vinden die zij op dat moment nodig hebben. In 2019 werd 85% van de zoektermen van deelnemers en 81% van de zoektermen van werkgevers herkend. Het zoekgedrag op de website geeft veel inzicht in welke vragen er bij deelnemers en bij werkgevers leven. StiPP verbetert haar website continu op basis van het klantcontact en het zoekgedrag op de website. StiPP streeft ernaar de website zo in te richten en te onderhouden dat een deelnemer of werkgever de informatie kan vinden die hij of zij zoekt.

1.5.2 Contact met StiPP

In 2019 werd er meer dan 50.000 keer naar StiPP gebeld. StiPP ontving bijna 38.000 e-mails. Deelnemers belden en mailden veel over afkoop klein pensioen, dienstverbandgegevens en pensioenuitbetalingen. Ook worden veel deelnemers telefonisch geholpen bij het aanvragen van het ouderdomspensioen en wordt er regelmatig informatie verstrekt over waardeoverdracht.

Werkgevers stellen vooral vragen over het aanleveren van de deelnemersgegevens. Ook worden er regelmatig vragen beantwoord over de aansluiting bij StiPP en over de maandelijkse facturen die werkgevers ontvangen voor premieafdracht. Tot slot worden er ook veel vragen beantwoord over de (inhoud van) de pensioenregeling.

StiPP heeft het klantcontact uitbesteed aan haar administrateur, PGGM. In 2018 zag PGGM zich voor de uitdaging gesteld om het telefoon- en e-mailverkeer goed en gecontroleerd in te regelen. Vanaf het tweede kwartaal van 2019 is PGGM, door het treffen van diverse maatregelen, structureel in staat om zowel de telefoon als de e-mail tijdig te beantwoorden. Bovendien zijn de werkvoorraden in 2019 fors afgenomen, waardoor er ook minder contact wordt opgenomen met StiPP over de status van een verzoek. StiPP is dan ook tevreden over de wijze waarop PGGM het klantcontact heeft ingericht.

Tot slot is in 2019 de mogelijkheid om te chatten geïntroduceerd. Dit leidde alleen al in het vierde kwartaal tot meer dan 700 chatgesprekken. De inzet van het communicatiekanaal 'chat' zal in 2020 worden geëvalueerd.

1.5.3 Klachten en geschillen

StiPP registreert elke uitdrukking van (on)tevredenheid als 'klantsignaal'. Dit kunnen zowel positieve als negatieve klantsignalen zijn. Negatieve klantsignalen worden gezien als klachten. Deze worden in eerste aanleg afgehandeld door de administrateur. Wanneer een klager het niet eens is met de beslissing van de administrateur, kan de klager in beroep gaan bij het bestuur van het fonds. In 2019 zijn er geen klachten of geschillen door het bestuur behandeld. Wanneer de klager zich niet kan verenigen met de inhoud van de beslissing van het bestuur, kan hij of zij in beroep gaan bij de Ombudsman Pensioenen. In 2019 heeft StiPP één melding vanuit de Ombudsman Pensioenen ontvangen. In deze casus stelde de Ombudsman Pensioenen StiPP in het gelijk.

In 2019 heeft StiPP aandacht besteed aan informatie over de klachten- en geschillenprocedure op de website en is deze ook beter vindbaar gemaakt. In dit kader is ook een apart klachtenformulier ontwikkeld en op de website geplaatst.

De klachten- en geschillenregeling is in 2019 aangepast als gevolg van de wijziging van het bestuursmodel. Zo zijn twee uitvoerende bestuursleden door het algemeen bestuur aangesteld om te besluiten op klachten en geschillen (beroepsfase). Tevens is bepaald dat het algemeen bestuur een besluit neemt over een klacht of geschil indien blijkt dat de betreffende uitvoerende bestuursleden eerder betrokken zijn geweest bij de beslissing die heeft geleid tot de klacht dan wel het geschil. Tot slot is voor de volledigheid in het klachten- en geschillenreglement opgenomen dat er recht bestaat op inzage in het klacht-/geschildossier overeenkomstig het privacybeleid van het fonds.

1.6 Handhaving verplichtstelling

StiPP voert een zorgvuldig aansluit- en handhavingsbeleid dat er in de kern op gericht is de deelnemers het pensioen te geven waar ze recht op hebben. Dit betekent enerzijds dat StiPP er zorg voor draagt dat werkgevers die onder de werkingssfeer van de verplichtstelling vallen, ook daadwerkelijk bij het fonds zijn aangesloten. Anderzijds voert StiPP activiteiten uit die ervoor moeten zorgen dat StiPP tijdig over de juiste en volledige gegevens van deelnemers beschikt om de pensioenopbouw goed te administreren. Met het uitvoeren van handhavingsactiviteiten beoogt StiPP het risico op 'geen premie, wel recht' (zoals opgenomen in artikel 5 van de Pensioenwet) zo veel mogelijk te mitigeren. Deze bepaling in de Pensioenwet maakt dat StiPP pensioen moet toekennen als hier recht op bestaat, ook als hier geen premiebetaling tegenover staat. De kosten van de pensioenopbouw komen dan ten laste van het collectief. StiPP probeert met haar handhavingsactiviteiten dergelijke claims zo veel mogelijk te voorkomen.

1.6.1 Handhavingsactiviteiten in 2019

Na het transitiejaar 2018, is 2019 het jaar geweest waarin alle handhavingsprocessen door de administrateur PGGM zijn ingeregeld en ook tot uitvoering zijn gebracht. StiPP zag het aantal aangesloten werkgevers in 2019 stijgen naar meer dan 6.000. Deze werkgevers leveren elke maand de loongegevens van de deelnemers aan. Gemiddeld 78% van de werkgevers levert deze gegevens tijdig aan. Werkgevers die niet tijdig aanleveren, worden telefonisch benaderd. Wordt er daarna nog niet aangeleverd dan volgt een boete van € 500,- per niet-tijdige aanlevering.

Het boeteproces op niet-tijdige aanlevering is in 2019 geïmplementeerd en heeft direct effect gehad op het aanlevergedrag door werkgevers. Uiteindelijk werd eind 2019 maandelijks bij minder dan 1% van de aangesloten en aanleverende werkgevers een boete voor niet-tijdige aanlevering opgelegd.

StiPP zet relatiebeheer in om werkgevers te begeleiden bij de aanlevering van gegevens, bijvoorbeeld nadat een controle door de SNCU is uitgevoerd. Hierdoor worden werkgevers beter begeleid bij het herstellen van onvolledige of foutieve aanleveringen. Ook vanuit de administratie wordt vaker en sneller de telefoon gepakt. In 2019 is het telefonisch contact en de inzet van relatiebeheer zichtbaar effectief gebleken. Deze werkwijze wordt in 2020 dan ook voortgezet.

Het aansluiten van (nieuwe) werkgevers leidde in 2019 tot iets meer dan 250 protesten op de aansluiting. Ook ontving StiPP meer dan 80 bezwaren tegen de boetes op niet-tijdige aanlevering. De protesten en bezwaren worden in eerste aanleg behandeld door de administrateur van het fonds, PGGM.

1.6.1.1 WAADI-analyse

Elk jaar voert StiPP een analyse uit op het WAADI⁷-register. In het WAADI-register staan ondernemingen geregistreerd die bij inschrijving in het handelsregister bij de KvK hebben aangegeven (in de toekomst) werknemers ter beschikking te stellen. StiPP onderzoekt op basis van de gegevens uit dit register of er werkgevers zijn die verplicht aangesloten horen te zijn bij StiPP, omdat zij onder de werkingssfeer van de verplichtstelling vallen. Deze werkgevers zijn niet uit andere bronnen, zoals de KvK zelf, naar boven gekomen. In 2019 is het WAADI-bestand van 2018 geanalyseerd. Dit heeft geleid tot het uitsturen van 475 vragenformulieren aan werkgevers teneinde te kunnen bepalen of er een aansluitplicht is. Uiteindelijk leidden de analyse en uitvraag in circa 20% van de gevallen tot verplichte aansluiting bij StiPP.

1.6.2 Handhaving en looncontroles door SNCU

In 2019 heeft de administrateur PGGM veel tijd en energie gestoken in het optimaliseren van de samenwerking met SNCU, de Stichting Naleving Cao Uitzendkrachten. De SNCU controleert, in opdracht van StiPP, of werkgevers deelnemers die recht hebben op pensioen aanmelden in de pensioenregeling en of dit op de juiste wijze, conform de pensioen- en uitvoeringsreglementen, gebeurt. SNCU heeft in 2019 in opdracht van StiPP 315 nieuwe controles opgestart. In totaal kreeg StiPP in 2019 in 402 dossiers de resultaten van de controles terug.

Wanneer SNCU bevindingen heeft naar aanleiding van de controle, volgt een ambtshalve premievaststelling. In 2019 is bij 128 werkgevers ruim vijf miljoen euro aan ambtshalve premies opgelegd. Werkgevers worden na een controle in de gelegenheid gesteld afwijkingen te corrigeren. Dit leidt meestal tot een lagere definitieve premievaststelling. Werkgevers die niet, onvolledig of foutief hebben aangeleverd ontvangen bovendien een

⁷ Sinds 1 juli 2012 is registratie van uitlenen van personeel verplicht volgens de Wet Allocatie Arbeidskrachten Door Intermediairs (Waadi).

boete. Het totaalbedrag aan opgelegde boetes bedroeg in 2019 86.000 euro. Ook wordt hen een nota opgelegd voor het vergoeden van de administratiekosten die StiPP en SNCU maken. StiPP tracht met het opleggen van deze nota's de kosten van handhaving zo min mogelijk ten laste te brengen van het collectief.

StiPP concludeert dat de samenwerking tussen PGGM en SNCU goed verloopt. In 2020 zal StiPP zich, samen met PGGM en SNCU, meer verdiepen in de risicoselecties die door partijen worden gemaakt. Het doel hiervan is de handhaving zo effectief mogelijk te laten zijn.

1.6.3 Verzoeken geen premie, wel recht

StiPP ontving in 2019 in totaal vijf verzoeken die te classificeren zijn als 'geen premie, wel recht'. Het uitvoerend bestuur behandelt deze verzoeken en heeft drie verzoeken toegekend. Er is in dit kader een bedrag van € 2.648,20 aan kapitaal aan deelnemers toegekend, terwijl hiervoor (in het verleden) geen premie is betaald. Voor één van deze verzoeken kon de gemiste premie (€ 1.159,46) worden verhaald bij het UWV.

1.6.4 Kosten en opbrengsten van handhaving

De handhavingsactiviteiten die StiPP uitvoert hebben in 2019 geleid tot de ontvangst van meer dan 16,3 miljoen euro aan premie-inkomsten. Van deze premie wordt het pensioen aan betreffende deelnemers toegekend. StiPP ontving bovendien 0,4 miljoen euro aan handhavingsopbrengsten, waaronder vergoedingen voor de gemaakte kosten en boetes.

Er is in 2019 1,8 miljoen euro uitgegeven aan aansluit- en handhavingsactiviteiten. Dit betreft de kosten die PGGM en SNCU tezamen voor deze activiteiten bij StiPP in rekening brengen.

1.7 Uitbesteding van werkzaamheden

1.7.1 Uitbestedingsbeleid

StiPP heeft bijna alle werkzaamheden uitbesteed aan derde partijen. Feitelijk is alleen het besturen van het fonds niet uitbesteed. Onderdeel van dit laatste is het op- en vaststellen van het beleid met betrekking tot uitbesteding en de beheersing van risico's die samenhangen met de uitbesteding van werkzaamheden. Bovendien is het bestuur van het fonds te allen tijde verantwoordelijk voor de activiteiten en processen van het fonds, ook voor de werkzaamheden die zijn uitbesteed.

Het uitbestedingsbeleid van StiPP – dat voldoet aan de Beleidsregel Uitbesteding van De Nederlandsche Bank – is in 2019 gewijzigd en in lijn gebracht met de nieuwe bestuurlijke opzet van het fonds. Was het toezicht op de uitvoering van het uitbestedingsbeleid in de eerste helft van 2019 nog in handen van de AO/IC- en uitbestedingscommissie, vanaf medio 2019 is het uitvoerend bestuur belast met deze taak. Hierbij is ook aandacht voor de IT-processen en -systemen van de partijen waaraan het fonds werkzaamheden uitbesteedt.

In het uitbestedingsbeleid van StiPP is vastgesteld welke werkzaamheden er niet worden uitbesteed en zijn er criteria vastgelegd waaraan uitbestedingen en de hierbij behorende overeenkomsten ten minste moeten voldoen. De zogeheten materiële uitbestedingen worden jaarlijks aan de hand van een gestandaardiseerde werkwijze door het bestuur geëvalueerd. Uitbestedingen op het gebied van pensioenuitvoering – aan PGGM – en vermogensbeheer – aan Kempen Capital Management – zijn strategisch van belang: hiervoor heeft het bestuur extra aandacht.

In 2020 zal het uitbestedingsbeleid worden herzien. Het bestuur heeft het streven in dit beleid een duidelijk onderscheid aan te brengen tussen uitbesteding van werkzaamheden en inkoop c.q. inhuur van diensten. Daarnaast zal het verschil tussen strategische uitbestedingen en overige uitbestedingen worden verduidelijkt.

1.7.2 De uitbestedingsrelatie StiPP – PGGM

2019 was het tweede – maar feitelijk het eerste volle – jaar waarin PGGM de pensioenuitvoering voor StiPP heeft uitgevoerd. Een jaar dat in het teken stond van het verder invullen van de uitvoeringsprocessen en het aanscherpen van de rapportages over deze processen – onder meer in de vorm van resultaatsafspraken. De door PGGM ten behoeve van StiPP te leveren diensten zijn vastgelegd in een dienstencatalogus en de hierbij overeengekomen serviceniveaus liggen vast in een service level agreement (SLA). Deze worden jaarlijks herzien; in de SLA is aan de hand van key performance indicators (KPI's) bepaald welke service StiPP van PGGM verwacht. Hierover wordt elk kwartaal gerapporteerd. De meeste KPI's hebben betrekking op de pensioenadministratie en de communicatie met deelnemers en werkgevers, maar StiPP neemt meer diensten bij PGGM af. Te noemen zijn: bestuurssecretariaat, beleidsadvisering, actuaariaat, juridische zaken en financiële administratie. Door de verandering in het bestuursmodel van StiPP medio 2019 is gedurende het jaar veel aandacht besteed aan het opzetten en uitvoeren van overleg- en rapportagevormen tussen het (nieuwe) bestuur en deze diensten (afdelingen) van PGGM. Aan de hand van zogeheten inhoudelijke overleggen en rapportage-overleggen heeft het contact tussen StiPP en PGGM inmiddels zijn vorm gekregen en is het bestuur van mening dat de uitbestedingsrelatie met PGGM goed ingevuld is. Genoemde inhoudelijke overleggen en rapportage-overleggen zijn overigens niet alleen op PGGM van toepassing; zij gelden ook voor andere uitbestedingen van het fonds.

In het beleidsplan 2019 zijn door het (toenmalige) bestuur van StiPP focuspunten bepaald ter zake de uitbestedingsrelatie met PGGM. Deze punten lagen enerzijds op het vlak van de positie van StiPP naar aanleiding van de herijking van de strategie door PGGM en anderzijds op het gebied van de toekomstbestendigheid van de IT-systemen. Ten behoeve van het pensioenbeheer voor StiPP maakt PGGM gebruik van de IT-systemen van Visma Idella, welke zijn opgenomen in een separate 'uitvoeringsstraat' bij PGGM. StiPP is de enige grote klant waarvoor deze 'straat' gebruikt wordt. Vanaf het begin heeft StiPP kenbaar gemaakt dat het voor de uitvoering van haar pensioenregeling IT-systemen wenst die flexibel en toekomstbestendig zijn. Dit betekent dat er van PGGM en Visma Idella grote innovatie- en verandervermogens verwacht worden. Structurele aandacht voor flexibele IT-architectuur en het uitbouwen en verdiepen van de relatie met PGGM en Visma Idella moeten ertoe leiden dat continu de systemen en diensten geleverd worden die StiPP verwacht dan wel wenst. Dit, gekoppeld aan het feit dat PGGM in 2018 haar strategie wijzigde waardoor er feitelijk geen nieuwe klanten meer worden binnengehaald en de kans groot is dat StiPP de enige grote klant is en blijft op genoemde 'straat', maakt het van belang voortdurend zicht te hebben op de positie van StiPP bij PGGM.

Op meerdere momenten in het jaar is door PGGM bevestigd dat StiPP voor PGGM van groot belang is, gegeven de ontwikkeling van DC-regelingen en de omvang van StiPP als ook de mogelijkheid om in te kunnen spelen op ontwikkelingen van de flexibilisering van de arbeidsmarkt. Dit belang komt ook in de kwaliteit van dienstverlening tot uiting: deze is op het gebied van pensioenbeheer goed te noemen. Bovendien ziet het bestuur dat PGGM zichtbaar en toekomstgericht investeert in de samenwerking met Visma Idella. Er is zodoende geen sprake van de manifestatie van het risico dat het beste kan worden vevat in de term 'tegengestelde belangen', maar feit blijft wel dat het bestuur van StiPP ook in 2020 genoemde focuspunten voor de relatie met PGGM hanteert: StiPP dient gezien de vele ontwikkelingen in haar externe omgeving voortdurend zicht te hebben op de strategische wendbaarheid van zowel haar pensioenuitvoeringsorganisatie als de IT-systemen die ten behoeve van het pensioenbeheer gebruikt worden. In 2020 zal het bestuur hier nog meer aandacht aan besteden dan in 2019 het geval was.

1.7.3 Pensioenbeheer

Aansluitend op hetgeen hierboven vermeld is, wordt het pensioenbeheer van StiPP uitgevoerd door PGGM. Dit betreft de uitvoering van de pensioenadministratie en de communicatie met de deelnemers en pensioengerechtigden van het fonds als ook met de werkgevers. In het eerste deel van 2019 waren er nog enkele achterstanden die als gevolg van de transitie van deze werkzaamheden van Syntrus Achmea naar PGGM ontstaan waren, weggewerkt moesten worden. Dit is gelukt, zodat in de tweede helft van 2019 de aandacht volledig geschonken kon worden aan het verbeteren, vernieuwen en optimaliseren van de verschillende werkprocessen. Op veruit de meeste KPI's wordt dan ook goed gescoord. In het bijzonder kunnen ten aanzien van pensioenbeheer de processen die voor de uitvoering van de Wet waardeoverdracht klein pensioen geïmplementeerd en uitgevoerd moesten worden, genoemd worden. Hierbij is zeer goed werk geleverd: StiPP was in 2019 de eerste pensioenuitvoerder die op grote schaal de automatische waardeoverdrachten met alle andere pensioenuitvoerders in Nederland kon verzorgen. Zodoende zijn er vanaf augustus tienduizenden kleine pensioenen van gewezen deelnemers automatisch overgedragen. StiPP is PGGM en Visma Idella zeer erkentelijk voor deze prestatie: het overdragen van de kleine pensioenen zorgt ervoor dat deze hun pensioenbestemming houden en draagt sterk bij aan de beheersing van de uitvoeringskosten van het fonds.

StiPP en PGGM zijn voortdurend met elkaar in dialoog over de wijze waarop het pensioenbeheer ingevuld wordt en hoe hierover wordt gerapporteerd. Ook vinden er IT-dialoogsessies plaats die StiPP inzicht geven in de IT-risico's die het fonds loopt bij de uitbesteding aan PGGM.

Over 2019 zijn door PGGM een ISAE3402 type 2- en een ISAE3000A type 2-verklaringen opgeleverd. Deze zijn specifiek voor de processen die PGGM voor StiPP uitvoert, opgesteld. Beide verklaringen zijn 'schoon' wat wil zeggen dat de interne beheersing van deze processen goed is: opzet, bestaan en werking van de processen zijn aantoonbaar op orde, auditor KPMG Advisory heeft geen grote uitzonderingen geconstateerd. De ISAE3402, tegenwoordig Standaard 3402 genoemd, richt zich op de beheersing van processen die relevant zijn voor de financiële verslaglegging van StiPP; de ISAE3000A (Standaard 3000A) op processen die gerelateerd zijn aan niet-financiële verantwoordingen over de dienstverlening door PGGM.

Ten behoeve van het inzicht in de interne beheersing binnen PGGM maakt StiPP ook direct gebruik van de interne-auditafdeling van PGGM die per kwartaal rapporteert over haar bevindingen over binnen PGGM uitgevoerde audits met relevantie voor StiPP en over op verzoek van StiPP uitgevoerde audits. Met deze afdeling wordt ook afgestemd wat de scope van de Standaarden 3402 en 3000A dien te zijn. In 2020 zal deze scope opnieuw bepaald worden.

Jaarlijks evalueert het bestuur de uitbesteding aan PGGM. Voor 2019 is deze evaluatie in het eerste kwartaal 2020 afgerond. De hieruit naar voren gekomen aandachtspunten zullen in dialoog met PGGM worden opgepakt, opdat structureel gewerkt wordt aan het verder verbeteren van het pensioenbeheer van het fonds.

1.7.4 Vermogensbeheer

Het fiduciaire vermogensbeheer van het fonds is uitbesteed aan Kempen Capital Management (KCM) dat op basis van een fiduciair-managementovereenkomst de regie en coördinatie van de beleggingen van het fonds verzorgt en hierover periodiek aan het bestuur rapporteert. Kempen belegt overigens ook een gedeelte zelf⁸, maar schakelt hier voor het merendeel externe managers voor in waarvan de selectie door StiPP geschiedt – na hiervoor door KCM en de beleggingsadviseur van het fonds, Sprenkels & Verschuren, geadviseerd te zijn.

⁸ Dit betreft de discretionaire beleggingsportefeuilles euro staatsobligaties, middellang en lang, alsmede de portefeuille uitkeringen.

In 2019 heeft StiPP de lifecycle-opzet van de beleggingen, vastgelegd in het zogeheten risico-afbouwmodel (RAM), gewijzigd. Tegelijkertijd is de beleggingsmix van de portefeuilles gewijzigd. Meer hierover is elders in dit jaarverslag te lezen. Mede in verband hiermee is de in het kader van het RAM van toepassing zijnde vijf-partijenovereenkomst herzien.

Ook KCM en StiPP zijn voortdurend met elkaar in dialoog: de wijzen waarop het vermogensbeheer opgezet wordt en de beleggingen ingevuld worden zijn onderwerpen van gesprek. Dit is gestructureerd in enerzijds een periodiek overleg over beleidsvorming en anderzijds een kwartaaloverleg over de beleggingsresultaten en manager evaluatie. Ook de formele afspraken met KCM zijn een aandachtspunt: met het oog op mogelijke contractverlenging heeft in 2019 een marktconformiteitstoets plaatsgevonden. Deze gaf het bestuur inzicht in de positie van KCM in verhouding tot andere aanbieders van fiduciair management en is als input gebruikt bij onderhandelingen van een nieuwe overeenkomst. StiPP heeft het voornemen om met ingang van 1 mei 2020 een nieuwe fiduciair-managementovereenkomst met KCM te sluiten. Ten tijde van het schrijven van dit bestuursverslag heeft StiPP de onderhandelingen hieromtrent afgerond.

KCM heeft over 2019 een ISAE3402 type 2-verklaring opgeleverd, waarmee het bestuur inzicht heeft verkregen in de interne beheersing van processen door Kempen. Deze verklaring is 'schoon' wat inhoudt dat een externe auditor heeft geconcludeerd dat de procesbeheersing conform de opzet wordt uitgevoerd. Daarenboven rapporteert KCM – naast de reguliere beleggingsrapportage – periodiek over de niet-financiële risico's die aan de uitbesteding aan Kempen verbonden zijn. Deze gaven StiPP geen aanleiding tot het instellen van nieuwe beheersmaatregelen.

De jaarlijkse evaluatie van KCM door het bestuur is feitelijk in 2019 niet gedaan; deze vond in het eerste kwartaal van 2020 plaats en is in april met een positieve beoordeling afgerond. Daarnaast worden er IT-dialoogsessies met KCM gevoerd. Bovendien hebben enkele nieuwe bestuursleden in 2019 een site-visit bij KCM afgelegd om zelf te zien hoe de verschillende adviserings- en operationele processen bij deze uitbestedingspartij in de praktijk uitgevoerd worden.

1.7.5 Custodian

De custody, het bewaren van de beleggingen van het fonds, is uitbesteed aan CACEIS, tot voor kort KAS Bank geheten. CACEIS voert eveneens de beleggingsadministratie van het fonds, welke input vormt voor de in dit jaarverslag gepresenteerde financiële verantwoording.

In 2019 is wat tot dan toe KAS Bank was overgenomen door CACEIS, een Franse bancaire instelling⁹. De jaarlijkse evaluatie van StiPP met betrekking tot KAS Bank / CACEIS is in 2019 niet gedaan; deze vond in het eerste kwartaal 2020 plaats en is in april met een positieve beoordeling afgerond. Mede aanleiding voor het uitstel was dat in de evaluatie focus kon worden aangebracht op de ontwikkelingen en de toekomstperspectieven bij CACEIS, nu delen van de dienstverlening van het oude KAS Bank zullen worden overgeheveld naar de nieuwe moederonderneming in Frankrijk.

CACEIS rapporteert periodiek aan het bestuur, waaronder eveneens over niet-financiële risico's en heeft over 2019 een schone ISAE3402-verklaring opgeleverd. Ook met CACEIS worden door StiPP IT-dialoogsessies gevoerd.

⁹ Caceis is een volledige dochter van Credit Agricole en specialist in financiële dienstverlening voor beleggers en vermogensbeheerders.

1.7.6 Overige materiële uitbestedingen

Overige uitbestedingen van StiPP die materieel zijn, betreffen de uitbestede werkzaamheden aan SNCU en aan Sprenkels & Verschuren (S&V). Deze laatste verleende in 2019 actuariel en beleggingsadvies. Deze advisering is naar tevredenheid uitgevoerd. S&V is ook betrokken bij het risico-afbouwmodel (RAM): het bureau controleert maandelijks de mutaties in de beleggingen en in de leeftijdsgroepen van deelnemers. Door het vertrek van adviserend actuaire Frank Verschuren bij S&V heeft StiPP besloten de afname van actuariële adviesdiensten in 2020 onder te brengen bij AethiQs, de organisatie waarbij Frank Verschuren thans werkzaam is. S&V blijft als beleggingsadviseur en controleur van het RAM wel nauw betrokken bij StiPP.

Bij de handhaving van de verplichtstelling van de pensioenregeling wordt door het fonds SNCU ingeschakeld. SNCU is de Stichting Naleving Cao voor Uitzendkrachten en zij controleert namens StiPP of aangesloten werkgevers de pensioenregeling juist uitvoeren. Dit gebeurt veelal via looncontroles ter plaatse bij de werkgever. De activiteiten van SNCU leiden ertoe dat in voorkomende gevallen de daarvoor in aanmerking komende werknemers als deelnemers van StiPP worden geregistreerd en dat voor hen de juiste pensioenpremies worden afgedragen. De uitbesteding aan SNCU is door het bestuur in 2019 geëvalueerd. De hieruit naar voren gekomen aandachtspunten zullen in dialoog met SNCU worden opgepakt.

1.7.7 ISAE-certificering

Zoals hierboven al vermeld is, ontvangt StiPP van de meeste uitbestedingspartijen ISAE-rapporten. Over 2019 betrof dit de volgende:

- ISAE3402 type 2: Pensioenbeheer, PGGM
- ISAE3000A type 2: Overige processen Pensioenbeheer, PGGM
- ISAE3402 type 2: Vermogensbeheer, Kempen Capital Management
- ISAE3402 type 2: Transaction servicing, asset servicing, treasury servicing, CACEIS
- ISAE3402 type 2: Pensioendiensten, CACEIS

Het algemeen bestuur, dan wel het uitvoerend bestuur, van StiPP heeft deze rapporten beoordeeld en vastgesteld dat de scope ervan voldoende past bij de uitbestedingen van het fonds. Bovendien is er geconstateerd dat er geen materiële bevindingen zijn die van invloed (kunnen) zijn op de getrouwheid van de jaarrekening 2019 van het fonds. Ook de externe accountant van het fonds heeft in zijn controle kennisgenomen van bovengenoemde ISAE-rapporten.

Over de scope van de ISAE-rapporten – welke processen vallen er wel onder en welke niet? – zal in 2020 nader overleg met de uitbestedingspartijen plaatsvinden. StiPP heeft het streven zo veel mogelijk (gestandaardiseerde) processen onder de scope te laten vallen, zodat er waarborgen over de uitbestede diensten verkregen worden.

1.8 Governance, cultuur en gedrag

1.8.1 Integriteitsbeleid

Het integriteitsbeleid van StiPP is erop gericht om integriteitsrisico's te beheersen, waaronder elke vorm en/of schijn van persoonlijke bevoordeling van of belangenverstremgeling door beleidsbepalers en andere betrokkenen van het fonds met partijen waarmee StiPP zaken doet. Deze moeten zo veel als mogelijk vermeden worden.

Dit beleid uit zich onder andere in de periodieke behandeling van de uit hoofde van de gedragscode gedane verplichte meldingen bij de compliance officer in bestuursvergaderingen van het fonds. Hierbij worden de meldingen van beleidsbepalers en andere betrokkenen van StiPP, in dit kader aangewezen als 'verbonden personen', in het kader van de gedragscode, zoals het ontvangen van geschenken en uitnodigingen en het vervullen van nevenfuncties, besproken. Bovendien toetst het bestuur jaarlijks de integriteitsaspecten van het eigen functioneren. Ook de uitbestedingspartijen van het fonds worden jaarlijks geëvalueerd. Zodoende wordt op meerdere manieren praktisch invulling gegeven aan het integriteitsbeleid.

In 2019 is het integriteitsbeleid herzien en meer fondsspecifiek gemaakt. In 2020 vindt een nieuwe review plaats en zal in het verlengde hiervan de systematische en integriteitsrisicoanalyse, de SIRA, van het fonds beoordeeld, herzien en opnieuw vastgesteld worden.

1.8.2 Compliance officer

De compliance officer ziet toe op de naleving van de gedragscode als ook op deugdelijkheid en effectiviteit van de interne complianceregels en -procedures van het fonds. Tot de taken behoort ook het jaarlijks opstellen van een complianceprogramma, inclusief 'bewustwordingssessies' voor het bestuur en het verantwoordingsorgaan. In 2019 heeft het bestuur HVGLaw aangesteld als compliance officer van het fonds. HVGLaw vult deze aanstelling in met de persoon van mr. T. Vlamings. Zij voert bovengenoemde taken uit en heeft over zowel het eerste als het tweede halfjaar van 2019 de naleving van de gedragscode gecontroleerd en gemonitord. Hierover heeft zij gerapporteerd aan het bestuur. Daarnaast heeft zij geadviseerd bij de aanpassing van enkele compliancedocumenten, waaronder de klokkenluiders- en incidentregeling van het fonds. In oktober heeft zij een compliancebewustwordingssessie voor het bestuur en het verantwoordingsorgaan verzorgd.

Met de inzet van een externe compliance officer kan StiPP goed voldoen aan de wet- en regelgeving op het gebied van governance en compliance. De compliance officer is ook de contactpersoon voor meldingen van (potentiële) belangenconflicten, incidenten en/of misstanden. Bovendien informeert zij proactief het bestuur over relevante ontwikkelingen in wet- en regelgeving.

1.8.3 Naleving gedragscode en insidersregeling

Zoals vermeld, heeft het bestuur een gedragscode vastgesteld. In deze code staan meerdere bepalingen met betrekking tot gedragsregels voor verbonden personen en insiders van het fonds. Verbonden personen zijn beleidsbepalers, direct-uitvoerenden en directe adviseurs van het pensioenfonds, in casu bestuursleden, leden van het verantwoordingsorgaan, de medewerkers van het bestuurssecretariaat van PGGM en enkele aangewezen adviseurs. De leden van het uitvoerende bestuur zijn aangewezen als insiders, wat betekent dat zij extra meldingsplichten hebben ten aanzien van persoonlijke effectentransacties. Tot en met het eerste halfjaar van 2019 waren de leden van de (voormalige) handhavingscommissie aangewezen als insiders. De leden van de toen nog bestaande raad van toezicht waren aangewezen als verbonden persoon.

De compliance officer monitort de naleving van de gedragscode en insidersregeling. Gezien de omzetting van het bestuursmodel medio 2019 heeft zij hierover twee maal aan het bestuur gerapporteerd: over het eerste halfjaar en over het tweede halfjaar. Alle verbonden personen en insiders hebben verklaard de gedragscode en insidersregeling te hebben nageleefd. Er zijn geen overtredingen op de naleving geconstateerd. Zodoende is er ook geen reden om aan te nemen dat er sprake zou zijn of is geweest van de belangenverstrengeling bij de verbonden personen en insiders.

1.8.4 Naleving Code Pensioenfondsen

De Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid hebben in 2013 de Code Pensioenfondsen (hierna: de Code) opgesteld. De Code is een gedragscode voor de sector en bestaat uit normen die de sector zichzelf oplegt. In 2018 is een nieuwe versie van de Code gepubliceerd. Het bestuur van StiPP onderschrijft de Code.

In het verslag van het intern toezicht wordt expliciet aandacht besteed aan de Code (norm 47, zie paragraaf 2.1). StiPP rapporteert jaarlijks in hoeverre het fonds de Code naleeft. Enerzijds gebeurt dit door de naleving van een aantal normen expliciet te benoemen. Voor het overige deel past StiPP het 'pas toe of leg uit'-principe toe. Beide onderdelen zijn opgenomen in de volgende paragrafen.

1.8.4.1 Rapportagenormen

De Code bevat een aantal normen waarover het fonds wordt geacht te rapporteren. In onderstaand overzicht zijn de betreffende normen, inclusief verwijzingen, opgenomen voor zover deze nog niet aan de orde komen in de paragrafen betreffende de naleving Code Pensioenfondsen (paragraaf 1.8.3).

Norm	Definitie	Verwijzing
Norm 5	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Hoofdstuk 1 (komt in de meeste paragrafen terug)
Norm 58	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	Hoofdstuk 1.3 en www.stippensioen.nl
Norm 62	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	Hoofdstuk 1.11.5
Norm 64	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	Hoofdstuk 1.8.3 Hoofdstuk 1.8.4 Hoofdstuk 1.8.5
Norm 65	Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Hoofdstuk 1.5.3

1.8.4.2 Gerapporteerde afwijkingen van de Code in het vorige jaarverslag

Norm 31 en 33: in 2018 niet, maar in 2019 wel voldaan aan de norm

In het jaarverslag 2018 heeft StiPP gerapporteerd over afwijkingen op twee normen van de Code. Dit betroffen de normen 31 en 33. Beide normen hebben betrekking op de diversiteit binnen de fondsorganen.

Norm 31

De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.

Norm 33

In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.

Sinds juli 2019 voldoet StiPP aan de normen 31 en 33. StiPP heeft een diversiteitsbeleid dat zowel van toepassing is op het uitvoerend bestuur, het algemeen bestuur, het niet-uitvoerend bestuur als op het verantwoordingsorgaan. In de drie besturen als ook in het verantwoordingsorgaan zitten ten minste één vrouw en één man. Tevens hebben zowel personen boven als onder de 40 jaar zitting in deze fondsorganen.

1.8.4.3 Afwijkingen van de Code in het verslagjaar 2019

In 2019 heeft het bestuur acties ondernomen ter verbetering van de toepassing van de normen zoals gerapporteerd in het jaarverslag 2018. Eind 2019 past StiPP twee normen niet volledig toe, maar wijkt het fonds bewust af van de norm. Dit betreft norm 25 en norm 39.

Norm 25

Ieder bestuurslid heeft stemrecht.

Bij de inrichting van het omgekeerd gemengd model heeft het fonds ervoor gekozen de onafhankelijk voorzitter geen stemrecht te geven om de pariteit binnen het (niet-uitvoerend) bestuur niet te doorbreken. Er zijn drie werkgeverszetels en drie werknemerszetels, waarbij één van de werknemerszetels bestemd is voor een pensioengerechtigde.

Norm 39

Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan. Deze norm wordt door de opstellers van de Code Pensioenfondsen uitgewerkt in een bijlage bij de Code. Hierin is vastgelegd dat het uitvoerend bestuur in een beperkt aantal situaties, na goedkeuring van het niet-uitvoerend bestuur, een lid van het verantwoordingsorgaan kan ontslaan. In afwijking van hiervan heeft, in uitzonderlijke situaties, het algemeen bestuur van StiPP de bevoegdheid een lid van het verantwoordingsorgaan te ontslaan. Deze bevoegdheid is dus niet aan het uitvoerend bestuur gegeven.

1.8.5 Zelfevaluatie

De bestuurlijke zelfevaluatie over 2019 heeft op 31 januari 2020 plaatsgevonden. Deze is begeleid door een externe adviseur die voorafgaand met alle bestuursleden individuele evaluatiegesprekken gevoerd heeft. Voor zowel het bestuur als geheel als per bestuurslid is aan de hand van relevante invalshoeken de (individuele) bestuurlijke effectiviteit besproken. Deze invalshoeken betroffen strategie en koers, structuur, eisen en verwachtingen plus cultuur. Geconcludeerd werd dat de strategische koers van het fonds helder is en dat de bestuursleden de cultuur als open, direct en veilig zien. Er is een open sfeer en werkwijze ontwikkeld waarin bestuursleden elkaar waar nodig (in)formeel benaderen en aanspreken.

Met betrekking tot structuur merkt het bestuur op dat het af en toe nog zoekende is naar het zich eigen maken van het omgekeerd-gemengde model, waarin er een onderscheid is tussen uitvoerende en niet-uitvoerende bestuurders. Met name de niet-uitvoerende bestuursleden die tot medio 2019 als bestuurslid in het paritaire model werkzaam waren, hebben tijd nodig om te wennen aan hun nieuwe rol als niet-uitvoerend bestuurder. Het bestuur is tevreden over de invulling van de kerntaken van het uitvoerende bestuur en de wijze waarop de onafhankelijke voorzittersrol wordt ingevuld.

Daarenboven acht het bestuur het van belang dat het meer tijd neemt voor het volgen van de ontwikkelingen in de uitzendbranche c.q. de flexbranche, als ook het onderhouden van contacten hierover met sociale partners.

Afgesproken is dat er specifiek aandacht besteed zal worden aan de vraag wat toezicht door het niet-uitvoerende bestuur inhoudt en hoe dit toegepast dient te worden. Ook zal er gekeken worden naar de wijze waarop de ondersteuning van het bestuur vormgegeven is en welke verbeteringen er hierbij kunnen worden aangebracht.

1.8.6 Geschiktheid

De geschiktheidsdocumentatie van het bestuur en het verantwoordingsorgaan is gebaseerd op de Handreiking Geschikt Pensioenfondsbestuur van de Pensioenfederatie. Deze documentatie is in 2019 aangepast naar aanleiding van het nieuwe bestuursmodel, waarbij onder andere de vereiste geschiktheid voor uitvoerende en niet-uitvoerende bestuursleden beschreven en vastgesteld is. Tot de geschiktheidsdocumentatie behoren het geschiktheids- en opleidingsplan. Dit wordt jaarlijks herijkt, zodat vastgesteld wordt welke (mogelijke) lacunes er ten aanzien van geschiktheid zijn en hoe deze ingevuld kunnen worden. Het bestuur voldoet als collectief – de uitvoerende en niet-uitvoerend bestuursleden gezamenlijk – aan de gestelde geschiktheidseisen.

1.8.7 Opleidingen

Belangrijk bij het blijvend voldoen aan de geschiktheidseisen voor bestuursleden en leden van het verantwoordingsorgaan is het volgen van opleidingen. In het tot medio 2019 gehanteerde bestuursmodel verzorgden de bestuurscommissies regelmatig verdiepingsbijeenkomsten die tot doel hadden op een specifiek aandachtsgebied of onderwerp gezamenlijk kennis op te doen. In 2019 betrof dit onder meer een bijeenkomst op het gebied van de Wet arbeidsmarkt in balans. Met de implementatie van het nieuwe bestuursmodel, waarin de uitvoerende bestuursleden onafhankelijke, professionele bestuursleden zijn, is deze taak verlegd naar het uitvoerende bestuur. Zij verzorgen – dan wel laten deze verzorgen – themasessies over specifieke onderwerpen, zoals (in 2019) alternatieve beleggingen en adequaat payrollpensioen.

Daar waar nodig en gewenst geacht volgen individuele bestuursleden en leden van het verantwoordingsorgaan cursussen en opleidingen op specifieke aandachtsgebieden. Zo zijn er in het verslagjaar door bestuursleden cursussen gevolgd op het gebied van IORP II, risicobeheer en internal audit.

1.8.8 Vergoedingen

In 2019 is er voor een totaalbedrag van € 606 duizend aan vergoedingen voor bestuursleden, leden van het verantwoordingsorgaan, leden van de raad van toezicht en leden van de nieuwe auditcommissie uitgekeerd (2018: € 484 duizend). Dit bedrag is als volgt uit te splitsen:

Bestuurskosten bedragen in € 1000	Vergoeding 2019	Vergoeding 2018
Vacatievergoedingen bestuur	529	385
Vacatievergoeding verantwoordingsorgaan	16	10
Vacatievergoedingen raad van toezicht	22	47
Vacatievergoedingen auditcommissie	15	-
Opleidingskosten en overige kosten	24	42
Totaal	606	484

Ten opzichte van 2018 is er een stijging van de totale bestuurskosten te zien. De stijging is voornamelijk gelegen in de vergoedingen die in het nieuwe bestuursmodel uitgekeerd worden. Zo kent het omgekeerd gemengd bestuursmodel drie uitvoerende bestuursleden die bijna fulltime werkzaam zijn voor het fonds. Tegelijkertijd is de tijdbesteding van de niet-uitvoerende bestuursleden minder geworden (naar één dag per week). Per saldo zijn de bestuursvergoedingen in het omgekeerd gemengd bestuursmodel door de nieuwe samenstelling van het bestuur hoger dan in het paritaire model. Daar staat tegenover dat de kosten voor inhuur van externe adviseurs sterk is gedaald. Dit was ook één van de beoogde effecten bij omzetting van het bestuursmodel: verwacht werd dat de komst van professionele uitvoerende bestuurders gepaard zal gaan met lagere kosten voor inhuur externe adviseurs. Deze trade-off van kosten was voorzien in de fondsbegroting van 2019 en is in het verslagjaar ook uitgekomen.

Te zien is ook dat de vergoedingen voor de raad van toezicht in 2019 fors lager zijn ten opzichte van 2018. Dit wordt veroorzaakt doordat de raad van toezicht per 1 juli 2019 is opgeheven in verband met de omzetting naar het nieuwe bestuursmodel. Tegelijkertijd is een (wettelijk verplichte) auditcommissie ingesteld. Deze commissie was vóór 1 juli 2019 nog niet actief binnen het fonds.

1.8.9 Toezichthouders

StiPP staat als pensioenuitvoerder onder direct toezicht van De Nederlandsche Bank (DNB) en van de Autoriteit Financiële Markten (AFM). Door DNB is StiPP ingedeeld in toezichtsklasse T3, wat betekent dat er intensief overleg tussen het fonds en deze toezichthouder plaatsvindt. Zo is DNB periodiek aanwezig bij bestuursvergaderingen en vindt er in principe jaarlijks een tripartiet overleg plaats met de toezichthouder, de accountant en de certificerend actuaaris. Deze overleggen stonden in 2019 voornamelijk in het teken van de afronding van de transitie van het pensioenbeheer naar PGGM, de omzetting van het bestuursmodel en de implementatie van de vereisten voortkomend uit de IORP-II-regelgeving.

Met AFM is StiPP in 2019 in gesprek geweest over de tijdigheid van de verwerking van reguliere waardeoverdrachten en pensioeningangen (naar aanleiding van de transitie naar de nieuwe pensioenuitvoeringsorganisatie in 2018) en de implementatie van processen in het kader van de Wet waardeoverdracht klein pensioen. Ook is de Wet verbeterde premieregeling onderwerp van gesprek geweest. StiPP heeft toegelicht dat het fonds ten aanzien van deze onderwerpen 'in control' is en dat – waar deze van toepassing waren – achterstanden aan het begin van 2019 geheel zijn weggewerkt.

Gezien het belang van StiPP bij een tijdige, juiste en volledige uitvoering van de Wet waardeoverdracht klein pensioen, heeft het fonds op eigen initiatief in september 2019 AFM geïnformeerd over de opgedane eerste ervaringen met de uitvoering van deze wet. Dit, mede omdat StiPP op dat moment niet in staat was pensioenen over te dragen aan enkele grote pensioenfondsen in Nederland – eenvoudigweg omdat deze fondsen hun uitvoering ten aanzien van deze wet nog niet op orde hadden. Deze niet-tijdige implementatie heeft voor StiPP tot gevolg dat een deel van de pensioenkapitalen van de hiervoor in aanmerking komende gewezen deelnemers niet meer in 2019 kon worden overgedragen.

Naast de overleggen met DNB en AFM wordt het fonds elk jaar door de toezichthouders verzocht mee te werken aan uitvragen over specifieke onderwerpen. In 2019 betrof dit de volgende onderzoeken:

- **Uitvraag Wet verbeterde premieregeling (AFM)**

Deze uitvraag was gericht op een kwantitatief portefeuille-overzicht om inzicht te verkrijgen in de premie- en de kapitaalovereenkomsten bij pensioenuitvoerders en de variëteit aan keuzemogelijkheden. Het betrof het afgeven van prognoses, zodat AFM zicht kreeg op de verwachte marktontwikkeling met betrekking tot expirerende pensioenkapitalen en vaste en variabele pensioenuitkeringen.

StiPP heeft de uitvraag ingevuld en geretourneerd aan AFM. De antwoorden zijn zijdelings aan bod gekomen in het gesprek dat StiPP medio 2019 met AFM gevoerd heeft.

- **Uitvraag risicohouding premieregelingen (DNB)**

DNB vindt het belangrijk dat de risicohouding van pensioenuitvoerders correct is vastgesteld. Deze is immers de basis voor het beleggingsbeleid en de beleggingsprofielen, en zorgt ervoor dat in het belang van de deelnemers belegd wordt. DNB heeft met deze uitvraag beoogd om te onderzoeken in hoeverre de risicohouding vastgesteld is, of deze is vastgesteld conform de kwantitatieve eisen van het Besluit FTK, en of het risicodraagvlak en de risicotolerantie van de deelnemers is meegenomen in het vaststellen van de risicohouding.

StiPP heeft alle vragen hieromtrent beantwoord. In de terugkoppeling constateerde DNB dat er op dit moment een klein aantal pensioenuitvoerders is dat volledig voldoet aan de wetgeving. StiPP is er hier één van: op alle beantwoorde vragen koppelde DNB een 'groene kleur' terug, wat wil zeggen dat DNB op basis van de aangeleverde stukken van mening is dat het fonds voldoet aan de wettelijke eisen.

- **Vragenlijst niet-financiële risico's**

Net als in 2017 en 2018 heeft DNB in 2019 een sectorbrede uitvraag gedaan naar de (beheersing van de) niet-financiële risico's van pensioenuitvoerders. Deze risico's zijn in het bijzonder gelegen op het gebied van IT, uitbesteding en integriteit. Doel van de uitvraag was het vormen van een actueel risicobeeld van het pensioenfonds.

StiPP heeft mede op basis van informatie van haar uitbestedingspartners de vragenlijst ingevuld, waar nodig van een nadere toelichting voorzien en tijdig ingediend bij DNB. Van DNB is geen directe reactie naar aanleiding van deze uitvraag ontvangen.

1.8.10 Incidenten en datalekken

StiPP dient vanzelfsprekend aan alle toepasselijke wet- en regelgeving te voldoen. Hieronder valt ook de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG), de regels op het gebied van de bescherming van persoonsgegevens. Ten behoeve hiervan heeft StiPP een privacybeleid en een privacystatement vastgesteld. Daarnaast zijn er verwerkersovereenkomsten met de uitbestedingspartijen die (mogelijk) persoonsgegevens van

StiPP verwerken. Delen van dergelijke gegevens gebeurt uitsluitend als dat strikt noodzakelijk is en dan alleen met de gegevens die werkelijk benodigd zijn. Verder kent StiPP een eigen beleid ten aanzien van incidenten en datalekken.

Gezien de uitbesteding van de werkzaamheden aan derde partijen is het voor StiPP van belang dat de uitbestedingspartners het fonds tijdig en volledig informeren over incidenten en datalekken die zich (kunnen) voordoen bij de uitvoering van de verschillende werkzaamheden. In de praktijk gebeurt dit goed. Incidenten, waaronder datalekken, worden bij StiPP vastgelegd in een incidentenregister.

In dit register staat tevens onder andere vermeld wat het incident betrof, bij welke uitbestedingspartij het plaatsvond en wat de materiële en/of financiële schade is. Het register is een 'levend' document: aan de hand hiervan wordt bepaald of opvolging van incidenten afgerond is en of de beheersmaatregelen ter voorkoming van herhaling in de toekomst geïmplementeerd zijn. Op basis van door StiPP vastgestelde procedures wordt per incident vastgesteld of deze bij een autoriteit gemeld moet worden.

In 2019 zijn er dertig incidenten gemeld en geregistreerd. Het merendeel hiervan deed zich voor bij het pensioenbeheer door PGGM en varieert van tijdelijk niet-werkende portalen en verkeerd berekende pensioenuitkeringen tot onvolledige facturen. De materiële en financiële schades van alle incidenten zijn relatief klein geweest. Van de incidenten zijn er tien als datalek bij de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) gemeld, omdat bepaalde persoonsgegevens op een verkeerde plek beland zijn. Deze meldingen hebben, voor zover zichtbaar is voor StiPP, het AP geen aanleiding gegeven nader onderzoek bij StiPP in te stellen.

1.8.11 Meldingen conform artikel 96 Pensioenwet

Om te voldoen aan de eisen zoals gesteld in artikel 96 van de Pensioenwet verklaart het bestuur dat:

- Aan het fonds in 2019 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- Het fonds in 2019 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- Er in 2019 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld;
- Er in 2019 geen herstelplan als bedoeld in artikel 138 van de Pensioenwet van toepassing is (geweest).

1.9 Financiële positie

1.9.1 Premiebeleid

StiPP kent een doorsneepremie. Deze is in de Basisregeling 2,6% van het pensioengevend salaris en in de Plusregeling 12,0% van de pensioengrondslag. De hoogte van de premie wordt bepaald door de sociale partners en is daarmee geen sturingsmiddel voor het fonds. Op basis van de beschikbare premie stelt het bestuur de opslagen in de premie en de kostendeekkende premie vast.

1.9.2 Beleggingsbeleid

Het pensioenkapitaal van de deelnemers wordt door het fonds belegd. Voor de (gewezen) deelnemers geldt dat, indien het beleggingsresultaat positief is, dit wordt toegevoegd aan de waarde van hun pensioenkapitaal. Indien het beleggingsresultaat negatief is, wordt dit in mindering gebracht op hun pensioenkapitaal.

De doelstelling van het beleggingsbeleid in de opbouwfase is voor de jongere (gewezen) deelnemers, zij die tot elf jaar voor hun pensioendatum zitten, primair gericht op het behalen van rendement. Voor de groep met een beleggingshorizon van minder dan tien jaar voor de pensioendatum is het beleggingsbeleid standaard gericht op het afbouwen van risico's. Sinds 2018 is het ook mogelijk om vanaf 57 jaar te kiezen voor een meer risicovollere beleggingsmix, gericht op de aankoop van een variabele uitkering. Binnen dit beleggingsprofiel worden de risico's niet verder afgebouwd tot de pensioendatum.

De doelstelling van het beleggingsbeleid ten behoeve van de pensioengerechtigden van het fonds is het zo veel mogelijk zeker stellen van nominale pensioenuitkeringen. Er is geen ambitie om de ingegane pensioenen te verhogen.

1.9.3 Toeslagenbeleid

Het fonds kent een toeslagenbeleid dat er op neer komt dat er op ingegane pensioenen geen toeslagen worden verleend. In 2019 is conform dit beleid geen toeslag verleend op de ingegane pensioenen. De ingegane pensioenen zijn ook niet gekort.

1.9.4 Ontwikkelingen financiële positie

Dankzij een fondsrendement van 12,9% en premie-inkomsten van € 297 miljoen, groeide het vermogen van StiPP in 2019 tot ruim € 2,0 miljard. Aangezien StiPP een DC-regeling voert, betekent dit dat de technische voorziening voor risico deelnemers fors gestegen is, zie de onderstaande tabel. Zowel het beleggingsrendement als het grootste deel van de premie komt immers aan de deelnemers toe. De algemene reserve steeg met ruim € 24 miljoen naar € 134 miljoen. De dekkingsgraad van het fonds bleef met 110,2% eind 2019, vrijwel gelijk aan de dekkingsgraad van 110,3% eind 2018. Er is geen sprake van een dekkings- of reservetekort.

Voor de dekking van de toegezegde pensioenaanspraken en de pensioenkapitalen van de (gewezen) deelnemers houdt StiPP voorzieningen aan. Voor de toegezegde pensioenaanspraken, van degenen die een pensioenuitkering van het fonds ontvangen, kent StiPP de voorziening voor risico van het pensioenfonds. De saldi van de pensioenrekeningen van de (gewezen) deelnemers, het pensioenkapitaal, zijn opgenomen in de voorziening voor risico van de deelnemers.

De voorzieningen voor risico deelnemers en risico fonds zijn door de positieve beleggingsresultaten, nieuwe premies en de mutaties in de portefeuille uitkeringen toegenomen in 2019 ten opzichte van 2018.

Bedragen in € 1.000.000	2019	2018
Voorziening voor risico deelnemers	1.826	1.488
Voorziening voor risico pensioenfonds	106	88

De financiële positie van het fonds wordt verder uitgebreid beschreven in de jaarrekening (hoofdstuk 3).

1.9.5 Kostendeckende premie

De kostendeckende premie over het boekjaar 2019 bedraagt € 281 miljoen en de feitelijke premie bedraagt € 298 miljoen. De werkelijk ontvangen premie is hoger dan de benodigde kostendeckende premie. De samenstelling van de kostendeckende premie ziet er als volgt uit:

Bedragen in € 1.000.000	2019	2018
Kosten pensioenopbouw	251	244
Pensioenuitvoeringskosten	16	18
Solvabiliteitsopslag	6	10
Risicopremies ¹⁰	8	9
Totaal	281	281

De kosten pensioenopbouw betreft de netto pensioenopbouw van deelnemers in 2019 plus de nagekomen premie voor opbouw in oude jaren. Deze laatste heeft betrekking op deelnemers die rechten over het verleden toegekend hebben gekregen. De solvabiliteitsopslag is in 2019 lager dan in 2018, wat veroorzaakt wordt door een daling van de opslag voor het overlijdensrisico (van 2,1% naar 1,9%). De afname wordt veroorzaakt doordat het aantal actieve deelnemers ruim 3% lager is in vergelijking met vorig jaar.

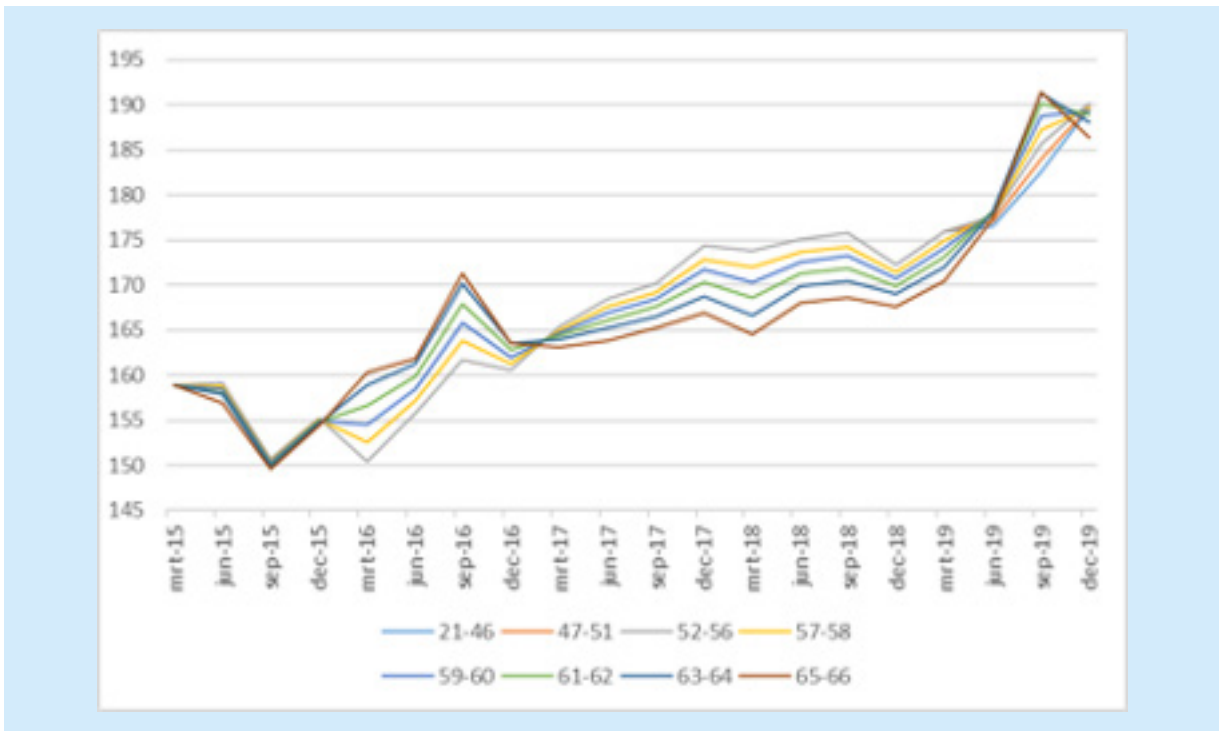
1.9.6 Beleggingen

Aangezien StiPP in de opbouwfase een beschikbare-premieregeling uitvoert, is de hoogte van het pensioenkapitaal van de (gewezen) deelnemers mede direct afhankelijk van de waardeontwikkeling van de beleggingen. Deze laat zich het beste meten in de ontwikkeling van de waarde van de participaties van de verschillende leeftijdsgroepen. Uit de grafieken blijkt de ontwikkeling van deze participatiewaarden.

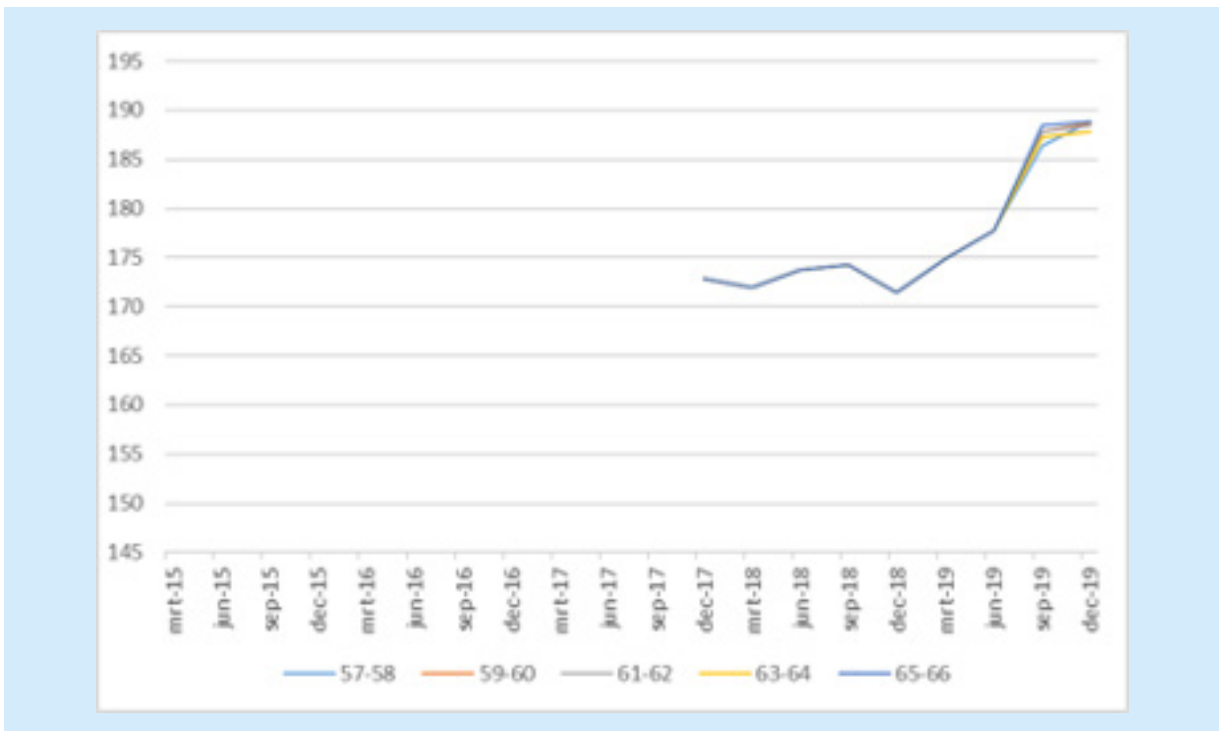
Hieronder staat de grafiek voor acht leeftijdsgroepen¹¹ die beleggen voor een 'stabiel pensioen'. In het laatste kwartaal heeft de stijging van de rente er toe geleid dat de twee oudste leeftijdsgroepen een daling in participatiewaarden kenden. Dit komt omdat er in de oudste leeftijdsgroepen, vlak voor de pensioengerechtigde leeftijd, al voor een aanzienlijk deel in langlopende obligaties wordt belegd. Dit beschermt deelnemers voor een groot deel tegen rentedalingen en hogere inkooparieven bij pensionering. Bij een rentestijging leidt dit weliswaar tot kapitaalverlies, maar dit wordt gecompenseerd door lagere inkooparieven. Doordat bij de overige leeftijdsgroepen het percentage zakelijke waarden groter is, had de rentestijging daar minder effect.

¹⁰. De risicopremies betreffen de premies voor het nabestaandenpensioen, premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en algemene risico's.

¹¹. Tot en met 2018 waren er nog zes leeftijdsgroepen. Dit is begin 2019 uitgebreid naar acht.

Hieronder de grafiek voor acht leeftijdsgroepen die beleggen voor een 'variabel pensioen'.

1.9.6.1 Toelichting grafieken¹²

Vanaf april 2015 is StiPP begonnen met een beleggingsbeleid gericht op het afbouwen van risico's voor de groep deelnemers die tien jaar voor hun pensioendatum zitten. Vanaf 2018 is het ook mogelijk om te kiezen voor een variabel pensioen, waarbij vanaf leeftijd 57 tot aan de pensioenleeftijd meer beleggingsrisico wordt genomen. In 2019 is het aantal leeftijdsgroepen voor zowel de stabiele als de variabele variant uitgebreid van zes naar acht. Het afbouwen van de risico's begint sinds die aanpassing op twintig jaar voor de pensioendatum, waarbij geldt dat in de variabele variant vanaf leeftijd 57 het beleggingsrisico beperkt wordt afgebouwd.

Het beleggingsrendement van StiPP in 2019 is voor de acht leeftijdsgroepen gezamenlijk 12,9%. Dit positieve rendement wordt met name veroorzaakt door een positief rendement van de zakelijke-waardenportefeuille van 20,7%. Daarnaast heeft de portefeuille 'vastrentende waarden middellang' een positief rendement behaald van 6,5%. De portefeuille 'vastrentende waarden lang' heeft een positief rendement behaald van 9,2%.

De jongere leeftijdsgroepen beleggen grotendeels in de portefeuille 'vastrentende waarden middellang' en in de zakelijke-waardenportefeuille, waardoor het rendement voor deze groepen het hoogste was in 2019. Voor de oudere leeftijdsgroepen was het rendement iets minder hoog, omdat die groepen meer beleggen in de portefeuille 'vastrentende waarden lang' en maar beperkt in zakelijk waarden. Het positieve rendement van de portefeuille 'vastrentende waarden lang' wordt met name veroorzaakt door de daling van de rente. Een daling van de rente leidt doorgaans ook tot een stijging van het inkooptarief, waardoor het inkopen van pensioen duurder wordt. Het positieve rendement van de portefeuille 'vastrentende waarden lang' compenseert gedeeltelijk deze stijging van het inkooptarief. Meer over de beleggingen en het behaalde rendement staat in paragraaf 1.11.

1.9.7 Dekkingsgraad

De dekkingsgraad van een pensioenfonds is een belangrijke graadmeter voor het vermogen van dat fonds. Heel eenvoudig gesteld, geeft de dekkingsgraad de verhouding aan tussen 'dat wat in de kas van het fonds zit' (belegd vermogen) en 'dat wat door het fonds betaald moet (kunnen) worden' (verplichtingen).

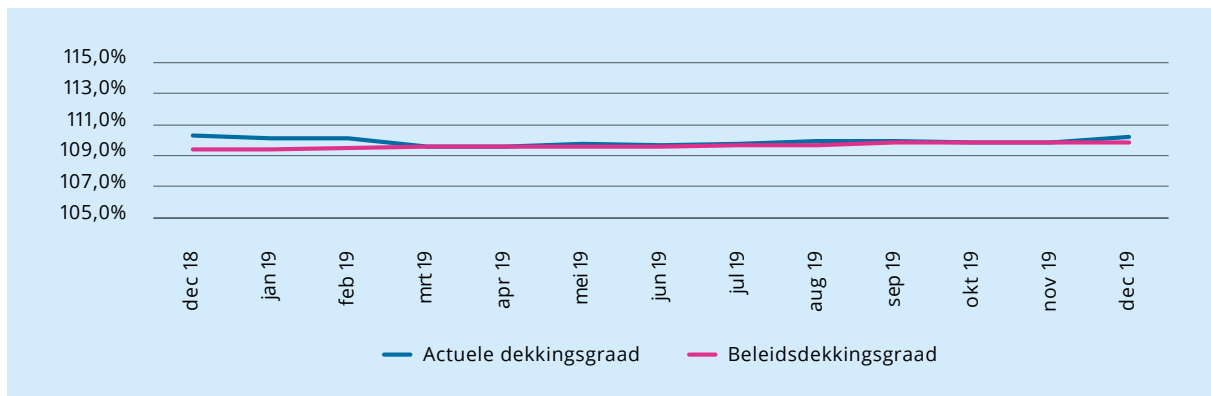
StiPP voert in de opbouwfase beschikbare premieregelingen uit. Dit betekent dat er tot het moment van pensionering weinig risico's voor het pensioenfonds zijn. Het pensioenfonds loopt het meeste risico in de uitkeringsfase omdat het in staat moet zijn levenslang pensioenuitkeringen te kunnen doen.

Voor StiPP zijn daarom twee dekkingsgraden van belang:

- 1** De dekkingsgraad die betrekking heeft op de technische voorzieningen die voor risico van het fonds komen. Deze dekkingsgraad zegt iets over de mate waarin het pensioenfonds de verplichtingen kan nakomen waar het zelf voor verantwoordelijk is. Dit zijn voor het grootste deel pensioenuitkeringen en deels de financiering van de risicodekkingsgraden. Per 31 december 2019 kwam deze dekkingsgraad uit op 234,2% (2018: 230,6%).
- 2** De dekkingsgraad die betrekking heeft op het pensioenfonds als geheel. Hierbij worden de totale voorzieningen van het fonds (dus zowel de voorzieningen voor risico van het fonds als de voorzieningen voor risico van de deelnemers) afgezet tegen het totale vermogen van het fonds. Deze dekkingsgraad kwam per 31 december 2019 uit op 110,2% (2018:110,3%).

In de volgende grafiek wordt het verloop van de actuele en beleidsdekkingsgraad over de afgelopen 12 maanden weergegeven, voor het pensioenfonds als geheel. Hieruit blijkt dat de dekkingsgraad van StiPP zeer stabiel is. Dit blijkt ook uit het verloop over meerdere jaren, zie de financiële gegevens, paragraaf 1.2.2.

¹² De y-as van de grafieken geeft de participatiewaardes weer van de acht leeftijdsgroepen of deelnemerspools.

1.9.7.1 Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is gelijk aan het voortschrijdend 12-maandsgemiddelde van de actuele dekkingsgraad van het fonds als geheel. De beleidsdekkingsgraad voor het pensioenfonds als geheel bedraagt per 31 december 2019 109,8% (2018: 109,4%) en blijft daarmee ruim boven het voor StiPP vereiste niveau.

1.9.7.2 Reële dekkingsgraad

De reële dekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen de huidige beleidsdekkingsgraad en de vereiste beleidsdekkingsgraad benodigd voor toekomstbestendige toeslagverlening ter hoogte van de veronderstelde prijsinflatie. De veronderstelde prijsinflatie wordt elk kwartaal door DNB gepubliceerd. De contante waarde van de toekomstige toeslagverlening wordt vastgesteld op basis van de wettelijk voorgeschreven rentevoet van 6,75%.

Een reële dekkingsgraad van 100% impliceert dat een fonds op basis van de aanwezige beleidsdekkingsgraad de prijsinflatie naar verwachting volledig kan waarmaken, gegeven de voorgeschreven aannames. De reële dekkingsgraad van StiPP bedraagt ultimo 2019 108,5% (2018: 108,1%). Zoals in paragraaf 1.9.3 beschreven, voert StiPP geen toeslagenbeleid uit. Derhalve is de reële dekkingsgraad voor StiPP van beperkt belang.

1.9.8 Haalbaarheidstoets en risicohouding

Het fonds heeft risicohoudingen voor de opbouwfase en de uitkeringsfase vastgesteld.

1.9.8.1 Haalbaarheidstoets

Elk jaar wordt het pensioenresultaat met de zogeheten haalbaarheidstoets opnieuw vastgesteld en toetst het bestuur of de resultaten boven de vastgestelde ondergrenzen blijven. De ondergrenzen zijn in overleg met sociale partners als volgt geformuleerd:

- Ondergrens 1: vanuit de situatie waarbij de dekkingsgraad gelijk is aan het Vereist Eigen Vermogen dient de mediaan van het pensioenresultaat tenminste gelijk te zijn aan 75%;
- Ondergrens 2: vanuit de feitelijke dekkingsgraad dient de mediaan van het pensioenresultaat tenminste gelijk te zijn aan 75%;
- Ondergrens 3: vanuit de feitelijke dekkingsgraad mag de afwijking ten opzichte van de mediaan in het geval van een 'slechtweer scenario' maximaal 25% bedragen.

Het bestuur heeft ook de risicohouding voor de korte termijn vastgesteld. De risicohouding is gekwantificeerd als de hoogte van het vereist eigen vermogen voor de uitkeringenpool. Het bestuur heeft vastgesteld dat het vereist eigen vermogen voor de uitkeringenpool niet lager mag zijn dan 5% en niet hoger dan 10%.

In 2019 is de haalbaarheidstoets uitgevoerd op basis van de situatie van het fonds per 1 januari 2019. Hieruit bleek dat het pensioenresultaat met 78,6% als uitkomst, binnen de vastgestelde langetermijngrenzen valt. De afwijking van het pensioenresultaat in het slechtweersscenario ten opzichte van het verwachte scenario sluit, met 18,6% als uitkomst, aan bij de door het bestuur vastgestelde maximale afwijking. Het vereist eigen vermogen voor risico van het fonds in de uitkeringenpool bedroeg ultimo 2018 5,2% en voldoet daarmee ook aan de kortetermijnrisicohouding van het fonds.

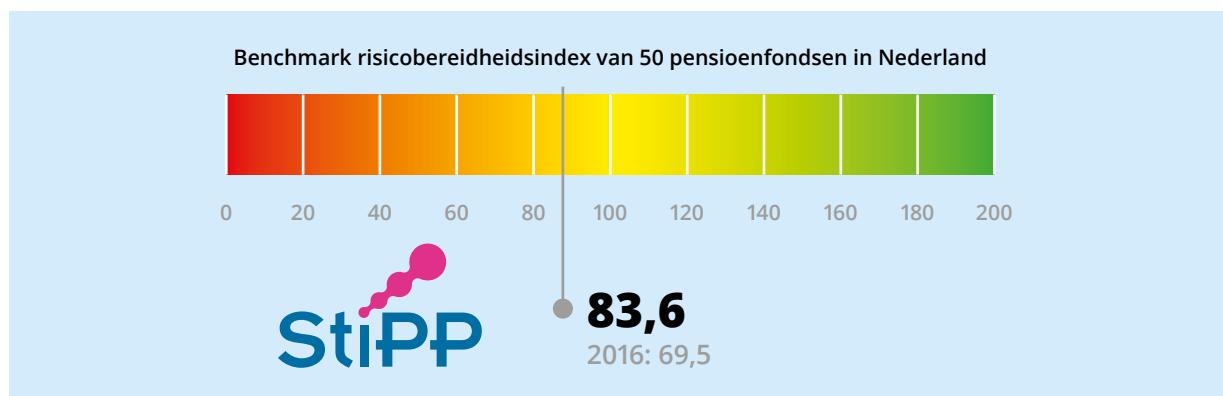
1.8.9.2 Risicohouding voor de opbouwfase

Voor de opbouwfase is een kwantitatieve risicohouding per leeftijdscohort vastgesteld omdat de beleggingshorizon sterk afhankelijk is van de leeftijd. StiPP heeft daarom bewust gekozen voor een naar leeftijd gedifferentieerde risicohouding. De kwantitatieve risicohouding is de relatieve afwijking van de pensioenuitkering op de pensioendatum in een pessimistisch scenario (5% percentiel) ten opzichte van de pensioenuitkering in een gemiddeld scenario (mediaan).

Het bestuur van StiPP heeft in 2019 getoetst of de vastgestelde risicohouding voor de opbouwfase nog steeds passend is. Hiertoe heeft een toetsing plaatsgevonden van de kwantitatieve risicohouding in de opbouwfase. Ook zijn de uitkomsten uit het risicobereidheidsonderzoek (zie par. 1.4.5) betrokken in de toetsing, evenals de uitkomsten van het onderzoek dat DNB 2019 bij StiPP heeft gedaan naar de vastlegging van de risicohouding.

1.8.9.3 De vastgestelde risicohouding is nog steeds passend

Uit het in 2019 gehouden risicobereidheidsonderzoek is geconcludeerd dat de risicobereidheid van de StiPP-deelnemers lager is dan gemiddeld (in Nederland). Ten opzichte van het onderzoek uitgevoerd in 2016 is de risicobereidheid wel iets gestegen.

Daarnaast is geconcludeerd dat er meer draagvlak is voor beleggen (in vergelijking tot sparen) en dat de grootste voorkeur uitgaat naar zekerheid (71%). De voorkeur voor een variabele uitkering neemt toe t.o.v. 2016 (2019: 24%, 2016: 15%). Het onderzoek bevestigt hiermee de door StiPP vastgestelde risicohouding.

De kwantitatieve risicohouding is dit jaar voor het eerst getoetst. Toetsing vindt plaats door de door StiPP vastgestelde maximale relatieve afwijkingen in de risicohouding – de vastgestelde maximale grenzen – te vergelijken met de maximale relatieve afwijkingen bij het doorrekenen van scenario's. Bij de pensioeninkoop wordt verondersteld dat op pensioendatum een stabiele uitkering wordt aangekocht. De toetsing is uitgevoerd voor zowel de 'stabiele' (lifecycle vast) als 'variabele' lifecycle van StiPP en leidt tot de volgende uitkomsten:

Tabel 1. Toetsing relatieve afwijking – Lifecycle 'vast'

Leeftijd	25	35	45	55	65
Vastgestelde maximale grens	80%	75%	60%	40%	10%
Relatieve afwijking	74,5%	69,2%	54,5%	35,8%	7,0%

Tabel 2. Toetsing relatieve afwijking – Lifecycle 'variabel'

Leeftijd	25	35	45	55	65
Vastgestelde maximale grens	80%	75%	65,0%	45,0%	20,0%
Relatieve afwijking	75,5%	69,3%	57,6%	39,2%	16,4%

De relatieve afwijkingen bij de lifecycle 'variabel' zijn hoger dan bij de lifecycle 'vast' (stabiel). Dit is conform verwachting en het gevolg van hogere en meer volatiele verwachte rendementen bij de lifecycle 'variabel'.

Omdat de uitkomsten voor de verschillende leeftijdsgroepen zich in beide lifecycles onder de vastgestelde maximale grenzen bevinden, voldoen de lifecycles aan de vastgestelde kwantitatieve risicohouding.

1.8.9.4 Onderzoek van DNB

Het onderzoek van DNB, begin 2019 (zie paragraaf 1.8.9) richtte zich met name op de juiste vastlegging van de risicohouding. Onderzocht is:

- In hoeverre de risicohouding voor de premieregeling(en) is vastgesteld
- Of de risicohouding is vastgesteld conform de kwantitatieve eisen die het Besluit FTK stelt
- Of het risicodraagvlak en de risicotolerantie van de deelnemers is meegenomen in het vaststellen van de risicohouding

DNB heeft het onderzoek in 2019 afgerond zonder fondsspecifieke bevindingen. Hiermee is de toetsing of StiPP voldoet aan de wettelijke vereisten als het gaat om vaststelling van de risicohouding ook positief afgerond.

Op basis van de uitkomsten van het risicobereidheidsonderzoek, de toetsing van de kwantitatieve risicohouding en de uitkomsten van het DNB-onderzoek heeft het bestuur geconcludeerd dat de vastgestelde risicohouding nog steeds passend is.

1.9.9 Vervallen heel kleine pensioenen en bestemming

Vanaf 1 januari 2019 vervallen heel kleine pensioenen van rechtswege. Dit zijn pensioenen van € 2,- of minder bruto per jaar. Deze regelgeving is ingevoerd omdat de administratiekosten voor deze heel kleine pensioenen erg hoog zijn. Het pensioenfonds heeft zelf de keuze om ook heel kleine pensioenen ontstaan vóór 1 januari 2019 te laten vervallen. StiPP heeft, omwille van de relatief hoge uitvoeringskosten voor het administreren van heel kleine pensioenen, besloten om ook deze groep heel kleine pensioenen te laten vervallen. Hierdoor zijn er in 2019 in totaal 137.669 heel kleine pensioenen vervallen met een totale waarde van 1,4 miljoen euro. Deze vrijval is toegevoegd aan het resultaat en heeft dus de bestemming van de algemene reserve van het fonds.

1.9.10 Resultaat in 2019

Het fonds sluit het jaar af met een positief saldo boekjaar van € 34,4 mln dat ten gunste komt van de vereiste buffer over de technische voorziening over het boekjaar de algemene reserve.

In vergelijking met 2018 vallen twee zaken op. In de eerste plaats het positieve resultaat op de beleggingen vanwege het goede beursjaar. Dit is in de tabel hieronder te zien bij beleggingsresultaten en bij de mutatie pensioenverplichtingen risico deelnemers. In de tweede plaats het aanzienlijk hogere saldo overdracht van rechten, als gevolg van de invoering van automatische waardeoverdrachten van kleine pensioenen.

Het positief saldo boekjaar werd als volgt gevormd:

Baten	2019	2018
Premiebijdragen (inclusief afschrijving premievorderingen)	296.668	297.174
Beleggingsresultaten en overige baten	217.911	-42.052
Totaal baten	514.579	255.122

Lasten		
Pensioenuitkeringen	61.131	43.276
Pensioenuitvoeringskosten	16.328	17.530
Mutatie technische voorzieningen	18.521	12.042
Mutatie pensioenverplichtingen risico deelnemers	337.670	135.789
Saldo overdrachten van rechten	46.467	14.885
Overige lasten	80	102
Totaal lasten	480.197	223.624

Saldo baten en lasten	34.382	31.498
------------------------------	---------------	---------------

1.9.11 Nadere toelichting van het resultaat

Het resultaat kan nader worden toegelicht aan de hand van onderstaande tabel (bedragen in deze tabel en de toelichting daarop × € 1.000).

Resultaat in € 1.000	2019	2018
Beleggingen en wijziging RTS	4.796	-/- 156
Premies	19.714	20.628
Waardeoverdrachten	-/- 301	405
Kosten	2.867	4.494
Uitkeringen en afkopen	53	-/- 42
Resultaat op overlijden en arbeidsongeschiktheid	5.616	4.679
Toeslagverlening	0	0
Overige mutaties voorziening	0	0
Andere oorzaken	1.637	1.490
Totaal resultaat	34.382	31.498

1.9.11.1 Resultaat op beleggingen en wijziging RTS

Het beleggingsresultaat wordt bepaald door het behaalde beleggingsrendement te vergelijken met de toevoeging voor interest aan de technische voorziening. Daarnaast wordt eveneens de wijziging van de technische voorziening als gevolg van de wijziging van de rentetermijnstructuur betrokken in het resultaat.

Over het boekjaar 2019 is een positief beleggingsrendement na aftrek van kosten van € 217.518 duizend behaald. Aangezien het beleggingsresultaat grotendeels voor risico deelnemers is, wordt de som van de rendementsbijschrijving aan de kapitalen van de deelnemers ad € 203.407 duizend, daarvan afgetrokken. Dit levert een resultaat op van € 14.111 duizend op de beleggingen voor risico van het fonds. Vervolgens moet de mutatie van de technische voorziening voor risico fonds daarvan worden afgetrokken. Als gevolg van de gedaalde rente is deze toegenomen met € 9.315 duizend. Blijft over een positief resultaat van € 4.796 duizend op de beleggingen en wijziging RTS.

1.9.11.2 Resultaat op premies

Het resultaat op premies van € 19.714 duizend wordt hoofdzakelijk veroorzaakt doordat de ontvangen premie hoger was dan de actuariel benodigde premie ten behoeve van de netto jaarinkoop. De ruimte die resteert in de premie na aftrek van risicopremies en de kostencomponent bestaat onder andere uit de (vereiste) solvabiliteitsbuffer van € 3 miljoen en de opslag voor algemene risico's van € 10 miljoen.

1.9.11.3 Waardeoverdrachten

De resultaten op de inkomende en uitgaande waardeoverdracht zijn merendeels het gevolg van tijdelijke administratieve verschillen in de actuariële (in de pensioenadministratie) en de financiële verwerking van waardeoverdrachten in verschillende boekjaren.

1.9.11.4 Resultaat op kosten

Het resultaat op kosten is € 2.867 duizend positief. Het resultaat ontstaat door de in de premie beschikbare opslag voor kosten en de opslag voor kosten in de voorziening te vergelijken met de werkelijke kosten. Ten opzichte van 2018 is het resultaat op kosten afgenomen. Dit wordt veroorzaakt doordat de opslag voor kosten per 1 januari 2019 is verlaagd van 7,4% naar 6,4% van de bruto premie.

1.9.11.5 Resultaat op uitkeringen

Het resultaat op uitkeringen bedraagt € 53 duizend en wordt veroorzaakt door resultaat op afkoop. Dit resultaat op afkoop ontstaat door kleine correcties en timing-effecten.

1.9.11.6 Resultaat op overlijden en arbeidsongeschiktheid

Het resultaat bestaat uit het resultaat van arbeidsongeschiktheid (€ 3.614 duizend) en overlijden (€ 2.002 duizend). Het resultaat op arbeidsongeschiktheid wordt, net als vorig jaar, voornamelijk veroorzaakt doordat er minder nieuwe arbeidsongeschikten waren dan verwacht. Het resultaat op overlijden is in vergelijking tot vorig jaar fors gestegen als gevolg van het laten vrijvallen van de voorziening van overleden deelnemers zonder nabestaanden. Deze vrijval komt ten gunste aan het fonds.

1.9.11.7 Resultaat op 'andere oorzaken'

Onder andere oorzaken zijn de resultaten met betrekking tot overige baten en lasten geboekt, waaronder de toevoeging aan de voorziening dubieuze debiteuren. De in 2019 geboekte vrijval uit het vervallen van heel kleine pensioenen – een consequentie van de implementatie van de Wet waarsoeverdracht klein pensioen – is ook als 'andere oorzaak' verantwoord. Deze vrijval betrof € 1.433 duizend.

1.9.11.8 Oordeel over het resultaat

Het fonds heeft geen winst oogmerk. Het fonds streeft er naar de kosten en baten zoveel mogelijk gelijk te houden. Het positieve resultaat wordt toegevoegd aan de reserves van het fonds.

Het positieve resultaat wordt voornamelijk veroorzaakt door het beleggingsrendement en het resultaat op premies en risicodekkingen (arbeidsongeschiktheid en overlijden). Het resultaat op de beleggingen betreft het positieve rendement dat behaald is bij het beleggen van de algemene reserve. Dit is mede het gevolg van een nieuw beleggingsbeleid van de reservepool, dat beter aansluit bij de verplichtingen van het pensioenfonds en de deelnemers, zie paragraaf 1.4.2.

De algemene reserve wordt hierdoor verder versterkt. De beschikbare premie wordt bepaald door Cao-partijen en is daarmee geen sturingsmiddel voor het fonds. Bij vaststellen van de premie voor 2019 was bekend dat er enige ruimte aanwezig was in de premie. Een ruimte die overigens ook nodig is om algemene risico's, zoals het verouderen van het deelnemersbestand – een trend die het fonds afgelopen jaren ziet, op te kunnen vangen. Het bestuur bekijkt jaarlijks of de risicopremies voor arbeidsongeschiktheid en overlijden aanpassing behoeven. Het bestuur is van mening dat deze opslagen in 2019 prudent zijn vastgesteld.

Het resultaat komt via de algemene reserve geheel ten goede aan het collectief van de deelnemers van StiPP.

1.10 Ontwikkeling van de deelnemerspopulatie van StiPP

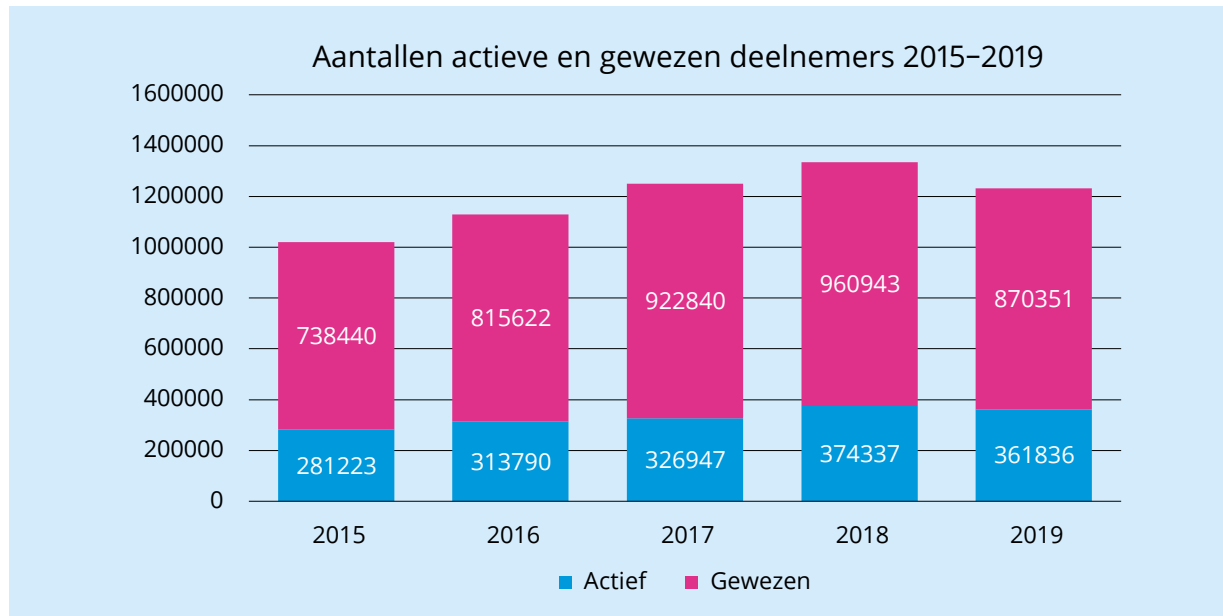
1.10.1 Ontwikkeling totale deelnemerspopulatie

Eind 2019 zijn er in totaal 1.235.524 deelnemers. Naast de 361.836 actieve deelnemers zijn er 870.351 gewezen deelnemers en 3.337 pensioengerechtigden.

In 2019 is het totaal aantal deelnemers met 102.560 gedaald. Deze daling komt hoofdzakelijk tot uiting in de (netto) daling van het aantal gewezen deelnemers met 90.592. Deze daling vindt zijn oorzaak in de uitgaande waardeoverdrachten klein pensioen, afkoop en het vervallen van hele kleine pensioenen (aanspraak < 2 euro per jaar). Ook het aantal actieven is gedaald met 12.501.

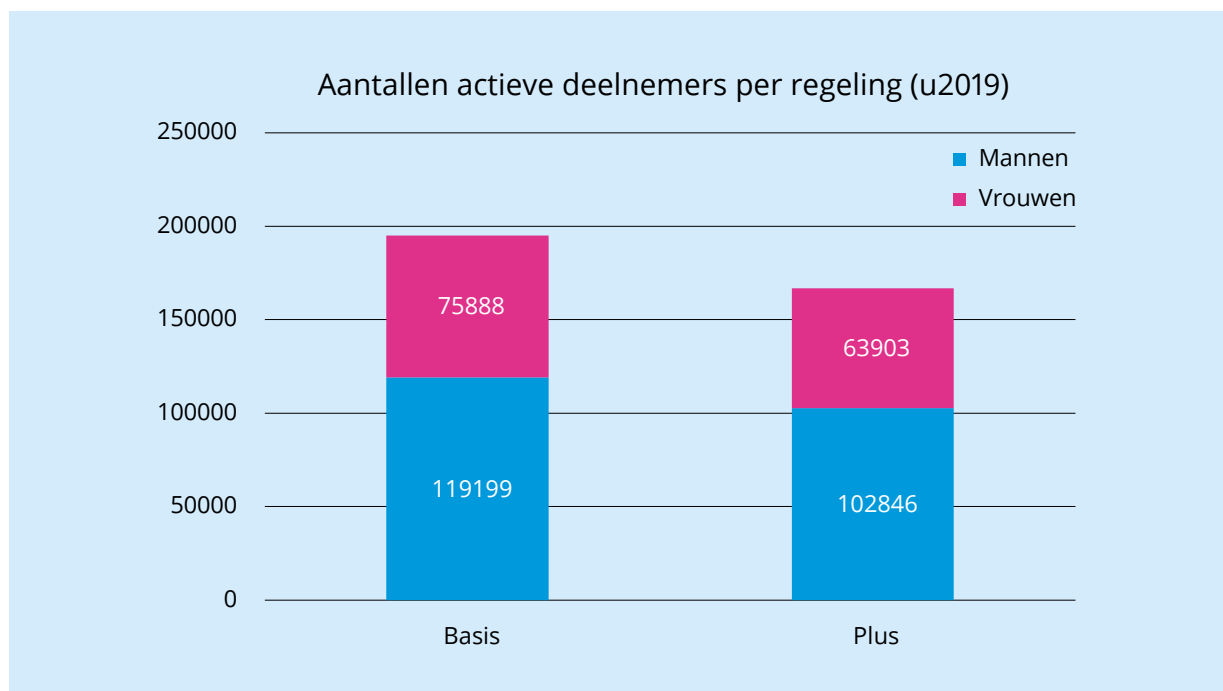
Dit wordt veroorzaakt doordat er ten opzichte van 2018 minder actieve deelnemers waren in de basisregeling.

In de grafiek hieronder is de ontwikkeling van het aantal actieve en gewezen deelnemers in de laatste vijf jaar te zien.

1.10.2 Deelnemers in de Basis- en Plusregeling

Van de actieve deelnemers per einde 2019 neemt 54% deel aan de Basisregeling en 46% aan de Plusregeling. Ten opzichte van 2018 namen minder actieve deelnemers deel aan de Basisregeling (- 18.575 actieve deelnemers). In de plusregeling namen juist meer actieve deelnemers deel (+ 6.074). StiPP zag hiermee het aandeel actieve deelnemers in de Plusregeling ten opzichte van 2018 met 3% stijgen van 43% naar 46%.

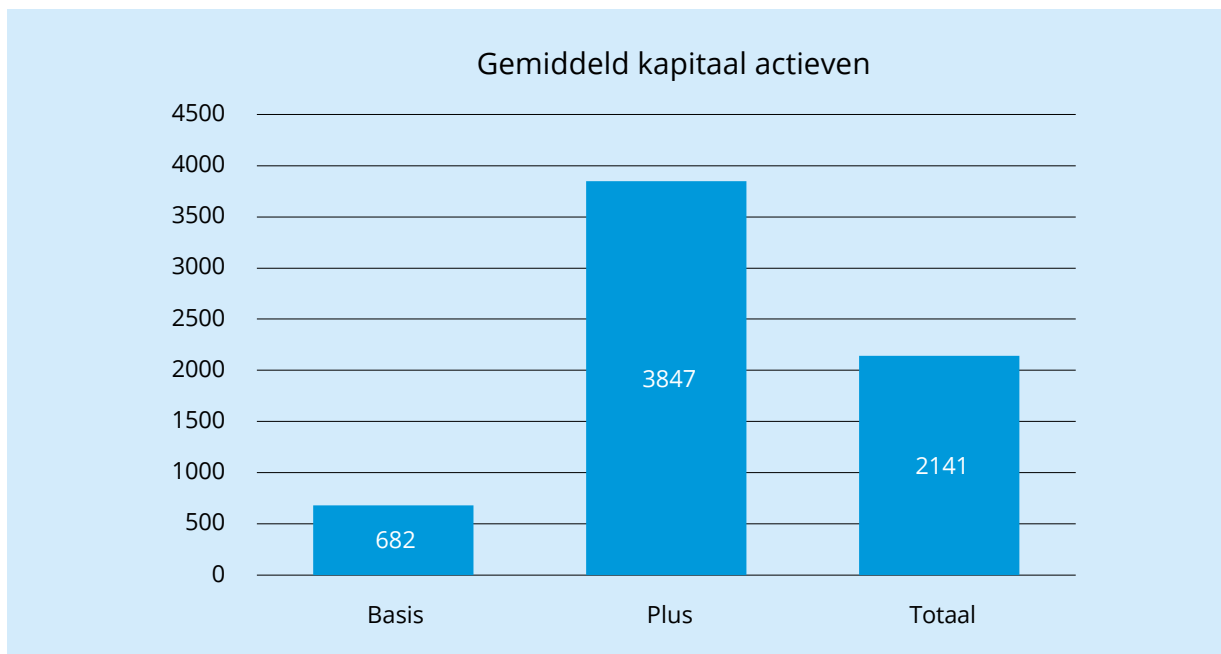

1.10.3 Verhouding premies in de basis- en plusregeling

In de Plusregeling wordt relatief (per deelnemer) meer geld ingelegd dan in de Basisregeling. Gezien de karakteristieken van de beide pensioenregelingen is de verhouding met betrekking tot de pensioenpremies tegengesteld aan de aantallen deelnemers: ongeveer 27% van de premies zijn die voor de Basisregeling, de overige 73% die voor de Plusregeling (2018: 30% Basisregeling, 70% Plusregeling).

1.10.4 Gemiddelde hoogte van de pensioenkapitalen

Het kapitaal ultimo 2019 bedraagt gemiddeld per actieve deelnemer € 2.141 (€ 682 voor de Basisregeling en € 3.847 voor de Plusregeling)¹³. Het gemiddelde kapitaal per actieve deelnemer is hiermee ten opzichte van vorig jaar (2018) met € 375 gestegen. Voor de Basisregeling betrof de stijging € 146. De Plusregeling kent een gemiddelde stijging van € 445. De stijging wordt voornamelijk veroorzaakt doordat veel kleine pensioenkapitalen (automatisch) zijn overgedragen. Gemiddeld genomen zijn er hierdoor meer deelnemers met een hoger kapitaal in het fonds aanwezig.

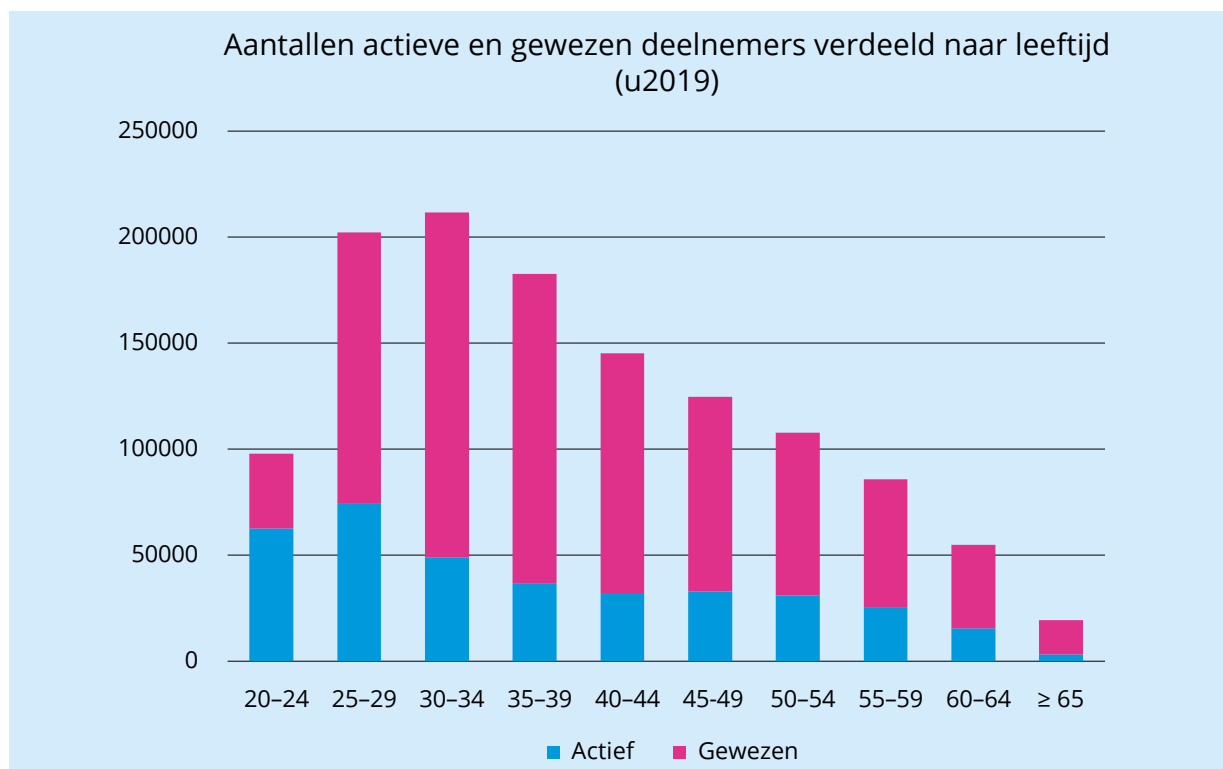

¹³. De hier opgenomen bedragen zijn bedragen in hele euro's.

1.10.5 Gemiddelde leeftijd van de deelnemers

Een ander kenmerk van StiPP is dat het een 'jong' pensioenfonds is, in die zin dat de leeftijd van de actieve en gewezen deelnemers relatief laag is. 70% van alle deelnemers is jonger dan 45 jaar. De gemiddelde leeftijd van alle actieve deelnemers ligt op circa 37 jaar. 12% van de actieve deelnemers is ouder dan 55 jaar. 67% van alle gewezen deelnemers is jonger dan 45 jaar. De populatie van StiPP is hiermee niet wezenlijk anders dan dat deze in 2018 was.

De opbouw van de deelnemerspopulatie verdeeld naar leeftijdsgroepen is opgenomen in de grafiek 'Aantallen actieve en gewezen deelnemers verdeeld naar leeftijd 2019'.

Geconstateerd is dat zich in 2019, net als in voorgaande jaren, een duidelijke veroudering in het deelnemersbestand van de Plusregeling heeft voorgedaan. In 2019 is binnen één jaar de gemiddelde leeftijd met 0,25 jaar toegenomen. De gemiddelde naar premiegewogen leeftijd in de Plusregeling is vanaf januari 2019 gestegen van 40,95 jaar naar 41,2 jaar in december 2019.

Wanneer de trend ten aanzien van de stijging van de gewogen gemiddelde leeftijd zich in 2020 ongewijzigd voortzet zal de aanwezige ruimte in de premie – het verschil tussen de doorsneepremie en de kostendeckende premie – nodig zijn om de kosten van veroudering van het deelnemersbestand op te kunnen vangen.

1.11 Beleggingsbeleid en vermogensbeheer

1.11.1 Introductie

StiPP beheert drie soorten beleggingsportefeuilles met verschillende strategieën en doelstellingen.

1.11.1.1 De deelnemerpools en de lifecycle

StiPP voert een beschikbare premieregeling uit. Dit houdt in dat deelnemers geen pensioenaanspraken opbouwen, maar een (persoonlijk) kapitaal waarmee op de pensioendatum een stabiele pensioenuitkering per jaar kan worden ingekocht. Gedurende de periode dat de deelnemer pensioen opbouwt is het beleggingsrisico voor de deelnemer. De mate van dit risico varieert afhankelijk van de leeftijd en dus de beleggingshorizon van de deelnemers. Dit wordt de 'lifecycle' genoemd.

Het lifecyclemodel omvat acht verschillende leeftijdsafhankelijke deelnemerspools voor actieve en gewezen deelnemers. In de lifecycle hebben jonge deelnemers een lange beleggingshorizon. Zij krijgen door het hanteren van een meer risicovol beleggingsbeleid de kans te profiteren van hogere verwachte rendementen. Naarmate de deelnemers ouder zijn, wordt er minder risicovol belegd. Op deze manier wordt het beleggingsrisico en het renterisico geleidelijk beperkt naarmate de pensioendatum dichterbij komt en een levenslange uitkering moet worden ingekocht.

Verreweg het merendeel van de lifecycle is ingericht voor een stabiele uitkering bij pensionering. Maar StiPP biedt ook een lifecycle, waarbij wordt voorgesorteerd op een variabele pensioenuitkering, met voor de oudere deelnemers, een beperkt hoger risicoprofiel.

1.11.1.2 De uitkeringenpool

StiPP biedt deelnemers zelf een stabiele uitkering aan. Het beleggingsbeleid in de uitkeringsfase is gebaseerd op het zeker stellen van nominale uitkeringen. De beleggingen voor deze pensioenregeling worden beheerd in een uitkeringenpool, die uitsluitend in veilige en goed verhandelbare euro staatsobligaties belegt. De looptijden van de obligaties zijn nauwkeurig afgestemd op de verwachte pensioenuitkeringen: daarom is het renterisico vrijwel nihil en kan StiPP de nominale pensioenuitkering nakomen.

1.11.1.3 De reservepool

Tenslotte is er een reservepool, die wordt opgebouwd uit enerzijds een jaarlijks premie-surplus, bedoeld is om tegenvallers in kosten en onverwachte beleggingsrisico's op te kunnen vangen. Dit is de vrije reserve. Anderzijds dienen de gelden in de reservepool ter dekking van voorzieningen voor risicoverzekeringen, zoals premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Tenslotte wordt in de reservepool een voorziening aangehouden voor kapitaalopbouw van deelnemers die reeds in de administratie zijn opgenomen, maar waarvan de gelden nog niet zijn belegd. Dit is het gevolg van een typisch kenmerk van StiPP dat vanwege het zeer grote aantal deelnemers, alleen achteraf premiefacturen kan versturen en innen.

1.11.1.4 Het belegd vermogen onderverdeeld naar de verschillende pools

In onderstaande tabel is een vermogensverdeling van de deelnemerspools (voor de kapitaalopbouw), de uitkeringenpool (voor de pensioengerechtigden) en de reservepool opgesteld per einde 2019.

Deelnemerspools	%	Vermogen (€ miljoen)
Leeftijdsgroep tot en met 47 jaar	42,1%	853
Leeftijdsgroep 47-51 jaar	11,9%	242
Leeftijdsgroep 52-56 jaar	12,6%	255
Leeftijdsgroep 57-58 jaar	4,9%	100
Leeftijdsgroep 59-60 jaar	4,7%	95
Leeftijdsgroep 61-62 jaar	4,3%	87
Leeftijdsgroep 63-64 jaar	3,7%	75
Leeftijdsgroep 65-66 jaar	3,3%	66
Uitkeringenpool	5,0%	100
Reservepool	7,5%	151
Totaal	100%	2.024

Zoals uit de tabel blijkt, is veruit het grootste deel van het vermogen belegd in de deelnemerspools, met name de jongste leeftijdsgroep tot 47 jaar.

1.11.1.5 De strategische beleggingsportefeuilles

Om transactie- en vermogensbeheerkosten voor de deelnemers van StiPP te minimaliseren, wordt de schaalgrootte van de beleggingsportefeuille benut door alle beleggingen collectief te beheren in drie strategische beleggingsportefeuilles.

Dit zijn de zakelijke-waardenportefeuille, de portefeuille 'vastrentende waarden middellang' en de portefeuille 'vastrentende waarden lang'. Tot begin 2019 werd ook belegd in een portefeuille 'vastrentende waarden kort', maar die is na de transitie naar het nieuwe beleggingsbeleid (zie paragraaf 1.11.2 hieronder) komen te vervallen.

Binnen de strategische portefeuilles wordt belegd in diverse institutionele beleggingsfondsen en discretionaire beleggingen op basis van vaste normwegingen die in detail zijn vastgesteld in het strategische beleggingsbeleid 2019-2021 van het fonds. Jaarlijks worden deze normwegingen specifiek ingevuld in het beleggingsjaarplan. De deelnemerspool en de reservepool beleggen op basis van vaste normwegingen in de strategische portefeuilles die aansluiten bij het gewenste risicoprofiel en de gewenste beleggingshorizon van de verschillende leeftijdsgroepen. De uitkeringenpool belegt op discretionaire basis in een maatwerk matchingportefeuille, met euro staatsobligaties, die het renterisico voor de pensioenuitkeringen tot vrijwel nihil reduceert.

In onderstaande tabel is de verdeling van het vermogen over de strategische beleggingsportefeuilles opgesteld, ultimo 2019.

Beleggingsportefeuilles	%	Vermogen (× € 1 miljoen)
Zakelijke waarden	52,6%	1.065
Vastrentende waarden kort	0,0%	0
Vastrentende waarden middellang	26,0%	526
Vastrentend lang	16,4	333
Uitkeringsportefeuille	5,0%	100
Totaal	100%	2.024

1.11.1.6 Het Risico afbouw model (RAM)

Het RAM vormt de spil in de uitvoering van de pensioenadministratie, het liquiditeitenbeheer en het beleggingsbeleid. Het RAM wordt op basis van een maandelijkse cyclus uitgevoerd. Enerzijds worden mutaties in de pensioenadministratie, c.q. afkoop, inkoop, waardeoverdracht en premieontvangsten verwerkt. Anderzijds worden de beschikbare gelden belegd in de verschillende hierboven omschreven strategische beleggingsportefeuilles en pools, conform de beleggingsrichtlijnen van StiPP.

1.11.2 Terugblik financiële markten en economie 2019

De economische berichtgeving werd in 2019 gedomineerd door de ontwikkelingen in de handelsoorlog tussen de VS en China en door Brexit. Het handelsconflict leek steeds verder te escaleren en breidde zich uit naar het blokkeren van overnames en Amerikaanse kritiek op de lage koers van de Chinese munt. In december kwam echter het bericht dat de onderhandelingen tot een 'phase one' handelsovereenkomst hebben geleid. Hiermee lijkt sprake van enige ontspanning tussen de beide grootmachten.

Brexit bleek in 2019 een politiek dossier met weinig voortgang. Uiteindelijk leverden nieuwe verkiezingen in het VK een absolute meerderheid voor de Conservatieven en werd de weg vrijgemaakt voor een uittreding van het VK uit de EU, begin 2020.

Financiële markten werden wereldwijd in 2019 gestimuleerd door de koerswijziging van het monetair beleid en de gedaalde rente. In december 2018 daalden markten nog sterk door de angst dat centrale banken met renteverhogingen de economische groei zouden smoren. Maar in september kondigde de ECB een uitgebreid pakket aan monetair verruimende maatregelen aan. Dit heeft ervoor gezorgd dat 2019 het beste jaar voor aandelen van de afgelopen twee decennia is geworden. Maar ook vrijwel alle andere categorieën, van staatsobligaties tot vastgoed, noteerden positieve rendementen.

De Amerikaanse dollar steeg gedurende het jaar circa 2,4% versus de euro. Dit was het gevolg van de sterkere economie en hogere renteniveaus in de VS. Na een aanvankelijke verzwakking van het Britse pond in de eerste helft van het jaar, trad er in de tweede helft een herstel op. Per saldo steeg het Britse pond 5,3% ten opzichte van de euro. De Japanse yen steeg 3% ten opzichte van de euro.

1.11.2.1 Aandelen ontwikkelde markten

Na wederom een positief rendement in december sloot de wereldwijde aandelenindex 2019 af met een positief rendement van maar liefst 28%. Dat maakte 2019 het beste jaar voor aandelen van de afgelopen twee decennia. Amerikaanse aandelen presteerden het best (+31%), op de voet gevolgd door Europese smallcapaandelen. De portefeuille aandelen ontwikkelde markten van StiPP realiseerde een rendement van 25,2%

(benchmark 25,4%). De technologiesector was duidelijk de best presterende (+50%) sector, maar ook aandelen in de industriële sector en communicatiesector stegen sterk. De energiesector bleef, net als in 2018, flink achter (+14%) ondanks dat de olieprijs ruim 20% steeg in 2019.

1.11.2.2 Aandelen opkomende markten

Aandelen in opkomende markten bleven achter bij de ontwikkelde markten, maar noteerden nog steeds een positief rendement van 18%. Daarenboven stegen de valuta's van opkomende landen ten opzichte van de euro ook nog eens met zo'n 2,5%. Hiermee werd het verlies van 2018 meer dan goedgemaakt. De volatiele koersontwikkeling was in 2019 een goede weergave van de politieke en monetaire ontwikkelingen. De ontspanning in de handelsoorlog tussen de VS en China zorgde niettemin voor een goed vierde kwartaal. De portefeuille aandelen opkomende markten van StiPP realiseerde een rendement van 23,1% (benchmark 20,6%).

1.11.2.3 Vastgoed

Het jaar 2019 was wederom een goed jaar voor vastgoed. Zowel beursgenoteerd als niet-beursgenoteerd vastgoed profiteerde van de dalende rente, waardoor financieringskosten dalen en kasstroomgenererende beleggingen in waarde stijgen. Beursgenoteerd vastgoed deed het vooral goed in Europa met een rendement van bijna 30%. Vastgoed in het Verenigd Koninkrijk profiteerde van afnemende onzekerheid omtrent de Brexit. De kantorensector profiteerde van de toegenomen werkgelegenheid. De winkelsector heeft het lastig onder invloed van groeiende internetverkopen. De logistieke sector profiteert hier juist van. Binnen de woningsector gaan er in Europa steeds meer stemmen op om de sterk stijgende huren te beteugelen. De portefeuille vastgoed van StiPP realiseerde een rendement van 17,1% (benchmark 17,9%).

1.11.2.4 Vastrentende waarden

Vastrentende markten kenden een bijzonder jaar. Onder invloed van verruimende centrale banken daalden kapitaalmarkrentes aanzienlijk. In de eurozone daalde de rente tot historisch lage niveaus. De Duitse 10-jaar rente liet een laagste punt van -0,72% zien in augustus maar eindigde het jaar op -0,19%. Per saldo daalden renteniveaus aanzienlijk gedurende het jaar waardoor op obligatieportefeuilles prima rendementen behaald werden. De Europese staatsleningenindex liet een rendement van +6,8% zien.

Kredietopslagen in zowel Europa als in de Verenigde Staten daalden door de zoektocht naar rendement door beleggers. Zowel in het investment grade deel, als het minder kredietwaardige high yield deel van de obligatiemarkten was deze trend waarneembaar. Ook obligaties uit opkomende markten kenden een goed jaar. Kredietopslagen op zowel harde valuta obligaties als lokale valuta obligaties lieten een aanzienlijke daling zien over het jaar. Ook hier speelde de zoektocht naar rendement van beleggers een belangrijke rol.

De gerealiseerde rendementen voor de portefeuilles vastrentende waarden van StiPP worden in de volgende paragraaf toegelicht.

1.11.3 Beleggingsresultaat

In onderstaande tabel is per portefeuille weergegeven wat het rendement per portefeuille was over 2019. Daarnaast is het rendement van de uitvoeringsbenchmark te zien. Het pensioenfonds voert een passief beleid en streeft ernaar om met de beleggingsresultaten dicht bij de benchmark te blijven.

Beleggingsportefeuilles	Rendement (%)	Benchmark (%)
Zakelijke waarden	20,7%	21,1%
Vastrentende waarden kort ¹⁴	-0,3%	-0,3%
Vastrentende waarden middellang	6,5%	6,5%
Vastrentend lang	9,2%	9,1%
Uitkeringsportefeuille	9,0%	11,7%

1.11.3.1 Portefeuille zakelijke waarden

De zakelijke-waardenportefeuille heeft in 2019 een positief rendement behaald van 20,7%, 0,4% punt lager dan de benchmark (21,1%). De zakelijke waarden portefeuille is met name belegd in aandelen, en in mindere mate in onroerend goed. Het gerealiseerde rendement op aandelen was 25,2 (benchmark 25,4%) over het hele jaar bekeken, onroerend goed deed het ook goed en behaalde een rendement van 17,1% (benchmark 17,9%). Daarnaast dekt het pensioenfonds het valutarisico af, wat in 2019 licht negatief uitpakte door een stijging van de Amerikaanse dollar ten opzichte van de euro. De bijdrage van de valuta-afdekking aan de portefeuille bedroeg -0,6%.

1.11.3.2 Portefeuille vastrentende waarden kort

De portefeuille 'vastrentende waarden kort' is bedoeld om door middel van beleggingen in kortlopende staatsobligaties en geldmarktfondsen voor kapitaalsbehoud te zorgen. De rentevergoeding op de meest kredietwaardige tegenpartijen bleef in 2019 nul of was zelfs negatief. Hierdoor heeft deze portefeuille een negatief rendement behaald.

In het nieuwe beleggingsbeleid, dat ingevoerd is in het eerste kwartaal 2019 de portefeuille 'vastrentende waarden kort' komen te vervallen.

1.11.3.3 Portefeuille vastrentende waarden middellang

De portefeuille 'vastrentende waarden middellang' belegt in staatsobligaties, bedrijfsobligaties met een hoge kredietwaardigheid en in Nederlandse woninghypotheken. Staatsobligaties van Europese kernlanden behaalden in 2019 een positief resultaat van 4,6% (benchmark 4,4%) veroorzaakt door de gedaalde rentes gedurende het jaar. Bedrijfsobligaties van investment-gradekwaliteit uitgegeven in euro's behaalden een positief rendement van 6,2% (benchmark 6,3%) en ook hypotheken deden het goed en behaalden een positief rendement van 8,1% (benchmark 8,1%).

1.11.3.4 Portefeuille vastrentende waarden lang

De portefeuille 'vastrentende waarden lang' heeft als doel het beperken van het renterisico van de oudere leeftijdsgroepen. Deze staatsobligatieportefeuille heeft om deze reden een hoge rentegevoeligheid. Dit betekent dat wanneer de rente verandert de waarde van deze portefeuille sneller meebeweegt. In 2019 zijn de rentes over de hele linie fors gedaald, wat resulteerde in een positief resultaat op deze portefeuille van 9,1% (benchmark 9,1%).

¹⁴ De vastrentende waarden kort portefeuille is als gevolg van de transitie naar een nieuw beleggingsbeleid komen te vervallen. De hier genoteerde rendementen geven de performance weer tot en met verkoop van deze portefeuille in mei 2019.

1.11.3.5 Portefeuille uitkeringen

In de portefeuille uitkeringen (uitkeringenpool) wordt belegd in euro staatsobligaties met een gemiddelde looptijd die overeenkomt met de toegezegde, ingegane pensioenen. Het rendement in 2019 bedroeg 9,0% vergeleken met 11,7% voor de benchmark. Dit negatieve verschil is een gevolg van de gedaalde swapspread.

De rente op de swaps, waarop de uitkeringen en de benchmark is gebaseerd, is in 2019 verder gedaald dan de rente op staatsobligaties, waar StiPP in belegt. Daarom is er minder koerswinst gerealiseerd in vergelijking met de benchmark. Overigens is dit niet ten koste gegaan van de uitkeringen aan de pensioengerechtigden, want de uitkeringenpool beschikt over een ruime (verplichte) reserve.

1.11.4 Beleggingen in Nederland

Zowel bij de deelnemers van StiPP als in de politiek is er aandacht voor beleggingen in Nederland. Daarom wil StiPP inzicht geven in de omvang van de Nederlandse beleggingen. In onderstaande tabel worden de beleggingen in Nederland weergegeven als absolute bedragen in miljoenen euro's en als percentage van het totale vermogen voor de verschillende beleggingscategorieën per 31 december 2019.

In vergelijking met 2018 zijn vooral de waarde van de beleggingen in Nederlandse staatsobligaties gedaald. Dit is een gevolg van de liquidatie van de portefeuille 'vastrentende waarden kort', die uitsluitend in kasgeld en Nederlandse staatsobligaties belegde.

Beleggingen in Nederland	% vermogen 2019	% vermogen 2018	Vermogen (€ 1 mln) 2019	Vermogen (€ 1 mln) 2018
Hypotheek	7,8%	8,3%	158	139
Vastgoed	2,8%	2,9%	56	49
Staatsobligaties	2,1%	6,6%	42	109
Aandelen	0,9%	0,6%	19	10
Bedrijfsobligaties	1,8%	1,9%	37	31
Totaal	15,4%	20,3%	312	338

1.11.5 Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB)

StiPP streeft ernaar om op verantwoorde wijze te beleggen. Dit is ook vastgelegd in de beleggingsbeginselen van het fonds. Gedurende 2019 is het bestuur begonnen met de evaluatie van het MVB-beleid van StiPP en de uitwerking van de ambitie hieromtrent voor de komende jaren. Naar verwachting zal dit in 2020 worden afgerond.

Het MVB-doel van StiPP is tweeledig. Allereerst streeft StiPP ernaar om rekening te houden in de beleggingsportefeuille met wensen van de deelnemers, zoals is gebleken uit onderzoek. Dit betekent concreet dat StiPP niet belegt in bepaalde controversiële bedrijven en ernaar streeft om bij te dragen aan het beschermen van de gezondheid en op het thema klimaat. Daarnaast wil StiPP invloed uitoefenen op de bedrijven waarin het belegt door middel van stemmen (voting) en het aangaan van gesprekken met het bedrijf/land over wat voor StiPP belangrijk is (engagement).

Dit beleid is als volgt geïmplementeerd:

1.11.5.1 Uitsluitingen

Omdat StiPP momenteel in beleggingsfondsen belegt (in plaats van in discretionaire mandaten), is StiPP voor de implementatie van haar MVB-beleid afhankelijk van de fondsen waar het in belegt en kan het niet zelf individuele ondernemingen screenen op de voor StiPP belangrijke thema's. StiPP kan echter wel beleggingsfondsen selecteren die uitsluiten op basis van internationale standaarden (zoals UN Global Compact).

StiPP sluit ondernemingen uit die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens, ondernemingen die in strijd handelen met de Global Compact en ondernemingen die betrokken zijn bij de productie van tabak. Dit beleid is in alle beleggingscategorieën doorgevoerd. Het bestuur ontvangt op kwartaalbasis een rapportage van de fiduciair manager of het beleid wordt nageleefd. In 2020 zal StiPP evalueren of het wenselijk is te beleggen via een discretionair mandaat en of uitbreiding van de uitsluitingscriteria gewenst is.

1.11.5.2 Stembeleid

StiPP wil stemmen op aandeelhoudersvergaderingen om invloed uit te oefenen op de bedrijven waarin het belegt. StiPP is van mening dat stemmen op aandeelhoudersvergaderingen bijdraagt aan het risicorendementsprofiel van de bedrijven en ziet het uitoefenen van haar stemrecht als haar maatschappelijke verantwoordelijkheid. Het stembeleid is uitbesteed aan de beheerders van de beleggingsfondsen in de portefeuille, StiPP heeft dus geen eigen stembeleid opgesteld. In het kader van het onderzoek naar discretionaire mandaten zal tevens het stembeleid van StiPP gedurende 2020 verder geëvalueerd worden.

Sinds eind 2019 is de Europese richtlijn ten aanzien van verantwoord en betrokken aandeelhouderschap geïmplementeerd in Nederlandse wetgeving. Hierdoor nemen de eisen aan het beleid en de verantwoording voor StiPP toe. StiPP legt onder meer verantwoording af in het jaarlijkse MVB-verslag dat het fonds op zijn website publiceert.

1.11.5.3 Thema klimaat

StiPP is voornemens om in 2020 te onderzoeken wat zij concreet kan bijdrage aan het thema klimaat. Hierbij ondersteunt StiPP de doelstellingen, zoals uiteengezet in het Akkoord van Parijs, om de uitstoot van schadelijke broeikasgassen wereldwijd terug te dringen. Het pensioenfonds zal het thema klimaat implementeren door middel van het meten van de CO₂-voetafdruk en hier op termijn een (reductie)doelstelling aan koppelen. Om aan dit thema te voldoen zullen de meest CO₂-intensieve sectoren worden beoordeeld en eventueel worden uitgesloten (zoals kolenmijnen, kolencentrales etc.). Daarnaast zal het fonds een 'best-in-class' benadering overwegen. Dit houdt in dat de portefeuillesamenstelling mede op basis van ESG ratings wordt bepaald, om zodoende de duurzaamheidsdoelstellingen in het beleggingsbeleid te integreren.

1.11.6 Z-score en performancetoets

De verplichte berekening van de zogeheten z-score volgt uit het vrijstellingsbesluit van de wet BPF 2000. Als StiPP op beleggingsgebied onvoldoende presteert, bestaat er voor een aangesloten werkgever de mogelijkheid vrijstelling aan te vragen. De z-score is een voorgeschreven methodiek om de berekening van de performance van het fonds te objectiveren.

Daartoe wordt het rendement van de beleggingsportefeuille vergeleken met de benchmark van het pensioenfonds en gecorrigeerd voor beleggingskosten en beleggingsrisico. Vervolgens wordt de performancetoets berekend door de z-scores van de afgelopen vijf jaar op te tellen en te delen door de wortel uit vijf. Indien de performancetoets lager is dan factor -1,28, kan een werkgever vrijstelling aanvragen.

De performance van de totale beleggingsportefeuille bedroeg in 2019 12,82%, iets lager dan het rendement van de benchmark (12,92%). De gecertificeerde z-score voor het jaar 2019 van StiPP is uitgekomen op 0,04. De score op de performancetoets (die dus betrekking heeft op de afgelopen vijf jaar) is 1,58¹⁵. Daarmee voldoet StiPP ruim boven de gestelde norm van 0.

1.12 Uitvoeringskosten

De uitvoering van een pensioenregeling kost geld. StiPP heeft derhalve te maken met uitvoeringskosten. Deze kunnen op hoofdlijnen onderverdeeld worden in kosten voor pensioenbeheer (waaronder begrepen ook de kosten voor het besturen van het pensioenfonds) en kosten voor vermogensbeheer. StiPP vindt het belangrijk transparant te zijn over deze kosten en presenteert daarom in dit verslag over de uitvoeringskosten. Hierbij is rekening gehouden met de aanbevelingen van de Pensioenfederatie en de AFM hieromtrent. De in dit hoofdstuk gepresenteerde kosten zijn in duizendtallen.

¹⁵ Inclusief de sinds 2008 verplichte opslag van 1,28.

1.12.1 Uitvoeringskosten pensioenbeheer

De uitvoeringskosten voor het pensioenbeheer bedroegen in 2019 € 16.327 duizend (2018: € 17.530 duizend). Omgerekend naar kosten per (actieve) deelnemer (op basis van het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden ultimo jaar) is dit € 44,71 per deelnemer (2018: € 46,48). Als ook de gewezen deelnemers in deze berekening worden opgenomen en de aanbeveling van de Pensioenfederatie over zogeheten 'normdeelnemers' wordt toegepast, dan bedragen de kosten per deelnemer in 2019 € 28,21 (2018: € 28,78).

(bedragen in € 1.000)

Bestuur, advies en controle	2019	2018
Vacatievergoedingen bestuur, VO, RvT en auditcie.	606	484
Externe adviseurs (inclusief externe auditors)	242	389
Certificerende en adviserende actuarissen	284	237
Onafhankelijke accountant	46	47
Contributies en bijdragen	514	427
Transitie (bestuursmodel)	196	17
Overig	85	37
Totaal	1.974	1.638
Administratie		
Pensioenbeheer deelnemers en pensioengerechtigden	7.923	6.977
Pensioenbeheer werkgevers	3.833	3.826
Overig pensioenbeheer en bestuursondersteuning	2.609	2.959
Pensioenbeheer Syntrus Achmea	0	2.234
Handhaving SNCU	315	280
Vergoedingen administratiekosten en boetes	-/-381	-/- 478
Communicatie	54	94
Totaal	14.353	15.892
Totaal	15.892	12.902
Totaal pensioenbeheerkosten	16.327	17.530
Aantal actieve deelnemers	361.836	374.337
Aantal pensioengerechtigden	3.337	2.804
Totaal	365.173	377.141
Kosten pensioenbeheer per deelnemer	€ 44,71	€ 46,48

1.12.2 Toelichting bij de uitvoeringskosten pensioenbeheer

Uit bovenstaande tabel blijkt dat de uitvoeringskosten voor het pensioenbeheer € 16,3 miljoen bedragen in 2019. Dit bedrag is inclusief de kosten voor het bestuur van het fonds. Hieronder worden de kosten nader toegelicht.

1.12.2.1 Vacatievergoedingen

In vergelijking met het jaar ervoor zijn de vacatievergoedingen voor 'fondsfunctionarissen' gestegen. De oorzaak hiervan is de implementatie van het nieuwe bestuursmodel met professionele, uitvoerende bestuursleden. Zij besteden meer uren aan de besturing van het fonds dan de bestuursleden die op basis van het paritaire model aangesteld waren. Zie ook paragraaf 1.8.8. voor nadere toelichting. De kostenstijging vindt haar 'tegenhanger' in de volgende post, de kosten van externe adviseurs.

1.12.2.2 Externe adviseurs

De relatief forse daling van de kosten voor externe adviseurs komt voornamelijk door het feit dat er vanaf het tweede halfjaar nog maar zeer beperkt adviseurs zijn ingehuurd. Met de komst van professionele, uitvoerende bestuursleden is een deel van de werkzaamheden van de adviseurs overgenomen door deze bestuurders. Externe adviseurs worden in feite alleen nog ingehuurd voor projecten of eenmalige adviestrajecten.

1.12.2.3 Contributies en bijdragen

Onder deze post vallen de kosten voor het nationale pensioenregister, het lidmaatschap van de Pensioenfederatie, maar ook de verplichte bijdragen voor de toezichthouders DNB en AFM. Bovendien zijn de kosten voor de aansluiting van de Berichtenbox/MijnOverheid hier verantwoord. Met name deze laatste waren in 2019 veel hoger dan verwacht en verklaren waarom deze post ten opzichte van 2018 gestegen zijn. StiPP zal in 2020 het gebruik en van de Berichtenbox/MijnOverheid en de ermee gepaard gaande kosten evalueren.

1.12.2.4 Transitiekosten bestuursmodel

Deze transitiekosten betreffen de kosten van advisering van, begeleiding bij en werving & selectie van nieuwe bestuursleden ten behoeve van het in 2019 geïmplementeerde nieuwe bestuursmodel. Deze kosten zijn eenmalig.

1.12.2.5 Kosten pensioenbeheer deelnemers en pensioengerechtigden

Deze kosten hebben betrekking op de pensioenadministratie en 'klantbediening' van deelnemers en pensioengerechtigden van het fonds, waaronder communicatie. De kosten zijn hoger dan in 2018 voornamelijk als gevolg van (eenmalige) meerwerkkosten ten behoeve van in het verslagjaar extra ondernomen activiteiten en inzet van extra FTE's.

Te noemen zijn aanpassingen op de UPO's, het uitvoeren van extra telefonische rappels richting werkgevers en de verwerking van de wijzigingen in de lifecycle in de pensioenadministratie van de deelnemers. Ook stijgen de kosten voor pensioenbeheer door indexatie en terugwerkende kracht-verrekeningen op grond van volumewijzigingen.

1.12.2.6 Kosten pensioenbeheer werkgevers

Deze kosten beslaan de kosten die PGGM bij StiPP in rekening brengt ten aanzien van de 'werkgeversadministratie'. Ze zijn in 2019 nagenoeg gelijk aan die van 2018, wat past bij de ontwikkelingen op werkgeversgebied dit jaar.

1.12.2.7 Kosten overig pensioenbeheer en bestuursondersteuning

Deze kosten zijn in 2019 lager dan in 2018, wat voornamelijk veroorzaakt wordt door het feit dat in 2018 nog kosten voor bestuursondersteuning geboekt zijn die betrekking hadden op 2017 (€ 0,4 miljoen). Naast bestuursondersteuning vallen onder deze post kosten voor beleidsadvies, actuaariaat, juridisch advies en financiële administratie; alle voor zover ze bij PGGM worden afgenomen.

1.12.2.8 Handhavingskosten en vergoedingen administratiekosten & boetes

De handhavingskosten zijn de kosten die StiPP maakt ter zake van de inhuur van SNCU ten behoeve van handhavingsactiviteiten (zie paragraaf 1.6.2). De kosten die gemoed zijn met handhavingsactiviteiten die PGGM verricht, zijn opgenomen in de post 'Kosten pensioenbeheer en pensioengerechtigden'. De kosten voor SNCU zijn enigszins gestegen als gevolg van de uitvoering van meer activiteiten. De vergoedingen administratiekosten & boetes zijn de gelden die StiPP ontvangt uit hoofde van het bij werkgevers opleggen van nota's en boetes die voortkomen uit handhavingsactiviteiten. Deze opbrengsten laten zich moeilijk voorspellen, maar zijn in lijn met de voor 2019 uitgesproken verwachtingen hieromtrent.

1.12.2.9 Communicatie

De communicatiekosten van het fonds maken onderdeel uit van de totale vergoeding aan PGGM. Alleen kosten die het fonds zelf direct maakt, worden hier verantwoord. Per saldo vielen deze kosten in 2019 lager uit dan in 2018.

1.12.3 Benchmark uitvoeringskosten pensioenbeheer

Ten behoeve van de vergelijking van de uitvoeringskosten voor pensioenbeheer maakt StiPP gebruik van de LCP-kostenbenchmark, waarin aan de hand van publiekelijk beschikbare informatie onderzoek gedaan wordt naar de uitvoeringskosten van pensioenuitvoerders in Nederland. Deze kosten laten zich het beste vergelijken met de kosten pensioenbeheer per deelnemer. Bij StiPP zijn deze gemiddeld € 44,71 in 2019 en € 46,48 in 2018. Volgens LCP lagen deze kosten in Nederland in de peer group van 18 fondsen waar StiPP mee is vergeleken gemiddeld op € 98 (op basis van gegevens over 2018). Dit betekent dat StiPP relatief gezien veel lagere kosten per deelnemer heeft dan andere pensioenuitvoerders. Een situatie die overigens al jaren het geval is.

Beheersing van de uitvoeringskosten is belangrijk voor StiPP. StiPP streeft ernaar om van de pensioenpremies die zij ontvangt, zo veel als mogelijk toe te laten komen aan de pensioenkapitalen van de deelnemers. Hoewel de kosten per deelnemer absoluut gezien laag zijn, zijn de uitvoeringskosten ten opzichte van de gemiddelde pensioenkapitalen van de deelnemers relatief hoog. Ook gemeten als percentage van de ontvangen premies zijn de uitvoeringskosten relatief hoog: in 2019 is dit 5,5%. In 2018 was dit nog 5,9%. De lichte daling is het gecombineerde gevolg van de stijging van het premievolume en de daling van de uitvoeringskosten in 2019.

1.12.4 Oordeel bestuur over uitvoeringskosten

De uitvoeringskosten pensioenbeheer zijn gedaald in 2019. Deze daling wordt voornamelijk veroorzaakt door de lagere administratiekosten voor pensioenbeheer. In 2018 was deels nog de overgang van Syntrus Achmea naar PGGM een bepalende, kostenverhogende factor voor deze kosten. In 2019 was deze overgang achter de rug en zijn de pensioenbeheerkosten stabiel geworden.

Hoewel de totale uitvoeringskosten naar de mening van het bestuur acceptabel en beheersbaar zijn, wordt wederom geconstateerd dat door wet- en regelgeving bepaalde uitvoeringskosten blijven toenemen. De kosten in verband met de implementatie van de vereisten uit de IORP-II-richtlijnen zijn hiervan een voorbeeld. Ondanks de relatief zeer lage kosten per deelnemer heeft het bestuur continu aandacht voor de uitvoerbaarheid van de regeling en die van het fonds, in relatie tot de te maken kosten. De zorg van het bestuur betreft de relatieve verhouding tussen de uitvoeringskosten en de omvang van de pensioenkapitalen van de deelnemers. Deze verhouding is bij StiPP evident slechter dan bij andere pensioenuitvoerders en komt voornamelijk voort uit de geringe hoogte van de pensioenpremie als ook de korte gemiddelde periode van deelname aan de regeling. De uitvoering van de automatische waardeoverdrachten heeft naar verwachting een gunstige invloed op de verhouding tussen uitvoeringskosten en de omvang van de pensioenkapitalen. Desalniettemin blijft aandacht voor de uitvoeringskosten bij sociale partners voor StiPP belangrijk. Opdat bij het ontwerp van een nieuwe pensioenregeling voor de uitzendsector de uitvoerbaarheid en daarmee de kosten als zeer belangrijk aspect wordt meegenomen.

1.12.5 Uitvoeringskosten vermogensbeheer

In deze paragraaf wordt verantwoording afgelegd over de beleggingskosten 2019. Allereerst worden de kosten beoordeeld ten opzichte van voorgaande jaren. Vervolgens zullen de kosten worden vergeleken met de behaalde rendementen in 2019. Daarna worden de kosten verder uiteengezet, waarbij een aantal specifieke kostenposten is voorzien van extra commentaar. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een oordeel van het bestuur.

De hieronder vermelde kosten vermogensbeheer zijn geen onderdeel van de eerder genoemde uitvoeringskosten. De beleggingsadvieskosten worden feitelijk aan de kosten van het vermogensbeheer toegerekend, zoals dit in onderstaande weergave zichtbaar wordt gemaakt.

1.12.5.1 Totaal beleggingskosten

De totale beleggingskosten over 2019 worden geschat op € 8,0 miljoen, of 0,43% van het gemiddeld belegd vermogen over 2019. In onderstaande tabel worden deze kosten gesplitst naar (totale) beheerkosten en transactiekosten.

Onder de beheerkosten vallen de (directe) kosten die worden betaald aan de verschillende managers van de beleggingen van StiPP. Daarnaast vallen hieronder ook de (indirecte) kosten voor de fiduciaire dienstverlening van KCM, de advieskosten en de bewaarkosten van de custodian¹⁶. Onder transactiekosten vallen alle kosten die te maken hebben met het aan- en verkopen van beleggingsstukken.

Jaar	Totaal beleggingskosten	Totaal beheerkosten	Transactiekosten
2019	0,43%	0,31%	0,12%
2018	0,42%	0,34%	0,08%
2017	0,39%	0,30%	0,09%
2016	0,43%	0,32%	0,11%
2015	0,49%	0,34%	0,15%

De tabel geeft naast de beleggingskosten voor 2019 ook de kosten weer voor de jaren 2015 tot en met 2018. Hieruit blijkt dat de beheerkosten een enigszins dalende trend vertonen. Dit is een gevolg van het toegenomen gemiddelde belegde vermogen, omdat een aanzienlijk deel van de beheerkosten vaste vergoedingen betreft. Een tijdelijke uitzondering vond plaats in 2018, vanwege een hogere strategische allocatie naar hypotheek, waarvoor een aanzienlijk hogere beheerfee wordt betaald.

Daarnaast zijn ook de transactiekosten trendmatig aan het dalen, vanwege een steeds efficiëntere werking van het risico-afbouwmodel (RAM). Het RAM omvat het maandelijks liquiditeitenbeheer en beleggingsproces, waarbij pensioenuitkeringen, premieontvangsten, inkoop, waardeoverdrachten en rebalancing van de portefeuilles, tezamen worden verrekend en herbelegd. De groeiende schaalgrootte van StiPP bevordert de kostenefficiëntie en verklaart de daling van transactiekosten in verhouding tot het gemiddelde belegde vermogen. Een uitzondering hierop betreft de stijging van transactiekosten in 2019.

Dit is mede het gevolg van de transitie naar de nieuwe beleggingsstrategie in 2019 en kan als een éénmalig effect beschouwd worden. Zie voor een gedetailleerd kostenverslag paragraaf 1.12.7 van het bestuursverslag.

¹⁶. Custodian: de onafhankelijke financiële organisatie die zorgt draagt voor bewaring van effecten, de afwikkeling van transacties en de inning van dividend, couponrente en aflossingen.

1.12.5.2 Rendementen versus kosten

In onderstaande tabel worden de kosten per beleggingscategorie weergegeven naast de in 2019 behaalde rendementen.

Kosten vermogensbeheer	Belegd vermogen	Beheer	Transacties	Totaal	Rendement 2019	
					Fonds	Benchmark
Vastgoed*	6,8%	0,24%	0,07%	0,32%	16,2%	16,9%
Aandelen*	34,1%	0,19%	0,21%	0,41%	25,4%	25,3%
Vastrentende waarden*	59,1%	0,14%	0,08%	0,22%	6,9%	6,9%
Valuta afdekking**	-	-	-	-	-1,0%	-1,0%
Directe beheerkosten***	100,0%	0,17%	0,12%	0,29%	12,9%	12,9%
Ondersteuning bestuur				0,00%		
Fiduciair beheer***				0,11%		
Bewaarloon***				0,01%		
Beleggingsadvies***				0,00%		
Overige kosten***				0,01%		
Indirecte beheerkosten***				0,14%		
Totaal beleggingskosten***				0,43%	12,9%	12,9%

* Kosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen in de betreffende categorie.

** Kosten voor valuta afdekking zijn verwerkt in de kosten voor aandelen.

*** Kosten als percentage van het totale gemiddelde belegd vermogen.

Voor de categorie vastgoed gelden de hoogste beheerkosten. Dit houdt verband met de relatief hoge operationele beheerkosten van direct vastgoed zoals de huurwoningen, waar StiPP in belegt. De beheerkosten voor aandelen zijn in vergelijking met (direct) vastgoed relatief laag, maar de transactiekosten waren in 2019 vrij hoog, vanwege de transitie naar de nieuwe beleggingsstrategie, begin 2019. De beheerkosten en transactiekosten van vastrentende waarden zijn relatief laag en daarmee is dit de minst dure beleggingscategorie. Het rendement op de valuta afdekking was licht negatief, vanwege een gemiddelde stijging van de afgedekte valuta, vooral de Amerikaanse dollar.

De kosten voor fiduciair beheer vormen de belangrijkste post in de categorie overige beheerkosten en zijn mede daarom, in 2019 in opdracht van het bestuur onderworpen aan een marktconformiteitsonderzoek door een onafhankelijk adviesbureau. Hierover wordt in de paragraaf 1.12.8 nader verslag gedaan.

1.12.6 Toelichting kosten vermogensbeheer

De totale kosten voor de uitvoering van het vermogensbeheer over 2019 bedragen naar schatting € 8,0 miljoen (2018: € 6,7 miljoen). Dit bedrag bestaat uit zowel beheerkosten als de kosten van transacties die verwerkt zijn in het rendement van het fonds. Uitgedrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen zijn de totale kosten vrijwel gelijk gebleven in vergelijking met 2018. Onderstaande tabel geeft de uitsplitsing van de kosten weer als percentage van het gemiddeld belegd vermogen.

	2019	2018
Gemiddeld belegd vermogen (× € 1 mln.)	1.876	1.599
Directe vermogensbeheerkosten	0,17%	0,18%
Transactiekosten	0,12%	0,08%
Indirecte beheerkosten	0,14%	0,16%
Totale beleggingskosten	0,43%	0,42%

De veranderingen in de kosten hangen samen met het volgende:

- De beheerkosten op totaal niveau zijn per saldo gestegen ten opzichte van 2018 met € 1,1 miljoen. Vanwege de forse groei van het gemiddelde vermogen, door de goede beleggingsresultaten in 2019 en de belegging van premie-inkomsten, zijn de totale beleggingskosten uitgedrukt als percentage van het vermogen vrijwel gelijk gebleven.
- De indirecte beheerkosten zijn in verhouding tot het belegd vermogen gedaald omdat die voor een belangrijk deel vaste kosten bevatten, zoals een deel van de fiduciaire beheerfee.
- De lichte daling van de directe vermogensbeheerkosten hangt vooral samen met de strategiewijziging van de portefeuille 'vastrentende waarden middellang'. Na de implementatie van de nieuwe beleggingsstrategie begin 2019 wordt meer in staatsobligaties belegd ten koste van (duurdere) bedrijfsobligaties, waarvan bovendien een groter deel passief wordt belegd met aanzienlijk lagere beheerfees.
- De transactiekosten zijn gestegen ten opzichte van 2018, voor een belangrijk gedeelte als gevolg van de transitie naar de nieuwe beleggingsstrategie, begin 2019. Tevens is eind 2019 een begin gemaakt met de transitie van de portefeuille aandelen opkomende markten van actief – naar passief beheer.
- Beide transities hebben zichtbaar de transactiekosten doen stijgen in 2019, maar kunnen als éénmalig beschouwd worden. Zie voor een gedetailleerd kostenverslag van de transitie naar de nieuwe beleggingsstrategie, begin 2019, paragraaf 1.12.7 van het bestuursverslag.

De kosten per beleggingscategorie uitgedrukt in euro's worden weergegeven in onderstaande tabel (in € 1.000):

Categorie	Beheerkosten	Transactiekosten	Totaal
Vastgoed	308	94	402
Aandelen	1.233	1.358	2.591
Vastrentende waarden	1.531	873	2.404
Overige beleggingen	35	6	41
Directe beheerkosten	3.107	2.331	5.438
Indirecte beheerkosten	2.601	0	2.601
Totaal beleggingskosten	5.708	2.331	8.039

Bij het vaststellen van deze kosten is evenals in voorgaande jaren gebruik gemaakt van de volgende schattingen:

- De beheerkosten worden geschat op basis van de Ongoing Charges Figures (OCF's) of Total Expense Ratio's (TERs) van de beleggingsfondsen in de portefeuille of andere contractuele afspraken vermenigvuldigd met het gemiddeld belegd vermogen per beleggingsfonds;
- Voor de transactiekosten wordt gebruik gemaakt van opgaves van vermogensbeheerders over kosten van transacties en schattingen op basis van het transactievolume per beleggingscategorie, de gemiddelde transactiekosten en de marktimpact van de betreffende categorie.

1.12.7 Kosten transitie nieuw beleggingsbeleid

In de periode maart tot en met juni 2019 heeft de implementatie naar het nieuwe strategische beleggingsbeleid plaatsgevonden. Op hoofdlijnen omvatte de transitie de uitbreiding van zes naar acht deelnemerspools (voor twee life-cycles), het nieuwe beleggingsbeleid van de reservepool en nieuwe strategische wegingen van de zakelijke-waardenportefeuille en de portefeuille 'vastrentende waarden middellang'. De portefeuille 'vastrentende waarden kort' is in het nieuwe beleggingsbeleid komen te vervallen en is geliquideerd.

Aangezien de transitie in totaal zeer omvangrijk (€ 1.052 miljoen transactievolume) en complex was, is deze door de fiduciair beheerder uitgevoerd en in samenwerking met de toenmalige beleggingscommissie zorgvuldig gepland, gedocumenteerd en bewaakt. Met het oog op risicospreiding en het beperken van transactiekosten, is de transitie in drie stappen uitgevoerd, van maart tot en met juni. Daarbij stond minimalisatie van kosten en risico's voorop, met behoud van performance van de portefeuilles dicht bij de benchmarks. Over de uitvoering, resultaten en kosten is verantwoording afgelegd aan het algemeen bestuur.

De transitie is goed verlopen en zoals uit het onderstaande samenvattend overzicht blijkt, zijn de totale transactiekosten (€ 366 duizend) veel lager dan geraamd (€ 956 duizend). Dit is vooral het gevolg geweest van zorgvuldige spreiding van transacties en het vermijden van marktimpact¹⁷, alsmede ruim gebruik van 'in kind' transacties, dat wil zeggen, het uitwisselen van stukken en participaties zonder tussenkomst van marktpartijen. Tevens is de performance van de beleggingsportefeuille gedurende de transitieperiode nagenoeg gelijk gebleven aan de uitvoeringsbenchmark.

Transactiekosten				
Transitiefase	Volume (€ mln)	Verwacht (€ 1.000)	Werkelijk (€ 1.000)	Werkelijk (bp)
Maart	304	320	65	2,1
Mei	338	321	108	3,2
Juni	410	315	193	4,7
Totaal	1.052	956	366	3,5

¹⁷. Het ongunstig beïnvloeden van bied- en laatkoersen door grote transacties.

1.12.8 Benchmarkonderzoek beleggingskosten

De ontwikkeling van de absolute en relatieve kosten van vermogensbeheer heeft de doorlopende aandacht van het bestuur. In dit kader heeft het bestuur net zoals in het voorgaande jaar een kostenbenchmark studie uit laten voeren door LCP, een onafhankelijk bureau, op basis van de totale beleggingskosten van 2016 tot en met 2018.

Voor dit onderzoek is een peergroup-analyse uitgevoerd bestaande uit 46 pensioenfondsen voor de vermogensbeheerkosten en 45 pensioenfondsen voor de transactiekosten. Uit deze analyse is gebleken dat de vermogensbeheerkosten van StiPP enigszins lager liggen (0,32% versus 0,37%) dan het gemiddelde van de peergroup, maar de transactiekosten van StiPP fractioneel hoger liggen (0,09% versus 0,08%) dan het gemiddelde van de peergroup. Tevens is een kwalitatieve analyse en vergelijking gemaakt van de beleggingskostenverantwoording door StiPP in het bestuursverslag 2018. Dit wordt beoordeeld aan de hand van criteria zoals transparantie, verantwoording en toelichting. In de vergelijking met de peergroup van Nederlandse pensioenfondsen scoort het StiPP een voldoende op 12 van de 14 criteria en behoort daarmee tot de landelijke top.

Op basis van de benchmark data uit dit onderzoek en de analyse van de kosten kunnen over 2018 de volgende conclusies getrokken worden:

- De totale beleggingskosten liggen fractioneel hoger dan de peergroup in 2018, c.q. 0,42% versus 0,40%.
- De beheerkosten voor vastrentende waarden zijn gelijk aan de peergroup (0,18%) , na correctie voor verschillen in de beleggingsmix binnen de vastrentende waarden portefeuille;
- De transactiekosten voor vastrentende waarden liggen fractioneel hoger (0,08% versus 0,07%) dan die in de peergroup. Dit heeft mogelijk te maken met het feit dat er bij StiPP op maandelijkse basis wordt geherbalanceerd naar de norm, terwijl de meeste fondsen in de peergroup dit minder vaak doen (op kwartaal- of jaarbasis of alleen bij het raken van een bandbreedte);
- Zowel de beheerkosten (0,18% StiPP versus 0,18% peergroup) als de transactiekosten (0,11% voor StiPP en 0,07% peergroup) voor de aandelenportefeuille liggen in lijn met de peergroup, na correctie voor verschillen in de beleggingsmix binnen de aandelenportefeuille. De licht hogere transactiekosten worden net zoals bij vastrentende waarden waarschijnlijk verklaard door de relatieve hoge frequentie van de maandelijkse rebalancing van StiPP.
- De transactiekosten voor vastgoed liggen in lijn met de peergroup (0,07% StiPP versus 0,05% peergroup). De beheerkosten voor StiPP liggen ruim onder de kosten van de peergroup (0,23% StiPP versus 0,38% peergroup).
- Voor niet-beursgenoteerd vastgoed zijn de beheerkosten afhankelijk van het specifieke beleggingsfonds waarin belegd wordt. De beheerkosten in deze categorie kunnen fors verschillen door de keuze van strategie, regio, sector en benchmark.
- StiPP belegt ten aanzien van direct vastgoed uitsluitend in Nederlandse woningen, dat een relatief kostenefficiënte beleggingsstrategie omvat.
- Voor beursgenoteerd vastgoed zullen de kosten van StiPP naar verwachting in lijn liggen met de peergroup.

1.12.9 Marktconformiteit onderzoek kosten fiduciaire beheer

Per 1 mei 2020 zal het contract met de fiduciair beheerder, Kempen Capital Management (KCM) aflopen. Het bestuur is tevreden over de dienstverlening van KCM en is zodoende voornemens het contract te verlengen. Maar voorafgaand aan dit besluit wordt een integrale evaluatie uitgevoerd, die begin 2020 is afgerond. Mede ten behoeve hiervan heeft het bestuur medio 2019 een onafhankelijk bureau de opdracht gegeven om de dienstverlening en de kosten van de fiduciaire beheerovereenkomst te toetsen op marktconformiteit.

De uitkomsten van dit onderzoek zijn met KCM gedeeld en hebben de basis gelegd voor de onderhandelingen van het nieuwe contract. Bij het opstellen van dit bestuursverslag zijn StiPP en KCM nieuwe afspraken overeengekomen vanaf 1 mei 2020, met marktconform niveau en structuur van kosten. Dit heeft betrekking op zowel de fiduciaire dienstverlening als het vermogensbeheer van de beleggingsportefeuilles staatsobligaties en de uitkeringenpool. Tevens is er een vernieuwde dienstverleningsovereenkomst opgesteld, met meetbare KPI's, die een basis vormt voor de verdergaande monitoring en evaluatie van het fiduciair beheer voor StiPP.

1.12.10 Oordeel bestuur over de uitvoeringskosten vermogensbeheer

Op basis van de bovenstaande analyse van de kosten trekt het bestuur de volgende conclusies:

- 1** De totale (directe én indirecte) beheerkosten, exclusief transactiekosten, zijn als percentage van het gemiddelde belegd vermogen ten opzichte van vorig jaar zichtbaar gedaald (0,31% in 2019 t.o.v. 0,34% in 2018), vooral door schaalvoordelen en een efficiëntere uitvoering van het vermogensbeheer.
- 2** De transactiekosten zijn gestegen ten opzichte van 2018, maar deze stijging betreft grotendeels een éénmalig effect vanwege de implementatie van de nieuwe beleggingsstrategie.
- 3** Er is voldoende inzicht in de beleggingskosten, omdat er naast de beheerkosten ook inzicht is in de overige kosten en in de transactiekosten van alle categorieën;
- 4** Voor alle beleggingscategorieën, en vooral voor aandelen, zijn de rendementen in 2019 veel hoger geweest dan de gemaakte kosten. Dit is een gevolg van een zeer gunstig beurs sentiment (aandelen) en de rentedaling. Dit laatste heeft tot vermogenswinsten geleid in de vastrentende-waardenportefeuilles.
- 5** Alleen de valuta-afdekking heeft een beperkt negatieve bijdrage gehad, vanwege vooral de sterke Amerikaanse dollar. Maar de toegevoegde waarde van het valutabeheer is vooral gericht op risicobeperking, niet zozeer op rendementsverhoging.
- 6** Uit de kostenbenchmark blijkt dat de beheerkosten van StiPP lager zijn dan het gemiddelde van de peer group onder Nederlandse pensioenfondsen.
- 7** De transactiekosten liggen op een fractioneel hoger niveau vergeleken met de Nederlandse peer group. Dit lijkt te duiden op een verhoudingsgewijs efficiënte uitvoering van de maandelijkse rebalancing bij StiPP, die namelijk aanzienlijk frequenter is dan het gemiddelde van de Nederlandse pensioenfondsen.
- 8** Per beleggingscategorie kunnen de verschillen in de kosten tussen StiPP en de peer group beter beoordeeld worden. Daaruit blijkt alleszins dat zowel de beheer- als de transactiekosten van StiPP per beleggingscategorie, marktconform zijn.
- 9** Tenslotte heeft StiPP nieuwe afspraken gemaakt met de fiduciair beheerder, die vanaf 1 mei 2020 een nog kostenefficiëntere uitvoering van het vermogensbeheer mogelijk zal maken.

Alles overwegende vindt het bestuur dat het huidige kostenniveau van de beleggingsportefeuille past bij het verwachte rendement en het risico van de portefeuille.

1.12.11 Kosten toezichthouders

De bijdragen die het fonds betaalt aan de toezichthouders zijn in 2019 gestegen ten opzichte van voorgaand verslagjaar. De stijging betreft zowel de toezichtbijdrage voor AFM als de bijdrage voor DNB. De bedragen in onderstaande tabel zijn in € 1000.

Jaar	Kosten DNB	Kosten AFM	Totaal directe toezichtkosten
2013	23	44	67
2014	31	41	72
2015	37	52	89
2016	48	55	103
2017	45	59	104
2018	54	63	117
2019	69	65	134

Bovenstaande bedragen zijn exclusief de indirecte toezichtkosten, zoals de kosten die StiPP moet maken om medewerking te kunnen geven aan onderzoeken van toezichthouders. Voor de toelichting op de gehouden onderzoeken wordt verwezen naar paragraaf 1.8.9.

1.13 Risicomanagement

1.13.1 Algemeen

Risicobeheer maakt integraal onderdeel uit van het besturen van een pensioenfonds. Uitvoering hieraan wordt gegeven aan de hand van het continu doorlopen van een cyclus die begint met het vaststellen van het risicoprofiel en het -beleid en gevolgd wordt door identificatie, analyse en beheersing van risico's. De risico's worden gemonitord en waar nodig worden beheersmaatregelen bijgesteld. Een jaarlijkse evaluatie van de cyclus leidt tot het eventueel aanpassen van het risicoprofiel en het -beleid, waarna de cyclus weer opnieuw start.

Risico's kunnen zowel positieve als negatieve gevolgen hebben. Een belangrijke taak van het bestuur is om mogelijke risico's zo volledig mogelijk in beeld te brengen en vast te stellen welke daarvan gewenst, acceptabel of niet acceptabel zijn. Vervolgens moet het beleid zodanig ingericht worden dat de voorzienbare risico's voldoende beheerst worden. Dit geldt zowel voor financiële als niet-financiële risico's. Het belangrijkste uitgangspunt voor het risicomanagement wordt gevormd door de missie, visie en strategie van het fonds. Deze dienen als leidraad voor het formuleren van doelstellingen voor het fonds. Een risico is in feite alleen relevant als het de realisatie van deze doelstellingen zou kunnen verhinderen. Voor de verdere invulling van het integrale risicomanagement is de risicobereidheid van belang. De risicobereidheid geeft aan in welke mate het fonds bereid is om op geaggregeerd niveau risico's te accepteren bij het nastreven van de strategische doelstellingen. De risicobereidheid stelt daarmee de grenzen vast waarbinnen de strategie van het fonds uitgevoerd kan worden. Voor een groot deel komt de risicobereidheid terug in de risicohouding van het fonds. Hierover is hierboven al meer toegelicht.

1.13.2 IORP II, sleutelfunctiehouders en -vervullers

In lijn met wat in de vorige paragraaf hierover vermeld is, is risicomanagement in eerste instantie een taak van het bestuur van het fonds: bij het besturen van het fonds wordt voortdurend afgewogen of risico's beheerst worden gelopen – in lijn met het risicoprofiel van StiPP. Het bestuur wordt hierbij ondersteund en geadviseerd

door de risicobeheerfunctie van het fonds. Met de implementatie van de Europese IORP-II-richtlijn is deze functie belegd bij de sleutelfunctiehouder Risicobeheer. Dit is een formele functie binnen het fonds die pas bekleed kan worden in geval de geschiktheid van de beoogde functiehouder getoetst is door DNB. In september 2019 is de heer Ganzeboom benoemd als sleutelfunctiehouder Risicobeheer. Hij combineert deze functie met zijn functie als uitvoerend bestuurder van StiPP. Mede ten behoeve van de onafhankelijkheid van deze sleutelfunctie worden ook vervullers voor deze functie ingeschakeld. Dit zijn externe risicomangers: zij adviseren bij de inrichting van het risk framework van het fonds, stellen risicorapportages op en bewaken de opvolging van afspraken inzake beheersmaatregelen. Volledigheidshalve wordt vermeld dat IORP II ook een sleutelfunctiehouder Actuarieel verplicht stelt. StiPP heeft deze functie belegd bij de certificerend actuaris, de heer R. Schilder.

Het samenspel van het risicomanagement door het bestuur en de sleutelfunctie Risicobeheer wordt beoordeeld door een andere sleutelfunctiehouder, de sleutelfunctiehouder Interne Audit. Ook dit is een formele functie als gevolg van IORP II binnen het fonds. In september 2019 is de heer Kee benoemd als sleutelfunctiehouder. Hij heeft geen andere banden met StiPP en kan zodoende op een onafhankelijke wijze de interne-audittaken ten behoeve van het fonds uitvoeren, respectievelijk toezien op de uitvoering daarvan. Tot de belangrijkste van deze taken behoort de toetsing van de effectiviteit van het risicobeheer, ofwel het bestaan en de werking van het integrale risicomanagement van StiPP.

Feitelijk zijn met het bestuur, de sleutelfunctiehouder Risicobeheer en de sleutelfunctiehouder Interne Audit de bekende three lines of defense van risicomanagement vormgegeven. 2019 was wat de invulling ervan betreft een overgangsjaar, in 2020 zal voor het eerst 'full swing' op basis van deze organisatie-inrichting gewerkt worden.

Aanvullend hierop wordt opgemerkt dat de uitvoerende bestuursleden van StiPP ten aanzien van hun aandachtsgebieden concreet de volgende risicomanagementtaken hebben:

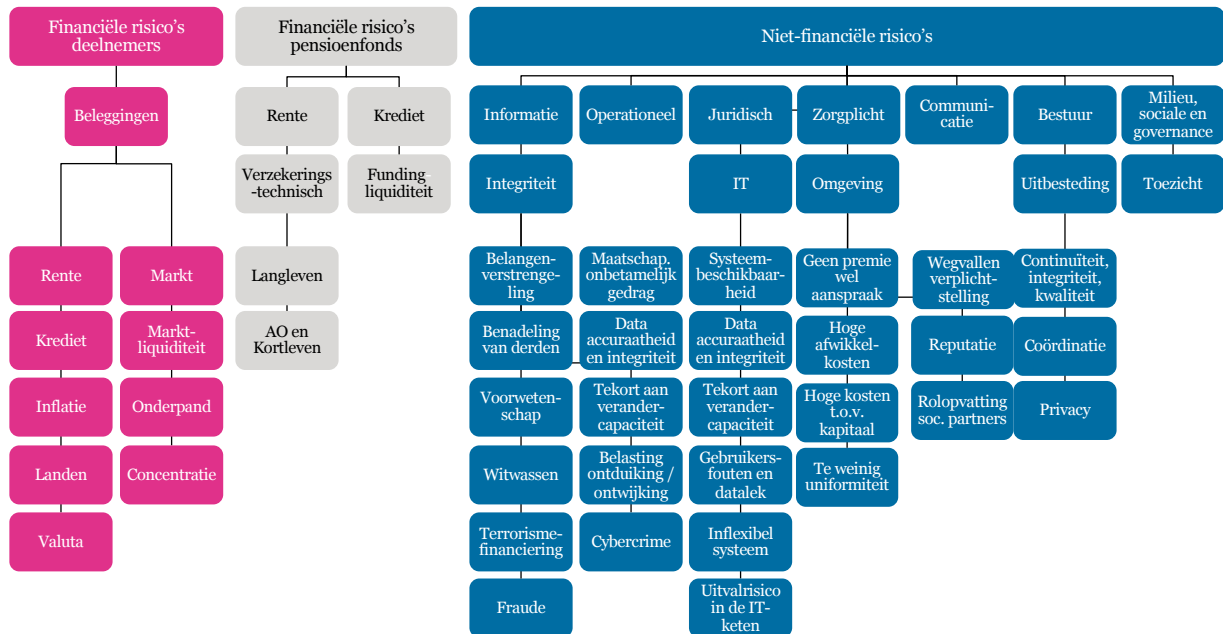
- Het monitoren van geïdentificeerde risico's;
- Het in kaart brengen van mogelijke nieuwe risico's;
- Het toetsen of de beheersing van de risico's in lijn is met de risicobereidheid;
- Het evalueren van de werking van de beheersmaatregelen;
- Indien noodzakelijk, het onderzoeken van nieuwe beheersmaatregelen en het implementeren ervan;
- Het (laten) rapporteren over de risico's.

1.13.4 Risico-identificatie en -classificatie

Bij het identificeren van potentiële risico's maakt StiPP een onderscheid in drie hoofdcategorieën, te weten:

- Financiële risico's welke voor risico zijn van de deelnemers en pensioengerechtigden van het fonds;
- Financiële risico's welke voor risico zijn van het pensioenfonds;
- Niet-financiële risico's (welke voornamelijk voor risico van het pensioenfonds zijn).

Identificatie van risico's aan de hand van deze indeling heeft geleid tot onderstaand schema van de verschillende risico's.

Deze risico's worden structureel geanalyseerd en beoordeeld, waarbij ze aan de hand van de kans dat het risico zich voordoet en de impact van het risico in geval het zich daadwerkelijk manifesteert, geclassificeerd worden. In eerste aanleg gebeurt dit op basis van een inschatting van het bruto-risico: wat is de score in geval er geen beheersmaatregelen ter beperking van het risico zouden zijn genomen? Vervolgens wordt aan de hand van geïmplementeerde beheersmaatregelen de netto-score van het bewuste risico geclassificeerd. Deze classificatie leidt tot een score als 'goed', 'toelaatbaar', 'zorgwekkend' of 'niet-acceptabel'.

Daar het manifesteren van het ene risico meer gevolgen voor het fonds en/of de deelnemers heeft dan het andere, zijn door het bestuur bepaalde risico's als 'belangrijk' onderkend. Over deze belangrijke risico's wordt per kwartaal aan de hand van een risk dashboard gerapporteerd.

Alle geïdentificeerde risico's worden in principe aan de hand van zogeheten one-pagers periodiek beoordeeld. In deze one-pagers is opgenomen wat het bruto-risico is, welke beheersmaatregelen er van kracht zijn, wat zodoende de inschatting van het netto-risico is en of er ten aanzien van het resterende risico – het restrisico – aanvullende beheersmaatregelen noodzakelijk c.q. gewenst zijn.

1.13.5 Risicobeheersing

Naast genoemde one-pagers (met beheersmaatregelen) voor alle onderkende risico's en het risk dashboard voor de als belangrijk gekenmerkte risico's, voert het bestuur sinds 2019 ook expliciet risk self-assessments uit. Dit betekent dat bij belangrijke ontwikkelingen c.q. onderwerpen die invloed kunnen hebben op het fonds en/of zijn deelnemers, het bestuur aan de hand van een standaard format per geïdentificeerd risico inschat wat de gevolgen (kunnen) zijn in geval de ontwikkeling zich direct zou voordoen (of het onderhavige onderwerp direct geïmplementeerd moet worden). Te denken valt hierbij aan een onderwerp als het verdwijnen van de wachttijd van 26 weken voordat de deelname aan de pensioenregeling van StiPP start. Het format voor het risk self-assessment is gebaseerd op de indeling van de risico's, zoals hierboven gepresenteerd. Het geeft het bestuur een goed handvat om gestructureerd te bepalen welke beheersingsmaatregelen er nodig zijn ten behoeve van ontwikkelingen en onderwerpen die (gaan) spelen bij het fonds. Vervolgens kan aan de opzet, het bestaan en uiteindelijk de werking van deze beheersingsmaatregelen gewerkt worden.

Het risk dashboard met daarin de belangrijkste risico's van het fonds vormt het belangrijkste instrument om zicht te hebben op de risicobeheersing van het fonds. Dit dashboard wordt per kwartaal opgesteld door de sleutelfunctie risicobeheer (voordat deze sleutelfunctie er formeel was, gebeurde dit door de externe risicomangers van het fonds; deze functioneren nu als vervullers van de sleutelfunctie) en wordt becommentarieerd door de uitvoerende bestuursleden. Daarna wordt het risk dashboard behandeld in het algemeen bestuur.

In het risk dashboard wordt gerapporteerd in hoeverre het gelopen (als belangrijk onderkende) risico in lijn ligt met de risicobereidheid van het fonds. Voor de niet-financiële risico's wordt ook een trend gerapporteerd, zijnde de verwachting hoe het risico in het volgende kwartaal (tijdens het moment van rapporteren lopende kwartaal) zich ontwikkelt. Het streven is om deze trendverwachting ook op te nemen bij de financiële risico's.

Op basis van het risk dashboard van kwartaal 4 2019 wordt in dit verslag ten aanzien van de volgende risico's een toelichting gegeven:

- 1 Omgevingsrisico – hoge uitvoeringskosten t.o.v. het kapitaal
- 2 Omgevingsrisico – betrokkenheid sociale partners
- 3 Omgevingsrisico – hoofdrisico
- 4 Toezichtrisico
- 5 IT-risico – inflexibel systeem
- 6 IT-risico – tekort aan verandercapaciteit (breder: strategische kracht en verandervermogen PUO)

1.13.5.1 Omgevingsrisico – hoge uitvoeringskosten t.o.v. het kapitaal ● – trend ↓

Dit is het risico dat de relatief hoge kosten van de pensioenregeling niet uitlegbaar zijn aan de stakeholders van het fonds waardoor draagvlak voor het fonds en de pensioenregeling vermindert.

Hoewel StiPP van alle pensioenfondsen in Nederland in absolute zin de laagste uitvoeringskosten per deelnemer heeft, zijn deze als percentage van de premie c.q. het pensioenkapitaal relatief hoog. Ter beheersing hiervan tracht StiPP de kosten laag te houden door bij elk besluit een duidelijke kosten-/batenafweging te maken. Daarnaast kijkt StiPP voortdurend naar de mogelijkheden om de kosten die gemaakt moeten worden te reduceren door bijvoorbeeld de discussie met de politiek, de wetgever, koepelorganisaties en de sociale partners aan te gaan over bepaalde wet- en regelgeving.

Dit omgevingsrisico is eind 2019 in lijn met de risicobereidheid van het fonds en scoort zodoende 'groen'. Maar gezien het voornemen van de sociale partners om payroll-overeenkomsten uit de werkingssfeer van de verplichtstelling te halen, zal het volume van de pensioenpremies naar verwachting dalen. Dit, terwijl

de uitvoeringskosten van het fonds niet veel zullen wijzigen. Bovendien heeft een mogelijke verkorting van de wachttijd voor aanvang deelname potentieel ook een negatieve impact op de verhouding tussen de uitvoeringskosten en het pensioenkapitaal.

1.13.5.2 Omgevingsrisico – betrokkenheid sociale partners ● – trend ↓

Dit is het risico dat sociale partners zich passief opstellen en/of er niet in slagen om overeenstemming te bereiken wat tot gevolg kan hebben dat StiPP niet (tijdig) kan inspelen op veranderende omgevingsfactoren.

Om dit risico te beheersen tracht StiPP voortdurend bewustzijn bij sociale partners, zijnde de partijen die de Cao bepalen waarin de door StiPP uit te voeren pensioenregeling is opgenomen, ten aanzien van de uitvoerbaarheid van de pensioenregeling te creëren. Bovendien wil StiPP door het onderhouden van goede relaties met de sociale partners de betrokkenheid van hen bij pensioen en pensioenuitvoering vergroten.

Dit risico is nog als ‘niet in lijn met de risicobereidheid van het fonds’ geclassificeerd, omdat nog onduidelijk is wat de impact van de mogelijke, door de sociale partners te ontwerpen nieuwe pensioenregeling is. De sociale partners willen medio 2020 een ontwerp hiervoor presenteren, waarna StiPP kan vaststellen in hoeverre deze regeling, gegeven de wens de kosten laag te houden, uitvoerbaar is. De verdergaande aandacht die sociale partners hebben voor het pensioenakkoord, het adequate payrollpensioen en de wijziging van de verplichtstelling, de verkorting van de wachttijd voor aanvang deelname en de actie die ondernomen wordt om daadwerkelijk tot een nieuwe pensioenregeling voor de sector te komen, voeden de verwachting dat de betrokkenheid meer en meer toeneemt. Er zullen door hen niet 1-2-3 onverwachte besluiten genomen worden, wat de trend ‘groen’ doet scoren.

1.13.5.3 Omgevingsrisico – hoofdrisico ● – trend =

Het omgevingsrisico is in zijn algemeenheid het risico dat als gevolg van buiten het fonds komende veranderingen op het gebied van sociaal beleid (fiscaliteit, inkomen of arbeid), belanghebbenden (stakeholders), reputatie en maatschappelijk draagvlak ertoe leiden dat de pensioenregeling niet meer of slecht uitvoerbaar is.

Ter beheersing van dit risico treft StiPP voornamelijk maatregelen zoals vermeld bij de punten hierboven, maar er is een aanzienlijk restrisico dat het fonds niet tijdig kan inspelen op ontwikkelingen in de externe omgeving. Expliciet zijn de volgende ontwikkelingen te noemen:

- De Wet arbeidsmarkt in balans en het adequate payrollpensioen;
- De mogelijke verkorting van de wachttijd voor aanvang deelname;
- Het pensioenakkoord en een nieuwe pensioenregeling voor de uitzendsector;
- Strategiebepaling van strategische uitbestedingspartner van StiPP, PGGM.

Op de meeste van deze ontwikkelingen heeft StiPP maar beperkt invloed en is onduidelijk wat de uiteindelijke impact ervan zou kunnen zijn. Vandaar de ‘oranje’ score, zij het dat het bestuur veel aandacht heeft voor deze ontwikkelingen.

1.13.5.4 Toezichtrisico – ● – trend ↑

Het toezichtrisico is het risico dat toezichthouders van StiPP maatregelen treffen jegens het fonds waardoor het fonds reputatieschade ondervindt dan wel de belangen van de deelnemers worden geschaad.

Ter beheersing van dit risico zoekt StiPP proactief de dialoog met de verschillende toezichthouders over – met name – de implementatie van wet- en regelgeving. StiPP is een uniek pensioenfonds met karakteristieken die sterk afwijken van andere pensioenuitvoerders, zowel in de pensioenregeling, in de uitvoering als in de populatie van het fonds, waardoor bepaalde (wettelijke) vereisten negatief kunnen uitpakken voor het fonds en zijn deelnemers. Wat negatieve impact kan hebben op de uitvoeringskosten van het fonds.

Dit risico scoort in lijn met de risicobereidheid, maar omdat toezichthouder DNB in 2020 een diepgaand on-site vermogensbeheeronderzoek zal uitvoeren is de trend hier op 'oranje' gezet. Niet dat StiPP verwacht dat de uitkomsten van dit onderzoek zullen leiden tot reputatieschade – integendeel – maar omdat bijzondere aandacht van de toezichthouder de kans op het moeten nemen van aanvullende maatregelen, en daarmee het maken van kosten, vergroot.

1.13.5.5 IT-risico – inflexibel systeem – ● – trend =

Door een inflexibel IT-systeem (of applicatie) kan er mogelijk niet adequaat op maatschappelijke ontwikkelingen en andere (klant)vragen worden ingespeeld. Wat tot gevolg kan hebben dat de deelnemers van StiPP niet goed kunnen worden bediend en StiPP niet de stappen kan zetten die het fonds wenst.

Ter beheersing van dit risico tracht StiPP bij de uitbestedingspartners van het fonds te concretiseren wat de mogelijkheden en budgetten voor onderhoud en innovatie op het gebied van IT zijn. Daarnaast spant het (uitvoerend) bestuur van StiPP zich voortdurend in om zicht te krijgen op de IT-roadmaps van de uitbestedingspartijen en deze, voor zover mogelijk, mede te bepalen.

Omdat met name ten aanzien van de uitvoering van de pensioenadministratie bij PGGM er grote afhankelijkheid is van een door een derde partij geleverd IT-systeem is, scoort dit risico 'oranje'. StiPP tracht middels periodiek overleg meer zicht op dit risico te krijgen.

1.13.5.6 IT-risico – tekort aan verandercapaciteit (breder: strategische kracht en verandervermogen PUO) ● – trend =

Door een mogelijk gebrek aan (verander)capaciteit kunnen er grote inefficiënties in het proces van de pensioenuitvoering ontstaan. Deze kunnen leiden tot kostenverhogingen. Bovendien zou de situatie zich voor kunnen doen dat StiPP daardoor niet voldoet aan nieuwe wet- en regelgeving doordat wijzigingen ICT-matig niet doorgevoerd kunnen worden. Wordt dit risico in een wat breder perspectief bekeken, dan is voornamelijk de vraag wat de strategische kracht en het verandervermogen van de pensioenuitvoeringsorganisatie (PUO) zijn.

Voor StiPP is deze PUO PGGM. PGGM richt zich op klanten in de zorgsector. StiPP is geen 'zorgklant'. Bovendien wordt StiPP geadmistreerd in een omgeving die gesepareerd is van de andere klanten van PGGM. Dit maakt StiPP kwetsbaar. Hoewel PGGM nadrukkelijk benoemt dat het langjarig met StiPP verder wil, is het deze kwetsbaarheid in relatie tot de kracht en het verandervermogen van PGGM die de aandacht van het bestuur in 2020 zal vragen. De beheersing van dit risico is als beleidsspeerpunt onderkend.

1.13.6 IT-risico's

Zoals deels al uit bovenstaande paragraaf blijkt, vormt de beheersing van de IT-risico's een bijzonder aandachtspunt voor StiPP. Aangezien het pensioenfonds feitelijk bijna al zijn werkzaamheden heeft uitbesteed, is de beheersing van deze risico's ingebed in de relatie met de uitbestedingspartners van StiPP. Naast het uitbestedingsbeleid heeft StiPP hiertoe een separaat IT-beleid geformuleerd en vastgesteld.

De uitbestedingspartners dienen aan dit IT-beleid te voldoen: zij moeten de werkzaamheden uitvoeren zoals deze in dit beleid verwoord zijn. Vanzelfsprekend is in dit beleid opgenomen hoe bijvoorbeeld beveiliging van gegevens, bedrijfszekerheid en -continuïteit, back-up procedures en uitwijkmogelijkheden vormgegeven worden. Bovendien worden er normen gesteld ten aanzien van onderhoud en innovatie.

Aan de hand van een door StiPP opgestelde IT-checklist worden jaarlijks de uitbestedingspartijen bevraagd over de mate waarin ze voldoen aan het IT-beleid van StiPP. Aan de hand van de antwoorden van deze partijen inventariseert StiPP vervolgens de IT-risico's die het fonds loopt. En kan met de uitbestedingspartijen worden vastgesteld welke aanvullende maatregelen er getroffen moeten worden om de risico's te mitigeren.

De belangrijkste IT-risico's staan vermeld in de vorige paragraaf.

1.13.7 Integriteitsrisico's

Naast bovengenoemde risico's vormen de integriteitsrisico's een bijzondere risicocategorie. Integriteitsrisico's zijn mogelijke schades van de reputatie, de missie of de (kwaliteits)doelstellingen van het pensioenfonds als gevolg van het niet-integer of onethisch handelen dan wel gedragingen van het fonds, het bestuur, de medewerkers of betrokken derden. Een en ander natuurlijkerwijs gerelateerd aan wettelijke normen, maatschappelijke opvattingen en door het pensioenfonds zelf gestelde normen. Ten behoeve van dit laatste beschikt het fonds onder meer over een integriteitsbeleid. Ook de incidenten- en klokkenluidersregeling, de gedragscode en het geschiktheidsbeleid plus -plan zijn instrumenten om de integriteitsrisico's te beheersen. Bovendien zijn in het uitbestedingsbeleid eisen opgenomen waaraan (potentiële) uitbestedingspartijen in het kader van integriteit moeten voldoen.

De inventarisatie van de integriteitsrisico's vindt periodiek plaats aan de hand van de zogeheten systematische integriteitsrisicoanalyse, de SIRA. Aan de hand van verschillende scenario's wordt bepaald in hoeverre risico's op het gebied van cybercrime, fraude, belangenverstremming, benadeling van derden, voorwetenschap, witwassen en terrorismefinanciering gelopen worden.

Het bestuur acht deze risico's als adequaat beheerst. In 2020 zal de SIRA opnieuw uitgevoerd worden.

1.13.8 Risicobeheersingsmodel

Het beheersen van risico's is iets wat voortdurend gedaan moet worden en in feite nooit stopt. Risicobeheersing is een doorlopende cyclus: risico's en de daarbij behorende beheersmaatregelen kunnen door interne en externe ontwikkelingen veranderen. Ook voortschrijdende inzichten kunnen aanleiding zijn deze te wijzigen. Het risicobeheersingsmodel wordt daarom periodiek geëvalueerd en aangepast.

In 2019 heeft deze aanpassing voornamelijk plaatsgevonden op basis van het inpassen van de risicobeheersing in het nieuwe bestuursmodel van het fonds, inclusief de nieuwe sleutelfuncties. Bovendien is in het verslagjaar voor het eerst structureel aan de hand van het bovenvermelde risk dashboard gerapporteerd.

In 2020 zal het risicobeleid van het fonds herijkt worden. Het is de bedoeling dat het beleid integraal herzien gaat worden, op basis van de laatste inzichten met betrekking tot interne en externe ontwikkelingen. Ook is er het voornemen om nieuwe risicorapportages op te stellen. De sleutelfunctiehouder Risicobeheer zal hierbij het voortouw nemen.

1.14 StiPP in 2020

1.14.1 De Coronapandemie

Ten tijde van schrijven van dit bestuursverslag wordt de actualiteit beheerst door de wereldwijde Coronapandemie en de maatschappelijk en economisch verstrekkende overheidsmaatregelen.

Uiteraard is ook StiPP hiermee geconfronteerd, wat in de eerste plaats heeft geleid tot een status van ‘verhoogde dijkbewaking’ en de dagelijkse bewaking en aansturing van de vitale processen bij het pensioenfonds door het uitvoerend bestuur. Bijzondere aandacht geldt voor de pensioenadministratie, de communicatie, de incasso en het liquiditeitenbeheer als ook het vermogensbeheer. Hierover wordt aan het uitvoerend bestuur op dagelijkse basis gerapporteerd; het algemeen bestuur ontvangt op weekbasis een rapport met de stand van zaken. Bij de (strategische) uitbestedingspartijen zijn adequate beheersmaatregelen getroffen die de continuïteit van de vitale processen van StiPP kunnen waarborgen.

Alhoewel de waarde van de beleggingen uiteraard sterk gedaald is, is de dekkingsgraad van het pensioenfonds hierdoor niet of nauwelijks negatief beïnvloed. StiPP voert voor de kapitaalopbouw namelijk een beschikbare premieregeling uit, voor risico van de deelnemers. Ten aanzien van de pensioenuitkeringen is het renterisico gemitigeerd door een effectieve matchingstrategie. Zodoende wordt de financiële positie van het fonds ook maar beperkt beïnvloed door renteontwikkelingen. Voor de langere termijn is het nog onduidelijk hoe hard de Coronapandemie de bij StiPP aangesloten werkgevers zal treffen. Ten tijde van het schrijven van dit verslag waren er nog slechts beperkte signalen die duiden op verminderde bedrijfsactiviteit door teruglopende premieinkomsten of een toename van het aantal faillissementen bij de aangesloten werkgevers. Desondanks is het bestuur zich ervan bewust dat het premievolume in de uitzendsector aan grote schommelingen kan worden blootgesteld en dat hiermee in de planning en budgettering van StiPP meer dan ooit rekening dient te worden gehouden.

1.14.2 Speerpunten 2020

Eind 2019 zijn door het bestuur de volgende speerpunten voor 2020 besproken en vastgesteld, die voortkomen uit de analyse van de ontwikkelingen in de omgeving van het fonds en bij StiPP zelf.

1.14.2.1 Toekomst van de StiPP-pensioenregelingen

Het ligt in de lijn der verwachting dat de StiPP-pensioenregelingen op termijn gaan wijzigen als gevolg van (1) het verkorten van de wachttijd (2) het adequate payrollpensioen en (3) de intentie van sociale partners om (binnen afzienbare tijd) te komen tot een geheel nieuwe pensioenregeling voor/in de sector.

1.14.2.2 Wet-en regelgeving

StiPP voorziet twee wetswijzigingen die op de korte en/of middellange termijn majeure impact op het fonds (zullen) hebben. Dit zijn het Pensioenakkoord en de Wet pensioenverdeling bij scheiding.

1.14.2.3 De uitvoering van de Wet waardeoverdracht klein pensioen (WWKP)

In 2019 is gestart met de uitvoering van automatische waardeoverdracht in het kader van de WWKP. Dit leidde – en zal leiden – tot een uitstroom van veel kleine pensioenen. Naar verwachting starten in 2021 de automatische waardeoverdrachten van ‘het verleden’ (slapers uit 2017 en eerder). De uitstroom betreft grote aantallen gewezen deelnemers en dito kapitalen. Deze activiteit raakt de beleggingen, de uitvoering en de communicatie van het fonds.

1.14.2.4 Onderzoek DNB

DNB heeft aangekondigd een onderzoek te doen in 2020 bij StiPP op het gebied van vermogensbeheer. Dit onderzoek zal zowel inhoudelijk als qua tijd, beschikbaarheid vragen van alle geledingen binnen het fonds.

1.14.2.5 De toekomst bij PGGM

StiPP heeft haar administratie sinds 2018 uitbesteed aan PGGM. Sindsdien is de langjarige bestendigheid van de uitbesteding aan PGGM als gevolg van het wijzigen van de strategie van PGGM naar een 'PFZW-first-strategie' een aandachtspunt. Ook zijn de toekomstbestendigheid en wendbaarheid van de gebruikte IT-systemen door PGGM (en Visma Idella) en het mogelijke 'vendorlock-in-risico' aandachtspunten in de uitbesteding aan PGGM. Het bestuur van StiPP zal zich, mede in het kader van het uitbestedingsbeleid van het fonds, tijdig oriënteren op de pensioenuitvoering in de toekomst.

1.14.2.6 Risicobeheer in een omgekeerd gemengd bestuursmodel

De implementatie van het omgekeerd gemengd bestuursmodel, het aantreden van nieuwe bestuursleden (w.o. een UB'er met aandachtsgebied 'risicomangement') en de inrichting van sleutelfuncties door IORP-II geven aanleiding tot een update van het risicobeheer van het fonds, waarin begrepen vaststelling van de risk beliefs en het risicobeleid van StiPP. De huidige opzet, het bestaan en de werking van het risicobeheer worden verbeterd en worden doorontwikkeld, zodat inrichting en uitvoering aansluiten bij de huidige governance van StiPP.

1.14.2.7 Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB)

Eind 2019 heeft het algemeen bestuur besloten om een hoger ambitieniveau na te streven voor maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB, zie paragraaf 1.11.5) bij StiPP, mede op basis van de uitkomsten van het risicobereidheidsonderzoek onder de deelnemers, in het verslagjaar. De doelstellingen en de uitvoering van het MVB zullen worden uitgewerkt in een nieuw beleidsplan in 2020.

2. Toezicht en medezeggenschap

2.1 Verslag van het niet-uitvoerende bestuur (NUB)

2.1.1 Inleiding

Op 1 juli 2019 is het Omgekeerd Gemengd Model ingevoerd. StiPP kent vanaf dat moment een algemeen bestuur (AB), bestaande uit tien natuurlijke personen, te weten zeven niet-uitvoerende bestuursleden (waaronder de onafhankelijk voorzitter) en drie uitvoerende bestuursleden.

Het niet-uitvoerende bestuur (NUB) van StiPP legt jaarlijks verantwoording af over de uitvoering van de taken en de uitoefening van bevoegdheden. Daarnaast legt het NUB zijn bevindingen over de toezichtthema's over het afgelopen boekjaar vast. Deze bevindingen zijn met het verantwoordingsorgaan en DNB besproken.

2.1.2 Verantwoording taken en bevoegdheden

De (juridische) structuur is uitgewerkt in de statuten en in een bestuursreglement. De praktische invulling van het OGM heeft vorm gekregen door de agenda van de vergaderingen van het AB op te splitsen in een deel 'strategie' en een deel 'lopende pensioenfondszaken'. In de agenda wordt tijd ingeruimd voor de uitvoerende bestuursleden om over de voortgang, actuele onderwerpen en lopende kwesties in hun portefeuilles te spreken. Bij afsluiting van een vergadering van het AB vindt een korte evaluatie van de vergadering plaats.

Het UB houdt, met de onafhankelijk voorzitter als toehoorder, zijn eigen overleg (UB-overleg). In dit overleg worden portefeuille-onderwerpen van de uitvoerende bestuursleden besproken en wordt de AB agenda voorbereid. De uitvoerende bestuursleden houden (in tweetallen) zogenaamde Inhoudelijke Overleggen (IO's) met de adviseurs van het fonds en uitvoeringsorganisaties. Aldus wordt bereikt dat ten minste twee uitvoerende bestuursleden op de hoogte zijn van de verschillende onderwerpen en relevante kwesties.

De niet-uitvoerende bestuursleden kennen aparte 'toezichtvergaderingen'. Het NUB wordt ondersteund door de Auditcommissie.

Het toezichtkader van het NUB wordt bepaald door de wetgeving, de Code pensioenfondsen, de statuten en de reglementen van het fonds. De toezichtthema's van DNB en de VITP Toezichtcode geven richting aan de wijze waarop het NUB zijn taak als intern toezichthouder invult. Het NUB heeft op basis van het voorgaande een toezichtplan voor de tweede helft van 2019 opgesteld met de volgende toezichtthema's:

- Algemene gang van zaken van het fonds
- Beleid van het bestuur
- Functioneren van de governance en bestuur
- Risicomanagement
- Naleving Code Pensioenfondsen
- Transparante en begrijpelijke communicatie
- Opvolging aanbevelingen Raad van Toezicht (RvT)
- Cultuur en gedrag
- Evenwichtige belangenafweging

Het NUB is in de tweede helft van 2019 twee keer bijeen geweest. Daarnaast vergadert het NUB ten minste éénmaal per jaar met het verantwoordingsorgaan en de auditcommissie.

De informatievoorziening aan het NUB vindt op diverse manieren plaats en is in zijn algemeenheid op orde. De inrichting en de structuur van de informatievoorziening zal echter in de eerste helft van 2020 verder aangevuld en gerubriceerd worden.

2.1.3 Samenvatting bevindingen toezichtthema's 2019

In het toezichtplan over de tweede helft van 2019 zijn de onder 2.1.2 genoemde gebieden onderscheiden. Sommige toezichtthema's bestaan uit verschillende onderwerpen, waarbij voor ieder onderwerp een norm is vastgesteld waaraan is getoetst.

2.1.3.1 Algemene gang van zaken

Het NUB is tevreden over de algemene gang van zaken. De wijziging van het bestuursmodel heeft weliswaar veel inspanning gekost, maar de implementatie is goed verlopen. Voor het jaar 2019 zijn drie speerpunten benoemd:

- 1 De uitvoerbaarheid van de basisregeling ten aanzien van de gesignaleerde disbalans tussen de beperkte opbouw en de daardoor relatieve hoge uitvoeringskosten. In 2019 is door cao-partijen en StiPP gestart met een onderzoek naar het verkorten van de wachttijd. Daarnaast is duidelijkheid verkregen van PGGM over de verwachte uitvoeringstechnische aspecten van een aanpassing van de wachttijd. Cao-partijen zijn thans aan zet om met de uitkomsten van het onderzoek verder richting te geven aan een toekomstbestendige pensioenregeling.
- 2 De inwerkingtreding van de Wet Arbeid in Balans (WAB). Dit is sneller gegaan dan vooraf werd verwacht. Onderdeel van deze wet is het zgn. adequate payrollpensioen. Door cao-partijen is het besluit genomen payroll per 1 januari 2021 niet langer in de verplichtstelling op te nemen. Het NUB constateert dat StiPP op evenwichtige wijze tot besluitvorming is gekomen om vanaf 1 januari 2021 in beginsel geen vrijwillige pensioenregeling voor payroll uit te voeren.
- 3 De uitbouw en verdieping van de relatie met PGGM was het derde speerpunt; de positie van StiPP naar aanleiding van de herijking van de strategie door PGGM diende opnieuw te worden bepaald. StiPP heeft de periodieke overleggen met (de directie van) PGGM geïntensiveerd. StiPP denkt voortdurend aan het bestendigen en uitbouwen van de relatie tussen StiPP en PGGM.

2.1.3.2 Beleid van het bestuur

De uitvoering van het eerder vastgestelde beleid is door het UB goed opgepakt. De impact van diverse wetswijzigingen voor StiPP (op uitvoerbaarheid) is op een goede wijze geanalyseerd. Ten aanzien van de beleggingen heeft in 2019 stapsgewijs de implementatie van het nieuwe strategische beleid plaatsgevonden. Door deze gefaseerde aanpak konden de transitiekosten worden beperkt en de risico's worden beheerst.

2.1.3.3 Functioneren van de governance en bestuur

Het NUB constateert dat de inrichting van het nieuwe bestuursmodel veel aandacht heeft gevraagd, maar mede daardoor goed is verlopen. Het heeft geleid tot aanpassing van statuten en reglementen. Deze zijn op orde. Met het inrichten van een nieuw model moet in de praktijk gaan blijken of de beoogde bestuurlijke doelstellingen worden bereikt.

De praktische uitwerking van de verdeling van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden tussen het NUB en het UB verdienen blijvend aandacht en periodieke evaluatie. Voorts moeten de taak- en rolverdeling en inzet van het NUB, de sleutelfunctiehouders en de Auditcommissie in het komende jaar verder vorm gaan krijgen.

Ten aanzien van de performance van het UB concludeert het NUB dat het UB zijn taak om het fonds operationeel en tactisch aan te sturen zorgvuldig en voortvarend heeft opgepakt.

De verwachtingen van het AB versus PGGM over de rolverdeling tussen het AB en het bestuurssecretariaat zijn een blijvend punt van aandacht.

Tot slot constateert het NUB dat het verantwoordingsorgaan in hoog tempo professionaliseert.

2.1.3.4 Risicomanagement

Het NUB heeft gekeken naar de invulling en kwaliteit van de integrale risicobeheersing binnen StiPP. Hierbij is beoordeeld in hoeverre de relevante risico's inzichtelijk zijn bij StiPP en bij de uitbestedingspartijen en of deze in de kwartaalrapportages over risicomanagement zijn geadresseerd. Daarnaast is gekeken of er voldoende aandacht is besteed aan risico's en risicobeheersing in de besluitvorming.

Op basis van de verantwoordingsrapportages, waarin voor alle aandachtsgebieden en uitbestedingspartijen op overzichtelijke wijze verslag is gedaan over efficiëntie en effectiviteit van de uitvoering, heeft het NUB op adequate wijze invulling aan zijn toezichtsrol kunnen geven. Deze verantwoordingsrapportage in combinatie met het per kwartaal opgemaakte risico dashboard heeft laten zien dat de belangrijkste risico's adequaat beheerst konden worden.

De planmatige en proactieve aanpak van (mogelijke) toekomstige wijzigingen in de uitvoering van pensioenregelingen van StiPP, dragen bij aan de beheersing van de potentiële, inherente risico's. Hierbij wordt onder meer gebruik gemaakt van themasessies en bijeenkomsten.

2.1.3.5 Naleving Code pensioen-regelingen Pensioenfondsen

In 2018 is er een nieuwe versie van de Code verschenen. De normen zijn gegroepeerd onder acht thema's en zijn door het NUB betrokken in het toezicht.

Het AB heeft vastgelegd in welke mate aan de normen wordt voldaan. Het NUB stelt vast dat deze inventarisatie gedegen is en dat de kwaliteit van de verantwoording op orde is. Het NUB kan zich vinden in de conclusies ten aanzien van de naleving van de Code Pensioenfondsen en de wijze waarop het fonds de code hanteert bij de bepaling en uitvoering van het beleid.

2.1.3.6 Transparante en begrijpelijke communicatie

In een communicatiejaarplan zijn de kerndoelen voor 2019 opgenomen. Het NUB constateert dat de meeste kerndoelen voor het jaar 2019 zijn behaald. Het NUB constateert voorts, dat er doorlopend wordt gewerkt aan evaluatie en verdere verbetering. Op bepaalde deelgebieden waar geconstateerd is dat nog verdere effectiviteit te realiseren is, zijn procesverbeteringen voorgesteld. Uit onderzoek dat StiPP in september 2019 onder de deelnemers heeft uitgevoerd blijkt dat de tevredenheid over de informatievoorziening is toegenomen. Toch komt er ook een aantal verbeterpunten uit het onderzoek naar voren. Het NUB constateert dat deze verbeterpunten meegenomen zijn in het communicatiejaarplan voor 2020.

2.1.3.7 Opmvolging aanbevelingen RvT

Met de omvorming van het bestuursmodel naar het Omgekeerd Gemengd Model is de Raad van Toezicht (RvT) opgeheven. De RvT heeft in het eerste half jaar van 2019 invulling gegeven aan het intern toezicht. De RvT heeft op 11 juli 2019 een overdrachtsdocument opgesteld en aan het nieuwe AB toegezonden. Daarbij heeft de RvT een aantal aanbevelingen gedaan die met name betrekking hadden op de bestuurlijke inrichting en de wijze van samenwerken in het nieuwe bestuursmodel. Naar het oordeel van het NUB zijn deze aanbevelingen opgevolgd en ter harte genomen.

2.1.3.8 Cultuur en gedrag

Het NUB constateert dat de gedragscode op alle punten is nageleefd. In de tweede helft van 2019 is uitvoerig aandacht besteed aan het onderwerp cultuur en gedrag. In 2019 is een nieuwe compliance officer benoemd, waarmee eveneens met het nieuw samengestelde AB in de tweede helft van 2019 een bewustwordingssessie is georganiseerd. Ten aanzien van de verbonden personen constateert de compliance officer dat de informatievoorziening rond de nevenfuncties en het vervullen van de formaliteiten rond de aanstelling van nieuwe functionarissen voor verbetering vatbaar is. De bevindingen worden onderschreven door het NUB. Voorts is de gedragscode in 2019 geëvalueerd en per 1 januari 2020 aangepast.

2.1.3.9 Evenwichtige belangenafweging

Het NUB constateert dat het AB bij elk bespreekpunt, waar dit aan de orde is, stil staat bij evenwichtige belangenafweging. Het AB moet verantwoorden waarom er bepaalde keuzes gemaakt zijn en welke afwegingen er zijn meegenomen om tot bepaalde keuzes te komen. Dit kan soms scherper worden geformuleerd.

2.1.4 Dankwoord

Het NUB spreekt zijn waardering uit voor de inzet van eenieder. De open dialoog en de prettige samenwerking met het UB, het VO en andere betrokkenen hebben bijgedragen aan de bereikte resultaten. Het NUB kijkt met vertrouwen uit naar de verdere ontwikkeling in de samenwerking in 2020.

2.2 Verslag van het verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan (hierna: het VO) is voortdurend bezig het functioneren van het fonds te monitoren, te verbeteren en inzichtelijker te maken. Deelnemers, gepensioneerden en werkgevers moeten er vertrouwen in hebben dat het fonds het toevertrouwde geld goed beheert en de belangen van alle betrokkenen evenwichtig afweegt.

2.2.1 Het VO is geprofessionaliseerd

Het VO veranderde in 2019 van samenstelling. Met de toevoeging van een vierde werknemersvertegenwoordiging is het aantal zetels uitgebreid naar zeven. De heer L. Kurvers neemt namens Landelijke Belangen Vereniging zitting in het VO. Met de vertegenwoordiging door de heer R. Aartsma namens de gepensioneerden is de samenstelling van het VO compleet.

In mei 2019 volgde het gehele VO een workshop over de wijze van toetsen en oordelen door verantwoordingsorganen. Naar aanleiding van de workshop formuleerde het VO verbeterpunten voor zijn eigen functioneren. Onder andere spraken wij af om een portefeuilleverdeling binnen het VO te maken.

Eind 2019 voerde het VO een zelfevaluatie uit. Hieruit kwam naar voren dat de VO-leden qua kennisgebieden complementair zijn. Wel wordt opgemerkt dat meer dan de helft van de VO-leden kort geleden is benoemd. Nieuwe VO-leden gaan opleidingen en bijeenkomsten van de Pensioenfederatie volgen om te groeien in hun rol. Het VO zoekt verder naar mogelijkheden om op een meer proactieve wijze input te geven aan het bestuur. Met het benoemen van portefeuillehouders voor de verschillende aandachtsgebieden is een volgende stap gezet in de professionalisering. In 2020 zal het VO een toezichtsplan opstellen met een normenkader.

2.2.2 Het VO stemde af over reguliere zaken, het jaarwerk en met de raad van toezicht

Het VO heeft naast de bespreking van het jaarwerk, vier keer vergaderd. Bij twee vergaderingen was de onafhankelijke voorzitter aanwezig voor een toelichting op de actualiteiten. Naast de reguliere vergaderingen nam het VO in het voor- en najaar deel aan een beleidssessie van het bestuur.

Eén keer is gezamenlijk met de raad van toezicht (hierna: de RvT) gesproken over diverse onderwerpen. Met de implementatie van het nieuwe bestuursmodel is afscheid genomen van de RvT. Het instellen van de RvT naar aanleiding van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen in 2014, is van toegevoegde waarde geweest. Het bestuur is door de constructieve samenwerking met de RvT gegroeid in zijn rol.

2.2.3 Het omgekeerd gemengd bestuursmodel is geïmplementeerd

Een fundamentele verandering in 2019 was de implementatie van het omgekeerd gemengd bestuursmodel met drie uitvoerende bestuursleden. Het VO is tevreden met de invulling van het nieuwe uitvoerend bestuur (UB), het niet-uitvoerend bestuur (NUB), de onafhankelijke voorzitter (OV) en de auditcommissie. De mix van nieuwe bestuurders met bestuurders die reeds eerder een rol vervulden bij het fonds zorgt voor voldoende continuïteit gecombineerd met nieuwe inzichten. Het UB is complementair aan elkaar. Met de samenstelling van de nieuwe fondsorganen is een grote inspanning verricht om de diversiteit te verbeteren. Met nieuwe vrouwelijke leden en leden jonger dan veertig jaar voldoet het fonds nu aan de norm van de Code Pensioenfondsen.

2.2.4 Het VO adviseerde over de premienotitie 2020 en over het communicatiekader

In 2019 is een beperkt aantal adviesaanvragen van het bestuur behandeld. Het gaat om de volgende adviezen:

2.2.4.1 Premienotitie 2020

Door sociale partijen is aangegeven dat de pensioenregeling in 2020 niet wordt gewijzigd. De huidige premie van 2,6% van het brutoloon voor de basisregeling en de huidige premie van 12% van de pensioengrondslag voor de plusregeling blijven in stand. Doordat deelnemers vanwege het fiscale maximum al aan het plafond zitten met de opbouw, is er binnen de huidige kaders geen hogere netto premie te realiseren. Het VO heeft een aanvullende toelichting gevraagd op de opslag voor algemene risico's. De opslag voor algemene risico's is al enkele jaren gelijk, terwijl de algemene reserve elk jaar in omvang toeneemt. Het UB heeft besloten om de opslag voor algemene risico's in 2020 nader te onderzoeken en of te heroverwegen. Hierbij wordt onder andere de totstandkoming, de op te vangen risico's en de hoogte van de opslag bezien. Ook wordt dan gekeken naar eventuele toekomstige scenario's waarbij de hoogte van de algemene reserve een rol gaat spelen. Het gaat daarbij om de mogelijke effecten van het pensioenakkoord en de benodigde hoogte van de kostenvoorziening in een afwikkelingscenario. Met inachtneming van deze historie én van het onderzoek dat in 2020 zal plaatsvinden, heeft het bestuur besloten de opslag voor 2020 op gelijke wijze in stand te houden. Met deze aanvullende toelichting heeft het VO een positief advies gegeven over de gehanteerde opslagen in de pensioenpremies.

2.2.4.2 Communicatie

Bij zowel het strategisch communicatiekader 2020-2022 als het communicatiejaarplan 2020 heeft het bestuur het VO al in een vroeg stadium om input gevraagd. Het VO heeft deze mogelijkheid benut door aan te geven dat meer aandacht aan communicatie voor Poolse deelnemers (circa 15% van het deelnemersbestand) gewenst is. Ook op verzoek van het VO krijgen werkgevers meer informatie als informatieverstrekking voor hun werknemers.

Verder wordt er op verzoek van het VO gewerkt aan een betere communicatie over de ontwikkeling van inkooptarieven en werking van de DC-regeling om zo de verwachtingen van (pensioengerechtigde) deelnemers te verbeteren.

Het VO onderschrijft de zorgen van het bestuur over de stijgende kosten voor het gebruik van de MijnOverheid, de Basisregistratie Personen (BRP), DigiD en van de Berichtenbox. StiPP communiceert zoveel als mogelijk digitaal, heeft zeer veel gebruikers en wordt door de huidige bekostigingssystematiek extra hard geraakt. De onvoorspelbaarheid van de jaarlijkse kosten en de huidige bekostigingssystematiek is voor het bestuur aanleiding om het gebruik te heroverwegen. Het VO begrijpt de spagaat en ziet uit naar de uitkomsten van deze evaluatie. Het VO hoopt dat de overheid tijdig inziet dat het onwenselijk is als pensioenfondsen eigen portals bouwen en moeten onderhouden. Door het wegvallen van gebruikers stijgen de kosten van de overige gebruikers en kan de uitvoerbaarheid van een digitale overheid onhoudbaar worden.

2.2.5 Governance, er is een constructieve samenwerking

Belangrijke (fonds)documenten zijn vanaf het najaar toegankelijk gemaakt via een bestuurdersportaal. Het VO heeft daardoor inzicht gekregen in pensioenfondskwartaalrapportages en de service level kwartaalrapportages voor de diensten beleidsadviesing, bestuursondersteuning en pensioenbeheer. Overeenkomsten met derden zijn ook voor het VO inzichtelijk gemaakt. Het bespreekbaar maken van dergelijke zaken draagt bij aan adequate invulling van de taken van het VO.

Met betrekking tot toekomstige adviesaanvragen wil het VO graag uitgebreider geïnformeerd worden over de beweegredenen van het besluit en de mogelijke consequenties voor de deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. Aan dit verzoek zal het bestuur zoveel mogelijk gevolg geven.

Er is bij de verschillende fondsorganen sprake van een open houding en goede sfeer. Vragen van het VO worden altijd uitgebreid beantwoord. De inbreng van de onafhankelijke voorzitter in het VO wordt gewaardeerd. In 2020 zal het VO ook de uitvoerende bestuursleden periodiek uitnodigen bij het overleg om onderwerpen uit te diepen.

2.2.6 Het VO vindt dat het bestuur een consistent beleid voerde

Het bestuur legt verantwoording af aan het VO over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. Het VO heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur.

Het VO behandelde de conceptjaarrekening, het conceptjaarverslag 2019, de bevindingen van de externe accountant en de certificerend actuaire in zijn vergadering van 27 mei 2020.

Verder deelde het bestuur onder andere de volgende stukken met het VO:

- notulen van het bestuur;
- beleidsplan;
- beleggingsplan en beleggingsrichtlijnen;
- Actuariële en bedrijfstechnische nota (Abtn);
- wijzigingen reglement Basis- en Plusregeling.

Gelet op deze documenten oordeelt het VO dat het bestuur een consistent beleid heeft gevoerd, waarbij de belangen van alle betrokkenen evenwichtig zijn afgewogen en geborgd.

2.2.7 In 2020 volgt het VO kritisch de veranderingen voor payrollwerknemers

Payrollwerknemers vallen na 2020 niet meer onder de verplichtstelling van StiPP. Daarnaast is de huidige wachttijd in de pensioenregeling politiek gezien niet meer houdbaar. Verder heeft de wetgever met de definitie van een 'adequate pensioenregeling' aangegeven dat de pensioenregelingen van StiPP hier (nog) niet aan voldoen. Het bestuur heeft vooruitlopend op deze veranderingen onderzoeken naar het verkorten van de wachttijd en het veranderen van de pensioenregeling geïnitieerd. De resultaten met betrekking tot de impact op de uitvoering zijn gedeeld met sociale partijen.

Sociale partners formuleren een nieuwe opdracht voor het bestuur van StiPP. Het VO zal de aanvaarding van de opdracht door het bestuur op inhoud toetsen. Op basis van de opdracht vindt een herijking van de missie, visie en strategie plaats. Het bestuur stelt dit in overleg met het VO opnieuw vast.

Zeist, 27 mei 2020

Verantwoordingsorgaan Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten,

R.M. van Norel
Voorzitter

2.3 Reactie algemeen bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft kennis genomen van het verslag van het VO. Het bestuur bedankt het VO voor de adviezen en aanbevelingen die het aan het bestuur gegeven heeft op verschillende onderwerpen. Het bestuur heeft de bijdragen van het VO ervaren als een toegevoegde waarde. Hiermee wordt onderstreept dat een goed functionerend VO belangrijk is voor het evenwichtig besturen van het fonds. Ook wordt gewaardeerd dat het VO bij bestuurlijke beleidssessies aanwezig is. Het bestuur ervaart de samenwerking met het VO als prettig en constructief, ook met de nieuwe bezetting in het omgekeerd gemengde bestuursmodel.

De aanbevelingen vanuit het verantwoordingsorgaan over de premiestelling, scenarioanalyses en reservebestemming neemt het bestuur ter harte. Dat geldt ook voor aanbevelingen inzake de communicatie en de kostenbeheersing van digitale media. De benoemde punten zullen door het bestuur meegenomen worden bij te maken beleidskeuzes en onderwerpen van gesprek blijven in de overleggen met het verantwoordingsorgaan in 2020.

3. Jaarrekening

1. Balans per 31 december

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

(× €1.000)

	toelichting	2019	2018
ACTIVA			
Beleggingen voor risico fonds	(1)		
Vastrentende waarden		211.604	218.111
Aandelen		32.927	-
Vastgoedbeleggingen		7.054	-
		251.585	218.111
Beleggingen voor risico deelnemers	(2)		
Vastgoedbeleggingen		160.102	72.880
Aandelen		747.460	438.543
Vastrentende waarden		860.976	935.631
Derivaten		3.986	517
		1.772.524	1.447.571
Vorderingen en overlopende activa	(3)	62.100	67.703
Overige activa	(4)	44.522	12.320
		2.130.731	1.745.705
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(5)	196.454	162.072
Technische voorzieningen risico fonds	(6)	106.344	87.823
Technische voorziening risico deelnemers	(7)	1.825.604	1.487.934
Overige schulden en overlopende passiva	(8)	2.329	7.876
		2.130.731	1.745.705

2. Staat van baten en lasten

(× €1.000)

		2019	2018
BATEN			
Premiebijdragen risico deelnemers	(9)	296.668	297.174
Beleggingsresultaten risico fonds	(10)	18.269	1.774
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers	(11)	199.249	-43.967
Overige baten	(12)	393	141
		514.579	255.122
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(13)	61.131	43.276
Pensioenuitvoeringskosten	(14)	16.328	17.530
Mutatie technische voorzieningen risico fonds	(15)		
Inkoop uit kapitaal / pensionering		7.557	7.697
Rente		-193	-186
Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen		-3.588	-3.080
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten		-144	-123
Ingaan nabestaandenpensioen		5.445	3.784
Wijziging marktrente		9.508	2.390
Wijziging actuariële uitgangspunten		-	-587
Overige wijzigingen		-64	2.147
		18.521	12.042
Mutatie technische voorziening risico deelnemers	(16)	337.670	135.789
Saldo overdrachten van rechten	(17)	46.467	14.885
Overige lasten	(18)	80	102
		480.197	223.624
Saldo van baten en lasten		34.382	31.498
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Mutatie algemene reserve		24.213	21.765
Mutatie vereiste buffer over de Technische Voorzieningen		10.169	9.733
		34.382	31.498

3. Kasstroomoverzicht

(× € 1.000)

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2019	2018
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	298.306	274.962
Saldo waardeoverdrachten	-46.859	-14.335
Betaalde pensioenuitkeringen en afkopen	-63.028	-41.189
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-14.567	-16.329
Overige baten en lasten	313	39
	174.165	203.148
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	847.073	712.552
Betaald inzake aankopen beleggingen	-1.010.246	-945.560
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	29.979	21.023
Saldo overige kasstromen uit hoofde van beleggingsactiviteiten	-7.315	12.141
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-1.454	-2.440
	-141.963	-202.284
Mutatie geldmiddelen	32.202	864

	2019	2018
Mutatie geldmiddelen		
Geldmiddelen	12.320	11.456
Mutatie geldmiddelen	32.202	864
Geldmiddelen per 31 december	44.522	12.320

4. Algemene toelichting

Inleiding

Het doel van de Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (hierna 'het fonds'), ingeschreven in het handelsregister onder nummer 34107294, statutair gevestigd te Amsterdam is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden. Het fonds geeft invulling aan uitvoering van de verplicht gestelde pensioenregeling in de uitzendbranche. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, het uitvoeringsreglement en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van het fonds. Het vestigingsadres van het fonds is Noordweg-Noord 150, 3704 JG te Zeist.

Verslaggevingsperiode

Deze jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2019, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2019.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. De bedragen opgenomen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaand jaar.

Algemene grondslagen

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan vastgesteld worden.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden frequent beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Uit de toelichting op de beleggingen voor risico deelnemers blijkt dat voor € 120.500 (6,8%) van de beleggingen van het pensioenfonds de waardering gebaseerd is op nettocontantewaardeberekeningen of andere methode(n). Het maken van de schattingen van de marktwaarde van deze beleggingen vergt in meer of mindere mate oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en modellen. De mate van schattingsonzekerheid die hiermee samenhangt is nader toegelicht in de toelichting op de beleggingen voor risico deelnemers.

Wijzigingen in schattingen in de technische voorzieningen risico fonds en de technische voorziening risico deelnemers worden toegelicht onder de betreffende waarderingsgrondslag. Het financieel effect wordt gekwantificeerd vermeld in de toelichting op de jaarrekening.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen, e.d. worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31-12-2019	31-12-2018
AUD	1,60	1,62
CAD	1,46	1,56
CHF	1,09	1,13
DKK	7,47	7,46
GBP	0,85	0,90
HKD	8,75	8,90
JPY	121,95	125,42
NOK	9,86	9,90
SEK	10,51	10,14
SGD	1,51	1,56
USD	1,12	1,14

Specifieke grondslagen

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Beleggingen voor risico fonds en risico deelnemers

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Overlopende activa en passiva alsmede liquiditeiten vermogensbeheer worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Het verschil tussen reële waarde en nominale waarde is bij deze activa en passiva in het algemeen gering. Participaties in beleggingspools en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (look-through benadering). Bij gemengde beleggingsfondsen wordt aangesloten bij de hoofdcategorie, bepaald op basis van reële waarde.

Vorderingen en schulden uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden onder beleggingsdebiteuren dan wel -crediteuren opgenomen in de betreffende beleggingscategorie.

Beleggingen voor risico fonds en beleggingen voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Reële waarde

De beleggingen van het fonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde. Opgemerkt wordt dat schattingen naar hun aard subjectief zijn en dat de geschatte actuele waarden van financiële instrumenten derhalve inherent onderhevig zijn aan onzekerheden en waardeoordelen ten aanzien van volatiliteit, rentestand en kasstromen. Deze schattingen zijn momentopnames, gebaseerd op de marktomstandigheden en de op dat moment beschikbare informatie.

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds.

Aandelen

Aandelen, waaronder tevens converteerbare obligaties zijn begrepen, worden gewaardeerd tegen reële waarde. Van ter beurze genoteerde aandelen is dit de beurswaarde. Voor niet ter beurze genoteerde participaties in aandelenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde inclusief opgelopen rente. Van ter beurze genoteerde vastrentende waarden is dit de beurswaarde per balansdatum. Voor niet ter beurze genoteerde participaties in vastrentende waardenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert. Deze waarde wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen (rente, aflossingen en verwachte boeterente bij vervroegde aflossingen) contant te maken op basis van geldende marktrente, waarin opgenomen een opslag voor debiteurenrisico en liquiditeitsrisico.

Deposito's en vorderingen op banken worden gewaardeerd op nominale waarde.

De reële waarde van participaties in beleggingsfondsen die beleggen in hypothecaire leningen is berekend door middel van de 'discounted cash flow'-methode (hierna: DCF-model). Bij de waardeberekening is uitgegaan van een aantal parameters c.q. veronderstellingen met betrekking tot de disconteringsvoet en de verwachte kasstroom. De disconteringsvoet bestaat uit een basisrente gelijk aan de euroswapcurve plus opslagen voor type onderpand, soort financiering en risicocategorie. De verwachte kasstroom is de te ontvangen rente en aflossing op basis van het gewogen gemiddelde moment van ontvangst inclusief het vervroegd aflossingsrisico. De gehanteerde parameters in het DCF-model zijn ultimo boekjaar geactualiseerd.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De waardering hiervan geschiedt tegen de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Na de eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Overige activa

Onder overige activa worden onder meer liquide middelen opgenomen voor zover dit onmiddellijk opeisbare banktegoeden betreft. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemeen

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de technische voorzieningen voor risico van het fonds en risico deelnemers, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Vereiste buffer over de Technische Voorzieningen

De benodigde buffer wordt berekend met inachtneming van de regels voor het vereist eigen vermogen als bedoeld in de Pensioenwet. Hierbij heeft het fonds gekozen voor de standaardmethode als bedoeld in het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen. De minimum buffer Technische Voorzieningen wordt berekend volgens de regels voor het minimaal vereist eigen vermogen als bedoeld in de Pensioenwet. Hierbij heeft het fonds er eenvoudigheidshalve voor gekozen de minimum buffer Technische Voorzieningen te stellen op 4% van de Technische voorzieningen risico fonds.

Algemene reserve

Deze reserve is dat deel van het vermogen dat resteert nadat via de resultaatbestemming de Vereiste buffer over de Technische Voorzieningen op het gewenste niveau is gebracht. Er is geen sprake van een maximering van de algemene reserve.

Technische voorzieningen voor risico fonds

De technische voorzieningen voor risico fonds worden gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toeslag) toezeggingen.

De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Bij de berekening van de technische voorzieningen voor risico fonds is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Pensioenaanspraken worden niet geïndexeerd.

Bij de berekening van de technische voorzieningen wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met arbeidsongeschiktheid op basis van de contante waarde van de vrijgestelde premie wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van prudente grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2019:

Overlevingstafels

Bij het waarden van de technische voorzieningen is uitgegaan van de sterftekansen uit de Prognosetafel AG 2018, zoals gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap, met als startjaar 2019. De algemene sterftekansen die volgen uit de tafel worden voor het fonds gecorrigeerd in verband met fondsspecifieke ervaringssterfte, waarbij voor de medeverzekerde dezelfde correctiefactoren toegepast zijn als voor de hoofdverzekerde.

Partnerfrequentie

Bij de vaststelling van de technische voorzieningen voor risico fonds voor het latent partnerpensioen vóór de pensioendatum wordt uitgegaan van het onbepaalde partnersysteem. De gehuwdheidsfrequenties zijn vastgesteld zoals deze zijn weergegeven bij de sterftetafels GBM/V 1985-1990 vermenigvuldigd met een factor van 60%. Met dien verstande dat de gehuwdheidsfrequentie 100% bedraagt op de pensioendatum. Na de pensioendatum wordt uitgegaan van het bepaalde partnersysteem.

Leeftijdsverschil man-vrouw

Voor partnerpensioen is aangenomen dat de vrouwelijke partner 3 jaar jonger is dan de verzekerde man en de mannelijke partner 3 jaar ouder dan de verzekerde vrouw.

Voorziening voor toekomstige excassokosten

Kostenopslag ter grootte van 4% van de technische voorziening in verband met toekomstige administratie- en excassokosten.

Voorzieningen voor arbeidsongeschiktheid

Deze voorziening bestaat uit de contante waarde van toekomstige premies voor de arbeidsongeschikte deelnemers tot aan de pensioendatum. De premievrijstelling voor arbeidsongeschiktheid is conform het pensioenreglement niet staffelvolgend, maar wordt vastgesteld op basis van de leeftijd bij aanvang van de arbeidsongeschiktheid. Bij de vaststelling van de voorziening voor arbeidsongeschikten is geen rekening gehouden met de kans op revalidatie.

Voorziening voor toekomstige arbeidsongeschikten

In de Plusregeling is premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid verzekerd. Voor dit risico wordt een risicopremie gevraagd. De som van de risicopremies over het boekjaar en het jaar voorafgaand aan het boekjaar vormen de voorziening voor toekomstig arbeidsongeschikten. Immers, het risico kan zich pas openbaren, twee jaar nadat de actieve deelnemer ziek geworden is.

Voorziening latent ingegaan partnerpensioen

De voorziening latent ingegaan partnerpensioen heeft betrekking op deelnemers die overleden zijn, maar waarvan de partners zich nog niet hebben gemeld.

Technische voorziening voor risico deelnemers

De technische voorziening voor risico deelnemers is gewaardeerd volgens dezelfde grondslagen die gelden voor de waardering van de corresponderende beleggingen risico deelnemers. De technische voorziening voor risico deelnemers is gelijk aan de som van de pensioenkapitalen van deelnemers en gewezen deelnemers (saldi pensioenrekeningen).

Opgebouwde spaarsaldi

De opgebouwde spaarsaldi hebben betrekking op het opgebouwde kapitaal voor de niet ingegane pensioenen.

Het kapitaal voor de basisregeling is gelijk aan de som van de voor de (gewezen) deelnemers tijdens de deelneming ingelegde leeftijdsonafhankelijke netto premie, vermeerderd dan wel verminderd met het daarop behaalde beleggingsresultaat.

Het kapitaal voor de Plusregeling is gelijk aan de som van de voor de (gewezen) deelnemers tijdens de deelneming ingelegde netto premie conform de staffel in de plusregeling, vermeerderd dan wel verminderd met het daarop behaalde beleggingsresultaat.

Het opgebouwde kapitaal dient ter inkoop van pensioenaanspraken.

Beleggingsresultaat en aangroei van het pensioenkapitaal

De door de (gewezen) deelnemers gevormde kapitalen worden door het fonds belegd. Het fonds stelt maandelijks het beleggingsresultaat vast, en verdeelt dat over de deelnemers en gewezen deelnemers op basis van het aantal participaties per deelnemer. Rendement wordt per leeftijdsgroep bijgeschreven. Het pensioenkapitaal wordt periodiek verhoogd dan wel verlaagd met de opbrengsten van de beleggingen, verminderd met de kosten van vermogensbeheer.

Kostenopslag

In de technische voorziening voor risico deelnemers is geen kostenopslag voor toekomstige uitvoeringskosten opgenomen. Toekomstige uitvoeringskosten worden gefinancierd uit de in de premie opgenomen opslag voor kosten. In geval van discontinuïteit van het fonds worden de reserves van het fonds hiervoor aangewend, dan wel vindt financiering van deze kosten plaats vanuit het belegd vermogen voor risico deelnemers.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Na de eerste verwerking worden schulden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Dekkingsgraad

De dekkingsgraad risico fonds is als volgt berekend: $100\% + ((\text{vereist eigen vermogen} + \text{algemene reserve}) / \text{technische voorzieningen risico fonds}) \times 100\%$.

De dekkingsgraad risico deelnemers is als volgt berekend: $100\% + \text{minimaal vereist eigen vermogen in } \%$.

De dekkingsgraad van het totale fonds is als volgt berekend: $100\% + ((\text{vereist eigen vermogen totale fonds} + \text{algemene reserve}) / (\text{technische voorzieningen risico fonds} + \text{technische voorziening deelnemers})) \times 100\%$. Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen.

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van het totale fonds van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de technische voorzieningen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen risico deelnemers

Hieronder zijn opgenomen de over het boekjaar in rekening gebrachte en te brengen premies en koopsommen. De premie voor de Basisregeling bedraagt 2,6% van het bruto loon. Van de premies voor de Basisregeling is in 2019 6,4% van de bruto premie bestemd ter dekking van de administratiekosten, 1,0% van de netto premie bestemd als bufferbijdrage en 3,9% van de netto premie bestemd ter dekking van algemene risico's. De premies voor de plusregeling bedragen 12,0% van de premiegrondslag. Van deze premies is 6,4% van de bruto premie bestemd ter dekking van administratiekosten. Voor het nabestaandenpensioen en het risico van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid wordt 0,20% van de pensioengrondslag ingehouden en gereserveerd. Daarnaast wordt een bufferbijdrage van 4,9% van de risicopremies en 1,0% over de netto beschikbare premie gevormd. Tevens is voor algemene risico's een bijdrage van 3,9% van de netto beschikbare premie berekend.

Beleggingsresultaten

De beleggingsresultaten voor beleggingen voor risico fonds en beleggingen voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze vastgesteld. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van

beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de gerealiseerde herwaarderingen.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten worden verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen, e.d.

Pensioenuitkeringen en afkopen

De pensioenuitkeringen en afkopen betreffen de aan deelnemers betaalde uitkeringen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen risico fonds

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de jaarlijkse risico-koopsom voor overlijden (partnerpensioen plusregeling).

Inkoop uit kapitaal / pensionering

Onder inkoop uit kapitaal / pensionering is de inkoop van aanspraken van gepensioneerden opgenomen. Financiering vindt plaats vanuit kapitaal opgebouwd door deelnemers uit de Basis- of Plusregeling.

Rente

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De rentemutatie wordt tegen de rekenrente primo berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de technische voorzieningen voor risico fonds. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Onttrekking technische voorziening voor pensioenuitvoeringskosten

In de technische voorziening voor risico fonds is een opslag van 4% voor de excassokosten inbegrepen. Jaarlijks valt 4% van de uitkeringen vrij uit de technische voorziening voor risico fonds ten behoeve van de excassokosten.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt hieronder verantwoord.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds. De vaststelling van de toereikendheid van de technische voorzieningen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Overige wijzigingen

De onder deze post opgenomen mutaties van de technische voorzieningen hebben betrekking op de kanssystemen.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Mutatie technische voorziening voor risico deelnemers

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen premies, beleggingsresultaten, inkoop uit kapitaal / pensionering, afkopen, overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken en actuariële resultaten.

Saldo overdrachten van rechten voor risico fonds

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

De overige baten en lasten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

Grondslagen kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

5 Toelichting op de balans

(× € 1.000)

Activa

1. Beleggingen voor risico fonds

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Vastrentende waarden	Zakelijke waarden	Totaal
Stand per 1 januari 2019	218.111	-	218.111
Aankopen*	158.659	43.272	201.931
Verkopen*	(168.711)	(7.974)	(176.685)
Mutatie beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	(5.067)	142	(4.925)
Waardemutaties	8.612	4.541	13.153
Stand per 31 december 2019	211.604	39.981	251.585

*In de aan- en verkopen zijn ook gepresenteerd de verschuivingen van beleggingen tussen risico fonds en risico deelnemers. Deze verschuivingen komen voort uit de maandelijkse herbalancering en gewijzigde beleggingsmixen welke in 2019 zijn toegepast. De categorie zakelijke waarden bevat ook hoogrentende leningen.

De reservepool belegt, zoals de leeftijdsafhankelijke deelnemerspools, in de strategische beleggingsportefeuilles van StiPP, c.q. de portefeuille zakelijke waarden, vastrentende waarden middellang en vastrentende waarden lang.

Deze beleggingen worden op dagbasis gewaardeerd en geadmineistreerd via de participatieadministratie van PGGM. Daarmee is de scheiding van vermogen tussen de reservepool (risico fonds) en deelnemerspools (risico deelnemers) te allen tijde volledig inzichtelijk. De portefeuille uitkeringen (risico fonds) wordt geheel gescheiden van de overige beleggingen, geadmineistreerd en beheerd, via een discretionaire beleggingsrekening bij Caceis.

Met ingang van 2019 is de beleggingsmix gewijzigd. Voorheen belegde het risico fonds uitsluiten in vastrentende waarden. Het gevolg hiervan is dat de verkopen voor vastrentende waarden (€ 168,7 miljoen) hoger zijn dan de aankopen voor vastrentende waarden (€ 158,7 miljoen). Per 2019 belegt het risico fonds ook in zakelijke waarden. De zakelijke waarden bestaan uit beleggingen in aandelen en vastgoed.

	Vastrentende waarden	Zakelijke waarden	Totaal
Stand per 1 januari 2018	190.948	-	190.948
Aankopen	227.123	-	227.123
Verkopen	(205.671)	-	(205.671)
Mutatie beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	7.164	-	7.164
Waardemutaties	(1.453)	-	(1.453)
Reallocaties	-	-	-
Stand per 31 december 2018	218.111	-	218.111

Voorheen belegde het risico fonds uitsluitend in Vastrentende waarden. Met ingang van 2019 is de beleggingsmix gewijzigd waardoor nu ook in zakelijke waarden wordt belegd. In 2018 zijn daarom geen beleggingen te zien voor zakelijke waarden.

Reële waarde

De waardering van de beleggingen vindt plaats tegen reële waarde. Afgezien van de beleggingsvorderingen en -beleggingsschulden zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde. Voor de waardering van de beleggingen van het fonds wordt gebruik gemaakt van marktnoteringen.

In onderstaande tabel is de gehanteerde waarderingssystematiek opgenomen.

Genoteerde marktprijzen	31-12-2019	31-12-2018
Vastrentende waarden	211.604	218.111
Zakelijke waarden	39.981	-
Totaal	251.585	218.111

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2019	31-12-2018
Specificatie naar soort:		
Obligatiebeleggingsfondsen	209.993	211.433
Beleggingsdebiteuren	1.511	2.454
Liquide middelen	1.332	4.224
Beleggingscrediteuren	(1.232)	-
	211.604	218.111

De beleggingscrediteuren van € 1,2 miljoen betreffen nog te betalen effectentransacties.

Zakelijke waarden

De zakelijke waarden kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2019	31-12-2018
Specificatie naar soort:		
Beleggingen zakelijke waarden	39.839	-
Beleggingsdebiteuren	590	-
Liquide middelen	(307)	-
Beleggingscrediteuren	(141)	-
	39.981	-

In 2019 is het nieuwe beleggingsplan van StiPP van start gegaan. Hiermee is de beleggingsmix voor risico fonds gewijzigd. Met de nieuwe beleggingsmix belegt StiPP voor het risico fonds per 2019 ook in zakelijke waarden.

2. Beleggingen voor risico deelnemers

	Vastgoed beleg- gingen	Aandelen	Vast- rentende waarden	Derivaten	Overige beleg- gingen	Totaal
Stand per 1 januari 2019	72.880	438.543	935.631	(1.048)	(3)	1.446.003
Aankopen*	80.230	374.461	420.144	-	-	874.835
Verkopen*	(7.038)	(230.973)	(484.036)	20.328	-	(701.719)
Mutatie beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	334	6.970	4.470	-	66	11.840
Herallocatie	-	32.072	(32.072)	-	-	-
Waarde mutaties	13.696	126.387	16.839	(15.294)	(65)	141.563
Stand per 31 december 2019	160.102	747.460	860.976	3.986	(2)	1.772.522

Bij: Derivaten met een negatieve waarde	1
	1.772.523

* In de aan- en verkopen zijn ook gepresenteerd de verschuivingen van beleggingen tussen risico fonds en risico deelnemers. Deze verschuivingen komen voort uit de maandelijkse herbalancering en gewijzigde beleggingsmixen welke in 2019 zijn toegepast.

In 2019 is de nieuwe beleggingsmix van StiPP ingegaan. Dit heeft ertoe geleid dat de aan- en verkopen binnen de beleggingsmandaten zijn gestegen in vergelijking met vorig jaar.

	Vastgoed beleg- gingen	Aandelen	Vast- rentende waarden	Derivaten	Overige beleg- gingen	Totaal
Stand per 1 januari 2018						
Vastrentende waarden	66.856	405.159	835.540	6.338	(5)	1.313.888
Aankopen	9.608	317.644	391.186	-	-	718.438
Verkopen	(9.715)	(237.924)	(271.940)	12.698	-	(506.881)
Mutatie beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	1.584	(3.222)	(14.486)	(3.250)	68	(19.306)
Waarde mutaties	4.547	(43.114)	(4.669)	(16.834)	(67)	(60.137)
Stand per 31 december 2018	72.880	438.543	935.631	(1.048)	(4)	1.446.002

Bij: Derivaten met een negatieve waarde	1.565
	1.447.567

Reële waarde

De waardering van de beleggingen vindt plaats tegen reële waarde. Afgezien van de beleggingsvorderingen en -beleggingsschulden zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de meerderheid van de beleggingen van het fonds wordt gebruik gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde beleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van netto contante waarde berekeningen dan wel andere methoden.

- Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs of betreffen liquide middelen. Hieronder vallen aandelen, obligaties, participaties in hypotheekfondsen en banktegoeden.
- Onafhankelijke taxaties worden toegepast voor de waardering van onroerend goed in bezit van het fonds. Voor StiPP hebben er geen onafhankelijke taxaties plaatsgevonden.
- De netto contante waarde wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende markttrente. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.
- Andere methode: de marktwaarde is ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-to-fund managers. Beleggingen waarvan de waardering op basis van de intrinsieke waarde plaatsvindt zijn in de tabel onder 'Andere methode' opgenomen. De marktwaardebepaling is niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op aannames en schattingen die de prijs significant beïnvloeden. Een deel van de participaties in hypotheekfondsen valt hieronder.

Schattingen en veronderstellingen

In onderstaande tabel is de gehanteerde waarderingssystematiek opgenomen.

Per 31 december 2019	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-bereke- ningen	Andere methode(n)	Totaal
Vastgoedbeleggingen	103.420	-	-	56.682	160.102
Aandelen	747.460	-	-	-	747.460
Vastrentende waarden	801.144	-	-	59.832	860.976
Derivaten	-	-	3.986	-	3.986
Overige beleggingen	(2)	-	-	-	(2)
Totaal	1.652.022	-	3.986	116.514	1.772.522

Per 31 december 2018	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-bereke- ningen	Andere methode(n)	Totaal
Vastgoedbeleggingen	22.760	-	-	50.120	72.880
Aandelen	438.543	-	-	-	438.543
Vastrentende waarden	892.009	-	-	43.622	935.631
Derivaten	-	-	(1.048)	-	(1.048)
Overige beleggingen	(4)	-	-	-	(4)
Totaal	1.353.308	-	(1.048)	93.742	1.446.002

Belegde waarden in vastgoed

Belegde waarden in vastgoed

	31-12-2019	31-12-2018
Indirect vastgoed	159.540	72.653
Beleggingsdebiteuren	562	227
Beleggingscrediteuren	-	-
	160.102	72.880

Belegde waarden in aandelen

	31-12-2019	31-12-2018
Aandelen beleggingsfondsen	744.125	442.178
Beleggingsdebiteuren	15.599	-
Liquide middelen	(8.405)	15.594
Beleggingscrediteuren	(3.859)	(19.229)
	747.460	438.543

Belegde waarden in vastrentende waarden

	31-12-2019	31-12-2018
Participaties in obligatiebeleggingsfondsen	698.527	796.913
Participaties in hypotheekfondsen	157.905	138.642
Beleggingsdebiteuren	4.093	7.587
Liquide middelen	15.771	(7.350)
Beleggingscrediteuren	(15.320)	(161)
	860.976	935.631

Belegde waarden in derivaten

31-12-2019				
Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva	Waarde per saldo
Valutatermijncontracten	387.257	3.987	(1)	3.986
Beleggingsdebiteuren	-	-	-	-
Totaal		3.987	(1)	3.986

31-12-2018				
Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva	Waarde per saldo
Valutatermijncontracten	251.554	517	(1.565)	(1.048)
Beleggingsdebiteuren	-	-	-	-
Totaal		517	(1.565)	(1.048)

Belegde waarden in overige beleggingen

	31-12-2019	31-12-2018
Beleggingscrediteuren	(2)	(4)
	(2)	(4)

3. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2019	31-12-2018
Vorderingen op werkgevers	23.167	18.139
Nog te factureren premie	38.917	45.783
Te vorderen administratiekosten	-	3.781
Waardeoverdrachten	-	-
Uitkeringen	-	-
Overige	16	-
	62.100	67.703

Vordering op werkgevers

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in mindering te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum. Deze systematiek om de voorziening vast te stellen wordt gerekend tot de statische methode.

Van het openstaande saldo ultimo balansdatum staat € 1,8 miljoen langer dan 1 jaar open. Deze bestaan uit € 1,6 miljoen reguliere premies en 0,2 miljoen overige nota's.

	31-12-2019	31-12-2018
Specificatie vorderingen / premiedebiteuren		
Werkgevers	24.272	19.006
Voorziening dubieuze debiteuren	(1.105)	(867)
	23.167	18.139

	31-12-2019	31-12-2018
Verloop voorziening dubieuze debiteuren		
Stand per 1 januari	(867)	(2.385)
Mutaties inzake voorziening premievorderingen	(238)	1.518
Stand per 31 december	(1.105)	(867)

In 2019 is een bedrag van € 238 duizend toegevoegd aan de voorziening (2018: € 1.518 duizend onttrokken). Er werd een bedrag van € 758 duizend aan premie als oninbaar afgeschreven (2018: € 296 duizend). De voorziening dubieuze debiteuren is ultimo 2019 bepaald op basis van 30% van het saldo van lopende incasso's en 45% van het saldo van lopende faillissementen.

Naar aanleiding van door de Stichting Naleving CAO voor Uitzendkrachten (SNCU) uitgevoerde onderzoeken ten behoeve van verplichte aansluiting van werkgevers heeft het SNCU geconcludeerd dat diverse werkgevers voldoen aan de criteria van verplichte aansluiting bij het fonds. Van deze groep werkgevers heeft het fonds geen deelnemersgegevens ontvangen, als gevolg hiervan zijn aan deze werkgevers ambtshalve facturen verstuurd. Ultimo verslagjaar staan ambtshalve vorderingen open ad € 2.555 (ultimo 2018: € 3.600). Aangezien tegenover deze vorderingen geen opgebouwde kapitalen staan, zijn deze vorderingen niet tot waardering gebracht in de jaarrekening.

Te vorderen administratiekosten

In 2019 zijn de te vorderen administratiekosten Syntrus Achmea afgehandeld. De te vorderen administratiekosten bestond uit een vordering van € 3.169 in 2018 inzake door Syntrus Achmea Pensioenbeheer in rekening gebrachte omzetbelasting over de administratiekosten en een vordering inzake te veel betaalde administratiekosten aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer betreffende 2017 van € 612.

	2019	2018
Te vorderen administratiekosten Syntrus Achmea		
Vordering BTW	-	3.169
Vordering administratiekosten 2017	-	612
	-	3.781

Sinds 1 januari 2015 is de zogenoemde koepelvrijstelling voor pensioenfondsen voor de omzetbelasting komen te vervallen. Onder bepaalde voorwaarden kunnen fondsen waar sprake is van het beheer van ter collectieve belegging bijeengebrachte vermogens nog steeds vrijstelling van omzetbelasting claimen. Het fonds heeft, bijgestaan door haar adviseurs en in samenspraak met haar leveranciers van uitbestede diensten, overleg gevoerd met de fiscale autoriteiten.

Hierbij is overeengekomen dat aanzienlijke delen van de dienstverlening vrijgesteld blijven van omzetbelasting.

4. Overige activa

	31-12-2019	31-12-2018
Liquide middelen	44.522	12.320

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. Bankrekeningen die beheerd worden door de vermogensbeheerder zijn onder de beleggingen opgenomen. De stijging van de liquide middelen ten opzichte van 2018 komt voor uit de Wet Waardeoverdracht Klein Pensioen. Begin januari 2020 heeft een grote som aan uitgaande waardeoverdrachten plaatsgevonden als gevolg van de Wet Waardeoverdracht Klein Pensioen. Om aan deze uitstroom te kunnen voldoen zijn in december minder premiegelden overgemaakt naar de vermogensbeheerder waardoor de stand per 31-12-2019 relatief gezien hoog is ten opzichte van vorig jaar.

Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

Passiva

5. Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieverzicht eigen vermogen

	Vereiste buffer over TV	Algemene reserve	
Stand per 1 januari 2019	51.900	110.172	162.072
Voorstel resultaatbestemming	10.169	24.213	34.382
Stand per 31 december 2019	62.069	134.385	196.454

	Vereiste buffer over TV	Algemene reserve	
Stand per 1 januari 2018	42.167	88.407	130.574
Voorstel resultaatbestemming	9.733	21.765	31.498
Stand per 31 december 2018	51.900	110.172	162.072

Solvabiliteit

(× € 1.000)	31-12-2019	%	31-12-2018	%
Risico fonds				
Aanwezig vermogen inclusief vermogen risico deelnemers	2.128.403		1.737.829	
Af: Technische voorziening risico deelnemers	-1.825.604		-1.487.934	
Af: Vereiste buffer over TV risico deelnemers	-53.712		-47.349	
Aanwezig vermogen	249.087		202.546	
Minimaal vereist eigen vermogen risico fonds	4.254	4%	3.513	4,0%
Vereist eigen vermogen risico fonds	8.357	7,9%	4.550	5,2%
Dekkingsgraad		234,2%		230,6%
Risico deelnemers				
Dekkingsgraad		103,0%		103,2%
Totaal fonds				
Dekkingsgraad		110,2%		110,3%
Beleids dekkingsgraad		109,8%		109,4%

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het fonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder toelichting Risicobeheer en derivaten.

De dekkingsgraad risico fonds is als volgt berekend: $100\% + ((\text{vereist eigen vermogen} + \text{algemene reserve}) / \text{technische voorzieningen risico fonds})$ in %.

De dekkingsgraad risico deelnemers is als volgt berekend: $100\% + \text{minimaal vereist eigen vermogen}$ in %.

De dekkingsgraad van het totale fonds is als volgt berekend: $100\% + ((\text{vereist eigen vermogen totale fonds} + \text{algemene reserve}) / (\text{technische voorzieningen risico fonds} + \text{technische voorziening risico deelnemers}))$ in %.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van het totale fonds van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

De vermogenspositie van het fonds kan worden gekarakteriseerd als toereikend.

6. Technische voorzieningen voor risico fonds

Mutatieoverzicht technische voorzieningen voor risico fonds

	2019	2018
Stand per 1 januari	87.823	75.781
Inkoop uit kapitaal / pensionering	7.557	7.697
Rente	-193	-186
Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen	-3.588	-3.080
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-144	-123
Ingaan nabestaandenpensioen	5.445	3.784
Wijziging marktrente	9.508	2.390
Wijziging actuariële uitgangspunten	-	-587
Overige wijzigingen	-64	2.147
Stand per 31 december	106.344	87.823

Voor een toelichting op de verschillende posten wordt verwezen naar de toelichting op de verschillende posten uit de staat van baten en lasten.

Specificatie technische voorzieningen voor risico fonds naar aard:

	31 dec. 2019		31 dec. 2018	
	Aantal		Aantal	
Ouderdompensioen	2.776	49.427	2.337	40.461
Partnerpensioen	561	37.381	445	28.124
Voorziening arbeidsongeschikten	435	7.951	432	7.505
Voorziening toekomstige arbeidsongeschikten	-	8.317	-	9.019
Voorziening latent ingegaan partnerpensioen	-	3.268	-	2.714
	3.772	106.344	3.214	87.823

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter. In 2018 en 2019 was het aantal nieuwe arbeidsongeschikten relatief laag ten opzichte van de voorgaande jaren. Dit komt doordat in 2018 en 2019 geen proactief beleid was om arbeidsongeschikten op te sporen. In het najaar van 2019 is het fonds begonnen met het proactief opsporen van arbeidsongeschikten en de verwachting is dat het aantal nieuwe arbeidsongeschikten in 2020 hoger zal liggen.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

Het fonds kent twee pensioenregelingen: een Basisregeling en een Plusregeling. Beide regelingen betreffen een beschikbare premieregeling. De Basisregeling geldt voor werknemers die meer dan 26 weken werkzaam zijn in de branche voor personeelsdiensten en de Plusregeling is van toepassing voor werknemers die meer dan 78 weken werkzaam zijn in de branche voor personeelsdiensten. De Plusregeling is uitgebreider dan de Basisregeling. Zo wordt er de mogelijkheid van premievrije deelneming bij arbeidsongeschiktheid geboden en kunnen gehuwde deelnemers, deelnemers met een geregistreerd partnerschap en deelnemers met een samenlevingscontract (onder voorwaarden) in aanmerking komen voor nabestaandenpensioen

7. Technische voorziening risico deelnemers

Specificatie technische voorziening risico deelnemers

	2019	2018
	EUR	EUR
Stand per 1 januari	1.487.934	1.352.145
<i>Mutaties</i>		
Premie	250.751	244.203
Premie arbeidsongeschikten	729	683
Pensionering	-8.563	-8.105
Rendementstoekenning	203.407	-44.240
Inkomende waardeoverdrachten	2.715	475
Uitgaande waardeoverdrachten	-15.432	-15.766
Inkomende waardeoverdrachten klein pensioen	30.746	-
Uitgaande waardeoverdrachten klein pensioen	-64.196	-
Afkopen	-57.596	-40.154
Vervallen kleine pensioenen	-1.433	-
Vrijval door overlijden	-3.012	-1.031
Overige mutaties / correcties	-446	-276
Stand per 31 december	1.825.604	1.487.934

De in bovenstaande tabel opgenomen rendementstoekenning van € 203.407 (2018: € 44.240 negatief) wijkt af van het beleggingsresultaat voor risico deelnemers van € 199.249 (2018: € 43.967 negatief). Verschillen zijn ontstaan als gevolg van mutaties die met terugwerkende kracht verwerkt zijn. Aan de units die als gevolg hiervan aan deelnemers zijn toegekend wordt met terugwerkende kracht rendement toegekend. Aangezien het toegekende rendement niet daadwerkelijk is behaald, leidt dit tot een afwijking van het beleggingsresultaat. De technische voorziening risico deelnemers ultimo boekjaar is niet 1 op 1 aan te sluiten op de beleggingen risico deelnemers en de aan de deelnemers toe te rekenen vorderingen en liquide middelen. Dit wordt veroorzaakt doordat de vorderingen en liquide middelen voor een deel toe te rekenen zijn aan de deelnemers en voor een deel aan het fonds. Het deel van de vorderingen en liquide middelen wat toe te rekenen is aan het fonds bestaat voornamelijk uit de risico opslag voor excassokosten, opslag voor vereist eigen vermogen, risicopremie voor nabestaandenpensioen, opslag voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en een opslag voor algemene risico's.

In onderstaande tabel is toegelicht welk deel van de beleggingen, vorderingen, schulden en liquide middelen toe te rekenen zijn aan de deelnemers en is de aansluiting op de technische voorziening risico deelnemers zichtbaar.

	2019	2018
	EUR	EUR
Beleggingen voor risico deelnemer	1.772.522	1.446.002
Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen op werkgevers	37.767	37.992
Overige activa (liquide middelen)		
Liquide middelen	16.113	4.209
Overige schulden en overlopende passiva		
Te betalen kosten vermogensbeheer	(798)	(269)
Totaal	1.825.604	1.487.934

8. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2019	31-12-2018
Te verrekenen premies	27	211
Derivaten met negatieve waarde	1	1.565
Uitkeringen	72	223
Belastingen en premies sociale verzekeringen	491	2.237
Waardeoverdrachten	167	559
Bestuurskosten	102	113
Te betalen kosten vermogensbeheer	911	309
Overige schulden	558	2.655
	2.329	7.872

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Te verrekenen premies

De post te verrekenen premies betreffen de ultimo balansdatum nog terug te betalen premies.

Derivaten met negatieve waarde

Derivaten met een positieve reële waarde worden als actief verantwoord en derivaten met een negatieve reële waarde passief. Op pagina 19 wordt de opsplitsing tussen activa en passiva weergegeven.

Uitkeringen (afkopen)

De uitkeringen (inclusief afkopen) bestaan uit bedragen die na balansdatum financieel worden afgewikkeld. Deze bedragen bestaan uit geparkeerde pensioenen en gelden onderweg. De lagere post ten op zichte van 2018 heeft te maken met het feit dat er in december 2019 minder afkopen hebben plaatsgevonden ten opzichte van december 2018.

Belastingen en premies sociale verzekeringen

De afname van de post belastingen en premies sociale verzekeringen met € 1.746 wordt veroorzaakt doordat er in december 2019 minder afkopen hebben plaatsgevonden ten opzichte van december 2018. De lagere afkopen hebben weer het gevolg dat de nog te betalen afdracht loonheffing ultimo 2019 over de betaalde uitkeringen en afkopen lager is.

Waardeoverdrachten

De post waardeoverdrachten betreffen gefactureerde inkomende waardeoverdrachten die nog niet zijn betaald en waarvoor nog geen aanspraken zijn toegekend, betreffen inkomende waardeoverdrachten klein pensioen die op balansdatum nog niet zijn verwerkt in de deelnemersadministratie en nog te betalen uitgaande waardeoverdrachten.

Te betalen kosten vermogensbeheer

In de te betalen kosten vermogensbeheer zit ultimo 2019 een reservering opgenomen van € 911 duizend voor nog te betalen administratiekosten vermogensbeheerder met voornamelijk nog te betalen beheerfeenota's van de vermogensbeheerder die betrekking hebben op het 3e en 4e kwartaal 2019. Ultimo 2018 was er een reservering opgenomen voor nog te betalen vermogensbeheerkosten van € 309 duizend.

Overige schulden

In de overige schulden 2018 zit een bedrag opgenomen van de beëindigingskosten Syntrus Achmea van € 2.199. Deze kosten zijn in 2019 betaald.

Risicobeheer en derivaten

In het jaarverslag is ingegaan op de risico's die het fonds loopt en op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beperken. Onderstaand treft u kwantitatieve risico informatie aan. Deze informatie bevat de cumulatieve cijfers voor risico fonds en risico deelnemers. De vermogensbeheerder heeft de kwantitatieve informatie van de beleggingen aangeleverd op basis van het doorkijkprincipe ('look through'). Als gevolg van het toepassen van het doorkijkprincipe sluiten de beleggingen per beleggingscategorie zoals toegelicht in de risicoparagraaf niet aan op de beleggingen per beleggingscategorie volgens de balans. Ten opzichte van de totale beleggingen betreft het beperkte verschuivingen over de verschillende beleggingscategorieën.

Solvabiliteitsrisico

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioenverplichtingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de werkgevers en deelnemers moet verhogen. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenkapitalen en pensioenrechten moet verminderen.

Het surplus op FTK-grondslagen is als volgt:

(\times € 1.000)	2019		2018	
	EUR		EUR	
Voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds (FTK-waardering)		106.344		87.823
Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers		1.825.604		1.487.934
Buffers:				
S1 Renterisico	757		682	
S2 Risico zakelijke waarden	1.372		0	
S3 Valutarisico	522		0	
S4 Grondstoffenrisico	0		0	
S5 Kredietrisico	6.785		3512	
S6 Verzekeringstechnisch risico	3.429		2811	
S7 Liquiditeitsrisico	0		0	
S8 Concentratierisico	0		0	
S9 Operationeel risico	0		0	
S10 Actief beheerrisico	47		0	
Diversificatie-effect	-4.555		-2.455	
Totaal S (vereiste buffers)		8.357		4.550
Solvabiliteit risico deelnemers*		53.712		47.349
Vereist vermogen (artikel 132 Pensioenwet)		1.994.017		1.627.656
Aanwezig vermogen (totaal activa – schulden)		2.128.402		1.737.829
Surplus		134.385		110.173

* Solvabiliteit risico deelnemers van € 53.712 (2018: € 47.349) is gelijk aan de Vereiste buffer over TV van € 62.069 (2018: € 51.900) verminderd met het deel van de Vereiste buffer over TV wat toe te rekenen is aan risico fonds van € 8.357 (2018: € 4.550).

Met ingang van 2019 is een nieuw beleggingsmix geïntroduceerd. Waar de beleggingen risico fonds voorheen uitsluitend in vastrentende waarden belegde, belegt het fonds nu ook in zakelijke waarden. Als gevolg van de gewijzigde beleggingsmix is in 2019 voor S2 Risico zakelijke waarden, S3 valutarisico en S10 Actief beheerrisico een buffer opgenomen. Voor S4 Grondstoffenrisico en S7 Liquiditeitsrisico zijn geen buffers opgenomen. Het bestuur heeft, op basis van de samenstelling van de beleggingsportefeuille ultimo boekjaar, besloten om geen buffer voor S8 concentratierisico op te nemen. Het bestuur is van mening dat operationele risico's adequaat beheerst worden, voor S9 Operationeel risico is geen buffer opgenomen.

Bij de berekening van de buffers past het fonds het standaard model van DNB toe, waarbij uitgegaan wordt van het vereist vermogen in de evenwichtssituatie, gebaseerd op de strategische asset mix.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Marktrisico's (S1 – S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico, valutarisico en het grondstoffenrisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur. De mate waarin de beleggingsportefeuille van het fonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het fonds loopt nader toegelicht.

S1 Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve met 1 procentpunt. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	31-12-2019		31-12-2018	
	Balans	Duration	Balans	Duration
Duration van de vastrentende waarden risico fonds (voor derivaten)	211.604	9,5	218.111	5,6
Duration van de vastrentende waarden risico fonds (na derivaten)	211.604	9,5	218.111	5,6
Technische voorzieningen	106.344	14,2	87.823	13,5

Het fonds hanteert ten aanzien van de uitkeringenpool (de ingegane pensioenen) van € 100.408 (2018: € 80.030) een beleid dat gericht is op het minimaliseren van de 'duration-mismatch'. Dit beleid wordt gerealiseerd door het kopen van langlopende obligaties met een vergelijkbare looptijd als de lopende uitkeringen. Om die reden is er voor de uitkeringspool per jaareinde geen sprake van een 'duration-mismatch'.

Ten aanzien van de verplichtingen voor risico deelnemers is er geen sprake van een 'duration-mismatch' aangezien het fonds over deze verplichtingen geen renterisico loopt.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Resterende looptijd < 1 jaar	54.427	5,1	134.665	11,7
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	289.133	27,0	356.081	30,9
Resterende looptijd > 5 jaar	729.021	68,0	662.996	57,5
	1.072.581	100,0	1.153.742	100,0

S2 Risico zakelijke waarden

Het risico zakelijke waarden of prijsrisico is het risico van waardeveranderingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardeveranderingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie vastgoedbeleggingen naar sector:				
Kantoren	13	0,0	90	0,1
Winkels	-	0,0	-	-
Woningen	56.107	33,6	49.803	68,3
Participaties in vastgoedmaatschappijen	110.453	66,1	22.760	31,2
Beleggingvorderingen, -schulden en liquide middelen	582	0,3	227	0,3
	167.155	100,0	72.880	100,0

Met ingang van 2019 hebben wijzigingen plaatsgevonden binnen de beleggingsportefeuilles. Binnen vastgoed is besloten om de allocatie naar beurs-genoteerd vastgoed volledig af te bouwen ten gunste van niet-beursgenoteerd vastgoed, hetgeen resulteert in verschuivingen tussen de verschillende sectoren.

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie vastgoedbeleggingen naar regio:				
Europa	78.222	46,9	54.447	74,7
Verenigde Staten	59.253	35,4	12.210	16,8
Azië	28.974	17,3	5.970	8,2
Overige Mature Markets	124	0,1	26	0,0
Beleggingvorderingen, -schulden en liquide middelen	582	0,3	227	0,3
	167.155	100,0	72.880	100,0

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie aandelen naar sector:				
Handel	214.580	27,5	127.138	29,0
Financiële instellingen (waaronder banken en verzekeraars)	156.344	20,0	104.907	23,9
Nijverheid en industrie	70.562	9,0	41.925	9,6
Energie	56.870	7,3	46.978	10,7
Gezondheidszorg	71.954	9,2	13.840	3,2
IT en Telecom	168.922	21,7	94.929	21,6
Overige	37.698	4,8	12.461	2,8
Beleggingenvorderingen, -schulden en liquide middelen	3.456	0,5	-3.635	-0,8
	780.386	100,0	405.159	100,0

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie aandelen naar regio:				
Europa	278.002	35,6	168.563	36,8
Noord Amerika	186.942	24,0	133.892	29,2
Azië	262.091	33,6	145.294	31,7
Overige Mature Markets	49.896	6,4	14.429	3,1
Beleggingenvorderingen, -schulden en liquide middelen	3.456	0,4	-3.635	-0,8
	780.387	100,0	458.543	100,0

S3 Valutarisico

Het valutarisico is het risico dat de waarde van een financieel instrument zal fluctueren als gevolg van veranderingen in valutawisselkoersen.

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2019 circa € 850.513 (2018: € 375.347). Van dit bedrag is 45,3% (2018: 66,4%) afgedekt naar de euro. Het valutarisico wordt in onderstaande tabel weergegeven.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Positie voor afdekking	Valuta- derivaten	Nettopositie na afdekking 2019	Nettopositie na afdekking 2018
EUR	1.169.565	389.417	1.558.981	1.538.122
GBP	67.082	-54.781	12.301	-4.998
JPY	66.323	-49.512	16.811	1.217
USD	332.577	-280.965	51.612	-31.835
CHF	37.043	-	37.043	21.503
HKD	66.175	-12	66.164	39.390
SEK	14.945	-3	14.942	8.479
CAD	12.591	-83	12.508	6.741
DKK	8.179	-2	8.177	4.065
NOK	4.235	-	4.235	2.795
SGD	5.986	-7	5.980	3.137
AUD	17.479	-23	17.456	1.063
Overige	217.896	-	217.896	74.433
	2.020.078	4.029	2.024.106	1.664.112

S5 Kredietrisico

Het kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee 'Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten, waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft ten opzichte van het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekingsnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds alleen belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot OTC-derivaten wordt door het fonds alleen gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten, zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen.

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie vastrentende waarden naar sector:				
Overheidsinstellingen	504.261	46,9	467.126	40,5
Financiële instellingen (waaronder banken en verzekeraars)	10.402	1,0	118.814	10,3
Bedrijfsobligaties	393.472	36,7	420.198	36,4
Hypotheke	158.289	14,8	140.851	12,2
Balansposten	6.157	0,6	6.753	0,6
	1.072.581	100	1.153.742	100

De belegde waarde in financiële instellingen voor vastrentendewaarden is ten opzichte van vorig jaar gedaald. In 2019 is het aantal participaties in het JPMorgan Liquidity Fund afgenomen.

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie vastrentende waarden naar regio:				
Mature Markets	1.070.427	99,8	1.149.991	99,7
Andere	2.154	0,2	3.751	0,3
	1.072.581	100,0	1.153.742	100,0

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
AAA	228.333	21,3	342.158	29,7
AA	335.486	31,2	308.262	26,7
A	128.253	12,0	166.662	14,4
BBB	166.451	15,5	213.209	18,5
<BBB	38.239	3,6	7.672	0,7
Not rated*	169.662	15,8	109.026	9,4
Balansposten	6.157	0,6	6.753	0,6
	1.072.581	100	1.153.742	100

* Dit betreft voornamelijk participaties in Nederlandse Hypotheekfondsen.

In de vastrentende portefeuille is een afname te zien in het aantal AAA-beleggingen. Dit komt voort uit het nieuwe beleggingsbeleid waarbij het mandaat vastrentende waarden kort is komen te vervallen. Verder is er ook een toename geweest van beleggingen in Franse staatsobligaties welke een AA-rating hebben.

S6 Verzekeringstechnisch risico

Langlevenrisico

Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van Prognose­tafel AG2018 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het lang­levenrisico nagenoeg geheel verdiscon­teerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien. Het beleid van het fonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Het bestuur van het fonds heeft besloten om het pensioen niet te indexeren.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het fonds in zijn beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

S8 Concentratierisico

Om te bepalen in welke mate sprake is van concentratierisico moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land of bij een tegenpartij. Dit betreft per 31 december 2019 de volgende posten:

	31-12-2019		31-12-2018	
(× € 1.000)		In %		In %
Vastgoed:				
Northern Trust Developed Real Estate Index Fund	110.453	5,5%		
Altera Vastgoed Woningen	56.107	2,8%	49.803	3,0%
Hypotheke:				
AEAM Dutch Mortgage Fund	102.550	5,1%	95.232	5,7%
Obligaties:				
Frankrijk (staatsobligaties)	200.184	9,9%	152.199	9,1%
Duitsland (staatsobligaties)	118.130	5,8%	102.081	6,1%
Nederland (staatsobligaties)	71.075	3,5%	132.691	8,0%
Oostenrijk (staatsobligaties)	41.111	2,0%	n.v.t.	
Kempen Lux Euro Credit Fund-I	131.629	6,5%	123.025	7,4%
iShares ESG Screened Euro Corp	131.361	6,5%	n.v.t.	
Legal & General ICAV	105.514	5,2%	n.v.t.	
ASR Nederland NV	52.528	2,6%	39.298	2,4%
Blackrock Euro Investment Grade Corporate Bond Index Fund	n.v.t.		167.220	10,0%
Standard Life-EU Corporate Bond-D	n.v.t.		123.992	7,5%
JPMorgan Liquidity Funds – Euro Liquidity Fund	n.v.t.		91.520	5,5%
Aandelen:				
Northern Trust UCITS Common Contractual Fund - Eur	254.824	12,6%	162.010	9,7%
NT Emerging Markets Custom ESG	170.169	8,4%	n.v.t.	
T Rowe Price Funds SICAV	94.564	4,7%	n.v.t.	
Northern Trust North America C	90.137	4,5%	58.199	3,5%
Northern Trust UCITS Common Contractual Fund - US	89.497	4,4%	58.195	3,5%
Northern Trust Investments Fund	77.627	3,8%	48.941	2,9%
Vanguard Investment Series - Japan Stock Index	n.v.t.		33.871	2,0%
Totaal	1.897.460	93,7%	1.438.275	86,4%

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van beleggingen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

De in bovenstaande tabel opgenomen beleggingsfondsen kennen van nature een spreiding in beleggingen om concentratierisico's te beperken of te voorkomen.

Het bestuur heeft, op basis van de samenstelling van de beleggingsportefeuille ultimo boekjaar, besloten geen buffer meer voor concentratierisico aan te houden.

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij Kempen Capital Management. Met deze partij is een overeenkomst en service level agreement gesloten. De afhankelijkheid van deze partij wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille is ondergebracht bij CACEIS. De pensioenuitvoering is uitbesteed aan PGGM N.V. Met PGGM N.V. zijn een uitvoeringsovereenkomst en een service level agreement (SLA) gesloten. Deze overeenkomst loopt door tot en met 2022.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste internebeheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Het systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Actief beheerrisico

Onder het FTK is het actief beheerrisico toegevoegd aan de methodiek voor het vaststellen van het vereist vermogen. Ultimo boekjaar is geen sprake van actief beheer, derhalve is geen buffer aangehouden voor het actief beheerrisico.

Verbonden partijen

Transacties met bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting op de pensioenuitvoeringskosten. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Ambtshalve vorderingen

Naar aanleiding van door het SNCU uitgevoerde onderzoeken ten behoeve van verplichte aansluiting van werkgevers heeft het SNCU geconcludeerd dat diverse werkgevers voldoen aan de criteria van verplichte aansluiting bij het fonds. Van deze groep werkgevers heeft het fonds, na herhaalde verzoeken daartoe, geen deelnemergegevens ontvangen. In plaats hiervan zijn aan deze werkgevers ambtshalve facturen verstuurd. Ultimo verslagjaar staan ambtshalve vorderingen open ad € 2.555 (ultimo 2018: € 3.600). Aangezien tegenover deze vorderingen geen opgebouwde kapitalen staan, zijn deze vorderingen niet verwerkt in de jaarrekening.

Langlopende contractuele verplichtingen

Administratiekosten

Het fonds heeft met ingang van 2018 een uitbestedingsovereenkomst met PGGM N.V. afgesloten. Het contract met PGGM N.V. loopt tot en met 2022. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingssystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten.

Vermogensbeheerkosten

Met de vermogensbeheerder Kempen Capital Management NV is een beheerovereenkomst aangegaan tot 1 mei 2020. Er is een nieuw contract met Kempen Capital Management NV aangegaan per 1 mei 2020, voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van 3 maanden.

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er juridische procedures tegen meerdere werkgevers. Deze individuele procedures hebben betrekking op het niet betalen van de premies, betwiste aansluiting en faillissementen. De financiële impact van deze individuele procedures op het vermogen van het fonds is naar verwachting gering.

Investerings- en stortingsverplichtingen

Voor 2018 en 2019 waren er geen investerings- en stortingsverplichtingen (zogenaamde voorbeleggingen):

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

De coronacrisis in 2020 heeft invloed op de financiële positie van het pensioenfonds. De waarde van de beleggingen zijn sterk gedaald. De dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt hier echter nauwelijks door geraakt.

Het blijft nog onduidelijk hoe de Coronapandemie de bij het pensioenfonds aangesloten werkgevers gaat treffen. Tot op heden zijn er beperkte signalen over teruglopende premie-inkomsten. Een nadere toelichting is opgenomen in de paragraaf 1.14.1.

6. Toelichting op de staat van baten en lasten

(× € 1.000)

9. Premiebijdragen risico deelnemers

	2019	2018
Premiebijdragen	297.664	295.952
	297.664	295.952
Mutaties inzake voorziening premievorderingen	-238	1.518
Afschrijving premievorderingen	-758	-296
	296.668	297.174

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt voor de basisregeling 2,6% van de loonsom (2018: 2,6%) en voor de plusregeling 12,0% (2018: 12,0%) van de pensioengrondslag.

De kostendekkende en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2019	2018
Kostendekkende premie	280.975	281.045
Feitelijke premie	297.664	295.952

De kostendekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2019 gepubliceerd door DNB). De feitelijke premie is in 2019 hoger dan de kostendekkende premie.

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2019	2018
Kosten pensioenopbouw	250.751	244.203
Pensioenuitvoeringskosten	16.184	17.407
Solvabiliteitsopslag	5.892	10.215
Risicopremie premievrijstelling	3.643	4.674
Risicopremie nabestaandenpensioen	4.505	4.546
	280.975	281.045

De kosten pensioenopbouw betreffen de kosten van de jaarinkoop van de pensioenaanspraken inclusief de kosten voor premievrijstelling voor nieuwe arbeidsongeschiktheidsgevallen. De toeslagverlening is voorwaardelijk en daarom geen onderdeel van de kosten pensioenopbouw. De pensioenuitvoeringskosten volgen uit de staat van baten en lasten verminderd met de vrijval van de excasso-opslag over de uitkeringen van € 144 (2018: € 123). De solvabiliteitsopslag 2019 wordt berekend door het percentage vereist vermogen per 31 december 2019 te vermenigvuldigen met de kosten pensioenopbouw.

Er is geen sprake van premiekortingen dan wel premieopslagen.

De samenstelling van de feitelijke premie is als volgt:

	2019	2018
Kosten pensioenopbouw	257.403	251.930
Pensioenuitvoeringskosten	29.089	31.725
Solvabiliteitsopslag	2.976	2.949
Risicopremie nabestaandenpensioen	4.553	4.674
Risicopremie premievrijstelling	3.643	4.674
	297.664	295.952

10. Beleggingsresultaten risico fonds

2019	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastrentende waarden	3.750	9.988	(191)	13.547
Zakelijke waarden	497	4.308	(83)	4.722
Totaal	4.247	14.296	(274)	18.269

2018	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastrentende waarden	3.552	(1.453)	(325)	1.774

11. Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

2019	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	4.513	14.196	(179)	18.530
Aandelen	11.400	126.169	(906)	136.663
Vastrentende waarden	9.550	50.603	(697)	59.456
Overige beleggingen	(41)	(65)	-	(106)
Derivaten	-	(15.294)	-	(15.294)
	25.422	175.609	(1.782)	199.249

2018	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	1.963	4.547	-76	6.434
Aandelen	5.848	(43.114)	(456)	(37.722)
Vastrentende waarden	9.705	(4.669)	(769)	4.267
Overige beleggingen	-	(67)	-	(67)
Derivaten	(46)	(16.833)	-	(16.879)
	17.470	-60.136	-1.301	-43.967

12. Overige baten

	2019	2018
Overig	337	75
Interest	56	66
	393	141

De overige baten betreft een saldo post van een rentelast op een openstaande vordering van Syntrus Achmea en een rentecompensatievergoeding op de BTW voor de belastingdienst.

13. Pensioenuitkeringen

	2019	2018
Ouderdomspensioen	2.381	2.146
Partnerpensioen	1.128	919
Wezenpensioen	45	31
Afkopen	57.577	40.180
	61.131	43.276

De post afkopen betreft de aanspraken van pensioenen die lager zijn dan € 497,27 (2018: € 474,11) per jaar overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

14. Pensioenuitvoeringskosten

	2019	2018
Administratiekosten	14.366	15.996
Vergoeding administratiekosten en boetes werkgevers	-381	-478
Handhavingskosten	315	280
Bestuurskosten	566	427
Raad van toezicht	22	47
Verantwoordingsorgaan	16	10
Auditcommissie	15	0
Adviseurs- en controlekosten (exclusief accountantskosten)	527	626
Accountantskosten	46	47
Contributies en bijdragen	514	427
Transitiekosten uitvoerder	0	17
Transitiekosten bestuursmodel	196	0
Communicatiekosten	54	94
Overige kosten	72	37
	16.328	17.530

De administratiekosten bestaan grotendeels uit de administratiekosten PGGM van € 13,8 miljoen en meerwerk van € 0,5 miljoen.

Honorarie onafhankelijke accountant

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2019		-	
Controle van de jaarrekening	45	-	45
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	1	-	1
	46	-	46

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2018		-	
Controle van de jaarrekening	45	-	45
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	2	-	2
	47	-	47

Deze werkzaamheden zijn over het boekjaar 2019 uitgevoerd door KPMG Accountants NV.

Pensioenwet

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- het fonds in het boekjaar 2019 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- het fonds in het boekjaar 2019 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- in het boekjaar 2019 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld.

Bezoldiging personeelsleden

Het fonds heeft zowel in 2019 als in 2018 geen personeel in dienst. De beheeractiviteiten worden op basis van een uitvoeringsovereenkomst verricht door personeel in dienst van PGGM N.V. (dan wel de vermogensbeheerder).

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging bestuurders heeft betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen. De bestuurskosten 2019: € 553 (2018:€ 427) bestaan uit vacatievergoedingen inclusief reiskosten van € 529 (2018: € 385), opleidingskosten en overige kosten van € 24 (2018: € 42). Zie hiervoor ook paragraaf 1.8.8 van het bestuursverslag.

15. Mutatie technische voorzieningen risico fonds

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de jaarlijkse risico-koopsom voor overlijden (partnerpensioen plusregeling).

Inkoop uit kapitaal / pensionering

Onder inkoop uit kapitaal / pensionering is de inkoop van aanspraken van gepensioneerden opgenomen. Financiering vindt plaats vanuit kapitaal opgebouwd door deelnemers uit de Basis- en Plusregeling.

Rente

De technische voorziening risico fonds is in het boekjaar opgerent met -0,2% (2018: -0,3%). Dit is de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2019.

Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de technische voorzieningen risico fonds. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorzieningen betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de technische voorziening risico fonds. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorzieningen betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging markttrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging markttrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds. De vaststelling van de toereikendheid van de technische voorzieningen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen van het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Overige wijzigingen

	2019	2018
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op sterfte	5.515	4.827
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	700	62
Resultaat op mutaties	566	1.042
	6.781	5.931

Het positieve resultaat op arbeidsongeschiktheid wordt voornamelijk veroorzaakt door een daling van de premie-opslag voor het risico van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid van 0,25% in 2018 naar 0,2% in 2019. Daardoor is € 702 duizend vrijgevallen uit de technische voorziening toekomstig arbeidsongeschikten. Door bestandsmutaties is de technische voorziening arbeidsongeschikten verhoogd met € 2 duizend.

16. Mutatie technische voorziening risico deelnemers

Deze zijn berekend op basis van de voor de balansposten gehanteerde grondslagen.

17. Saldo overdrachten van rechten

	2019	2018
Inkomende waardeoverdrachten	-33.538	-387
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	80.006	15.272
	46.468	14.885

	2019	2018
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
Toevoeging aan de technische voorziening risico deelnemers	33.461	475
Onttrekking aan de technische voorziening risico deelnemers	-79.628	-15.766
	-46.167	-15.291

	2019	2018
Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:		
• overgenomen pensioenverplichting	-77	88
• overgedragen pensioenverplichting	378	-494
	301	-406

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het fonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd.

Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het fonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

18. Overige lasten

	2019	2018
Overige	80	102

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming van het saldo van baten en lasten

Het voorstel resultaatbestemming 2019 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten heeft de jaarrekening 2019 opgemaakt en vastgesteld in de vergadering van 19 juni 2020.

Ondertekening bestuur voor akkoord

Onafhankelijk voorzitter:

E.H.W. Bosman

Leden uitvoerend bestuur:

C. van Kleef-van Driel

R.H.H. Ganzeboom

L. van Pol

Leden niet-uitvoerend bestuur:

E. te Paske-Lievestro

M.H. Toledano

J.C. de Planque

P.G.H. Rinkes

G.J. Seffinga

P.J. Schellekens

Ondertekening

Maarsssen, 22 juni 2020

Onafhankelijk voorzitter

E.H.W. Bosman

Uitvoerend Bestuur

L. van Pol

4. Overige gegevens

4.1 Statutaire regeling omtrent bestemming van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. Het voorstel voor de bestemming van het saldo van baten lasten over 2019 is opgenomen in de jaarrekening in de tabel 'Mutatieoverzicht eigen vermogen'. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN in paragraaf 5.2.4. Het saldo van baten en lasten wordt gebruikt om de vereiste buffer over de Technische Voorziening op het gewenste niveau te brengen (€ 10,2 miljoen in 2019). Het deel dat resteert wordt toegevoegd aan de reserves van het fonds (€ 24,3 miljoen in 2019).

4.2 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten te Zeist is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2019.

Onafhankelijkheid

Als waarmederkend actuaaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 15.000.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 750.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken. Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen.

De vermogenspositie is naar mijn mening goed. Daarbij is in aanmerking genomen dat enigerlei intentie tot het verlenen van toeslagen ontbreekt.

In het kader van dit oordeel wijs ik op de ontwikkelingen na balansdatum als gevolg van de Coronacrisis, zoals die door het pensioenfonds in het jaarverslag zijn toegelicht.

Amstelveen, 22 juni 2020

drs. R.T. Schilder AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

4.3 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten
Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2019

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten per 31 december 2019 en van het saldo van baten en lasten over 2019, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2019 van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten ('de Stichting') te Zeist gecontroleerd. De jaarrekening bestaat uit:

- 1 de balans per 31 december 2019;
- 2 de staat van baten en lasten over 2019;
- 3 het kasstroomoverzicht over 2019; en
- 4 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Materialiteit

- Materialiteit van € 15 miljoen
- 1,0% van het pensioenvermogen

Kernpunten

- Waardering van beleggingen
- Waardering van technische voorzieningen

Goedkeurend oordeel

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 15 miljoen (2018: EUR 15 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen per 31 december 2019 (1,0%). Het pensioenvermogen wordt gedefinieerd als de som van de pensioenverplichtingen, het stichtingskapitaal en de overige reserves. Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de (beleids)dekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur en de raad van toezicht afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven EUR 750 duizend (2018: EUR 750 duizend) rapporteren aan het bestuur en de raad van toezicht alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft de administratie en bewaring van de beleggingen uitbesteed aan CACEIS Investor Services en een deel van het beheer van de beleggingen aan Kempen Capital Management B.V. De pensioenadministratie en de bestuursondersteuning is uitbesteed aan PGGM.

De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door CACEIS Investor Services en Kempen Capital Management B.V. en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door PGGM.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van CACEIS Investor Services, PGGM en Kempen Capital Management B.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (Standaard 3402 type II-) rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij de in de Standaard 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2019 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan CACEIS Investor Services en PGGM.

De onafhankelijk accountant van PGGM heeft de informatie ten behoeve van de jaarrekening van de Stichting gecontroleerd. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel bij de jaarrekening zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controlewerkzaamheden van deze accountant. In dit kader hebben wij de accountant schriftelijke instructies verzonden omtrent de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden. De accountant, die bijzondere aandacht heeft besteed aan het hierna genoemde kernpunt van onze controle voor de waardering van beleggingen met schattingen, heeft zijn bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportages geëvalueerd en het dossier van deze accountant gereviewed.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergegevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

Reikwijdte van onze controle inzake fraude

In overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden zijn wij verantwoordelijk voor het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid (maar geen absolute) dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat die het gevolg zijn van fraude of fouten.

Als onderdeel van onze risico-inschattingswerkzaamheden hebben wij gebeurtenissen en omstandigheden geëvalueerd die wijzen op een prikkel of druk om fraude te plegen of een mogelijkheid bieden om fraude te plegen ('frauderisicofactoren') om op basis daarvan frauderisico's te identificeren, indien relevant.

Het geïdentificeerde frauderisico is besproken binnen het controleteam en wij zijn alert op aanwijzingen van fraude gedurende de controle. Op basis van de controlestandaard hebben wij het frauderisico met betrekking tot doorbreking van interne beheersingsmaatregelen door het bestuur (veronderstelde risico) geëvalueerd. Het veronderstelde frauderisico met betrekking tot de opbrengstverantwoording is niet van toepassing, vooral omdat de mogelijkheden tot het materieel beïnvloeden van de opbrengstverantwoording beperkt zijn.

Onze controlewerkzaamheden omvatten een evaluatie van de opzet en het bestaan alsmede de effectieve werking van interne beheersingsmaatregelen die relevant zijn voor het mitigeren van dit risico, een evaluatie van management bias en het identificeren van (administratieve) journaalposten met een hoger frauderisico. Indien wij journaalposten met een verhoogd risico hebben geïdentificeerd, controleren wij deze door middel van validatie van brondocumentatie.

Bij het bepalen van onze controlewerkzaamheden maken wij gebruik van de inschatting en evaluatie van de Stichting met betrekking tot het interne beleid omtrent frauderisico-beheersing (preventie, detectie en respons), inclusief de opzet van ethische standaarden om een open en eerlijke cultuur na te streven.

Wij hebben onze risico-inschatting en controlewerkzaamheden gecommuniceerd aan het bestuur en de raad van toezicht. Onze controlewerkzaamheden verschillen van een specifiek forensisch fraudeonderzoek, welk onderzoek vaak een meer diepgaand karakter heeft.

Onze controlewerkzaamheden om frauderisico's te adresseren hebben niet geleid tot de identificatie van een kernpunt van de controle.

Wij merken op dat onze controle is gebaseerd op de procedures die zijn beschreven in overeenstemming met de toepasselijke controlestandaarden en niet primair zijn ontworpen om fraude te detecteren.

Reikwijdte van onze controle inzake het niet voldoen aan wet- en regelgeving

Wij hebben feiten en omstandigheden geëvalueerd om wet- en regelgeving te identificeren die relevant is voor de Stichting. Wij hebben wet- en regelgeving geïdentificeerd die redelijkerwijs een materieel effect op de jaarrekening kan hebben op basis van onze risico-inschatting en sector kennis, door middel van het bevragen van het bestuur en een evaluatie van het beleid en geïmplementeerde procedures ten aanzien van het voldoen aan wet- en regelgeving.

Geïdentificeerde wet- en regelgeving is besproken binnen het controleteam en wij zijn alert op aanwijzingen van het niet voldoen aan wet- en of regelgeving gedurende de controle. De potentiële impact van wet- en regelgeving varieert sterk:

- De Stichting is onderhevig aan wet- en regelgeving die direct van invloed is op de jaarrekening, inclusief de Pensioenwet en verslaggevingstandaarden (inclusief voor de Stichting specifieke wet- en regelgeving). Wij hebben het voldoen aan deze wet- en regelgeving vastgesteld als onderdeel van onze controlewerkzaamheden voor de relevante elementen in de jaarrekening.
- Daarnaast is de Stichting onderhevig aan diverse wet- en regelgeving waarbij niet voldoen aan deze wet- en regelgeving indirect van invloed kan zijn op de jaarrekening ten aanzien van elementen verantwoord of toegelicht in de jaarrekening, of beide, bijvoorbeeld als gevolg van het ontvangen van boetes of claims.

Wij hebben de Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds (Wet Bpf 2000) en het Besluit Financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp) geïdentificeerd als wetgeving die indirect, redelijkerwijs een materiële impact op de jaarrekening zou kunnen hebben.

De Nederlandse controlestandaarden beperken onze controlewerkzaamheden met betrekking tot het identificeren van het niet voldoen aan wet- en regelgeving met een indirecte invloed tot het bevragen van het bestuur en inspectie van correspondentie met toezichthoudende instanties alsmede andere juridische correspondentie. Onze werkzaamheden hebben niet geleid tot het identificeren van gevallen of vermoedens van niet voldoen aan wet- en regelgeving anders dan wat reeds door de Stichting is geïdentificeerd.

De impact van bekende gevallen of vermoedens van niet voldoen aan wet- en regelgeving hebben wij geadresseerd in de controlewerkzaamheden met betrekking tot de relevante elementen zoals verantwoord in de jaarrekening.

De uitgevoerde werkzaamheden inzake het adresseren van het risico op het niet voldoen aan wet- en regelgeving hebben niet geleid tot het identificeren van een kernpunt in onze controleverklaring. Onze controlewerkzaamheden verschillen van een specifiek forensisch onderzoek naar het voldoen aan wet- en regelgeving. Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening en voor de opzet van een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude, waaronder het voldoen aan wet- en regelgeving.

Indien de gevolgen voor de jaarrekening van het niet voldoen aan indirecte wet- en regelgeving (onregelmatigheden) minder direct van invloed zijn op gebeurtenissen en transacties die in de jaarrekening tot uitdrukking komen, hoe minder waarschijnlijk het is dat de inherent beperkte controlewerkzaamheden, zoals vereist door de controlestandaarden, dit zouden identificeren. Bovendien bestaat er, zoals bij elke controle, een hoger risico op het niet detecteren van onregelmatigheden indien deze het gevolg zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, opzettelijke onjuistheden, verkeerde representaties of de doorbreking van interne beheersmaatregelen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij aan het bestuur en de raad van toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten. De kernpunten zijn niet veranderd ten opzichte van voorgaand jaar.

Waardering van beleggingen

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. De beleggingen van de Stichting bedragen circa 95% van het balanstotaal. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit noot 1 en 2 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 1.904 miljoen (94%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op marktnoteringen en dat voor EUR 121 miljoen (6%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op nettocontantewaardeberekeningen en andere geschikte waarderingmodellen. Het bepalen van de marktwaarde voor deze laatste beleggingscategorie is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de (beleids)dekkingsgraad vormde de waardering van de beleggingen een kernpunt van onze controle.

In hoofdstuk 4 van de jaarrekening geeft de Stichting de gehanteerde waarderinggrondslagen weer.

In hoofdstuk 5 van de jaarrekening noot 1 en 2 zijn de gehanteerde waarderingmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van deze beleggingscategorie uiteengezet.

Het evalueren van de waardingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

De accountant van PGGM heeft zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle op de vermogensrapportage aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en, wanneer nodig geacht, een dossierreview op het controledossier van de accountant verricht. Wij hebben vastgesteld dat de gecontroleerde vermogensbeheerrapportage aansluit met de financiële administratie en de jaarrekening.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waardingsgrondslagen en gehanteerde waardingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn.

Wij vinden de waardering van de beleggingen evenwichtig bepaald.

Waardering van technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorzieningen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de markttrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariel deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt van onze controle.

Het bestuur heeft in de toelichting bij hoofdstuk 4 van de jaarrekening de waardingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. In note 8 onder Solvabiliteitsrisico is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaris over de te volgen aanpak, de attentiepunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaris tijdens een dossierreview. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden van de certificerend actuaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben een mindere diepgang dan onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van de genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de Stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze doelstelling is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;

- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteits-veronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een entiteit haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en de omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de groepsonderdelen. Bepalend hierbij zijn de omvang en/of het risicoprofiel van de groepsonderdelen. Op grond hiervan hebben wij geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was.

Wij communiceren met het bestuur en de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur en de raad van toezicht hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Utrecht, 22 juni 2020
KPMG Accountants N.V.

S. van Oostenbrugge RA

5. Bijlagen

5.1 Bestuur en bestuurlijke inrichting van het fonds

5.1.1 Samenstelling bestuur en commissies tot 1 juli 2019

Hieronder is de samenstelling van de commissies opgenomen tot 1 juli 2019.

Dagelijks bestuur

Voor de dagelijkse gang van zaken was er een dagelijks bestuur. De voorzitter en vicevoorzitter van het fonds hadden zitting in het dagelijks bestuur en hadden de volgende taken:

- De uitvoering van de dagelijkse gang van zaken van het fonds;
- Voorbespreken van de agenda en vergaderstukken van de bestuursvergadering ter voorbereiding van de bestuursvergadering;
- Voorbespreken van (strategische) beleidsvraagstukken;
- Voorbespreken en monitoren van het integrale risicomanagement;
- Het behandelen van spoedeisende zaken.

Het dagelijks bestuur bestond uit de voorzitter en vicevoorzitter van het fonds:

- de heer P.A. Citroen (*voorzitter*)
- de heer E.H.W. Bosman (*vicevoorzitter*)

Het dagelijks bestuur kwam voor elke bestuursvergadering bijeen.

Om zijn werkzaamheden optimaal te kunnen uitvoeren had het bestuur commissies ingesteld die onder meer tot taak hadden besluiten die het bestuur moet nemen, voor te bereiden. Het bestuur kon besluiten dat externe deskundigen deel uitmaken van een commissie. De volgende commissies stonden het bestuur bij:

Handhavings- en vrijstellingscommissie

De handhavings- en vrijstellingscommissie had onder meer als taak het bestuur te adviseren over het handhavings- en vrijstellingsbeleid van het fonds. Deze commissie behandelde verder alle relevante zaken die samenhangen met de werkingssfeer en handhaving van de verplichtstelling, aansluitingskwesties en vrijstellingsverzoeken van werkgevers.

In de commissie hadden zitting:

- de heer P.A. Citroen (*voorzitter*)
- de heer G.J. Seffinga

Beleggingscommissie

De beleggingscommissie had onder meer als taak het bestuur te adviseren over het beleggingsbeleid en over de uitvoering hiervan en over de beoordeling van de beleggingsparagraaf in het jaarverslag.

In de beleggingscommissie hadden zitting:

- de heer G.J. Seffinga (*voorzitter*)
- de heer J.C. de Planque

De beleggingscommissie werd bijgestaan door de externe beleggingsadviseur van het fonds:

- de heer M. Euverman

Pensioentechnische commissie

De Pensioentechnische commissie had onder meer als taak het bestuur te adviseren over pensioentechnische, juridische en actuariële zaken die niet beleggingsgerelateerd zijn. In deze commissie hadden zitting:

- de heer R.L. Schikhof (*voorzitter*)
- de heer E.H.W. Bosman

De pensioentechnische commissie werd bijgestaan door de adviserend actuaris van het fonds:
de heer F. Verschuren

AO/IC- en uitbestedingscommissie

De AO/IC- en uitbestedingscommissie hield zich voornamelijk bezig met de monitoring van de afspraken met partijen waar de werkzaamheden voor het fonds zijn uitbesteed. De commissie beoordeelde rapportages op tijdigheid en volledigheid. In deze commissie hadden zitting:

- de heer P.G.H. Rinkes (*voorzitter*)
- de heer P. Schellekens

De AO/IC- en uitbestedingscommissie werd bijgestaan door de externe adviseur mevrouw R. Poldner.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie had onder meer als taak het bestuur te adviseren over het communicatiebeleid van het fonds. Deze commissie behandelde alle relevante zaken met betrekking tot communicatie richting de belanghebbenden van het fonds binnen het door het bestuur vastgestelde beleid. In de commissie hadden zitting:

- de heer J.C. de Planque (*voorzitter*)
- de heer C.A. van Loon

Klachten- en geschillencommissie

De klachten- en geschillencommissie is uitsluitend bevoegd tot het nemen van besluiten over klachten dan wel geschillen tussen de deelnemer en het fonds ter zake van individuele beslissingen uit hoofde van die pensioenregeling die het bestuur ter zake van deze deelnemer heeft genomen.

De klachten- en geschillenregeling is geplaatst op de website van het fonds. In de klachten- en geschillencommissie hadden zitting:

- de heer R.L. Schikhof
- de heer C.A. van Loon

5.1.2. Samenstelling bestuur, auditcommissie en sleutelfunctiehouders vanaf 1 juli 2019

Het fonds heeft sinds 1 juli 2019 een (paritair) omgekeerd gemengd bestuur dat bestaat uit een uitvoerend deel en een niet-uitvoerend deel met een onafhankelijk voorzitter. Tezamen vormen zij het algemeen bestuur. Het algemeen bestuur is verantwoordelijk voor de uitvoering van de pensioenregeling zoals deze door de sociale partners is overeengekomen. Dit houdt in dat het algemeen bestuur verantwoordelijk is voor alle activiteiten van het fonds, waaronder de pensioenadministratie, communicatie en het vermogensbeheer van de pensioengelden. Het algemeen bestuur is eindverantwoordelijk voor het bestuur van het fonds.

Het uitvoerend bestuur is verantwoordelijk voor de uitvoering van het vastgestelde beleid. Daarnaast berust het dagelijks bestuur bij het uitvoerend bestuur. De uitvoerende bestuursleden hebben elk hun eigen aandachtsgebied, maar zijn te allen tijde collectief verantwoordelijk.

Het niet-uitvoerend bestuur heeft tot taak het houden van intern toezicht. Het niet-uitvoerend bestuur richt die taak in door een jaarlijks op te stellen toezichtsplan. Hierin worden aandachtspunten voor het toezicht vastgelegd.

Onafhankelijk voorzitter:

- De heer E.H.W. Bosman

Uitvoerend bestuur (3 leden)

- Mevrouw C. van Kleef-van Driel
- De heer R.H.H. Ganzeboom
- De heer L. van Pol

Niet-uitvoerend bestuur (6 leden):

- Mevrouw E. te Paske-Lievestro
- Mevrouw M.H. Toledano
- De heer J.C. de Planque
- De heer P.G.H. Rinkes
- De heer G.J. Seffinga
- De heer P.J. Schellekens

Auditcommissie

De auditcommissie ondersteunt en adviseert, gevraagd en ongevraagd, het niet-uitvoerend bestuur. De auditcommissie is belast met toezicht op de risicobeheersing, het beleggingsbeleid en de financiële informatieverschaffing door het fonds.

- De heer H. Smit (voorzitter)
- De heer A.F. de Kraa
- De heer J.C. de Planque

Sleutelfunctiehouders

- De heer M. Kee (Interne Audit)
- De heer R.H.H. Ganzeboom (Risicobeheer)
- De heer R. Schilder (Actuarieel) namens Willis Towers Watson

5.2. Nevenfuncties leden bestuur (vanaf 1 juli 2019)

De heer E.H.W. Bosman

- Bestuurslid en voorzitter beleggingscommissie Stichting Pensioenfonds Rockwool
- Bestuurslid De Nationale APF
- Bestuurslid Stichting Administratiekantoor VEP surplus (Stork)
- Lid Commissie Beleggingen bedrijfstakpensioenfonds Metaal en Techniek (PMT)
- Lid Raad van toezicht Pensioenfonds Ballast Nedam (tot 1 november 2019)
- Extern lid beleggingscommissie Pensioenfonds Metaal & Techniek

Mevrouw C. van Kleef-van Driel

- Voorzitter Oudercommissie KDV/BSO Het Luchtkasteel Oostzaan

De heer R.H.H. Ganzeboom

- Bestuurslid namens werkgever Stichting Pensioenfonds Randstad
- Penningmeester Stichting Hockeypark Myra
- Adviseur Stichting Pensioenfonds Flexsecurity

De heer L. van Pol

- Schaakdocent buurthuis De Batjan, Amsterdam

Mevrouw E. te Paske-Lievestro

- Pensioenfondsbestuurder FNV
- Pensioenfondsbestuurder FNV Horecabond
- Bestuurder Pensioenfonds Openbare Bibliotheken
- Bestuurder Pensioenfonds Recreatie

Mevrouw M.H. Toledano

- Off counsel KWPS
- Ambtelijk secretaris KNB commissie pensioen kamer
- Penningmeester ouderraad Scholengemeenschap JBO

De heer J.C. de Planque

- Directeur Jans Interim Management & Consultancy (JIM&C) B.V.
- Commissaris bij Intermetaal Beheer BV
- Commissaris bij Bejo Finance BV
- Penningmeester Lionsclub Bussum Godelinde

De heer P.G.H. Rinkes

- Directeur Marathon Management & Consultancy BV
- Interim manager
- Lid Raad van Advies Werktalet Uitzendbureau BV
- De heer G.J. Seffinga
- Bestuurslid Bpf Levensmiddelen
- Bestuurslid Bpf Detailhandel

De heer P.J. Schellekens

- Lid van de pensioencommissie van Antea Group (als pensioengerechtigde)

5.3 Uitbestedingspartijen en adviseurs

Het fonds heeft al zijn werkzaamheden als het gaat om administratie en vermogensbeheer uitbesteed. Het bestuur laat zich bijstaan door externe adviseurs op actuariel en beleggingstechnisch gebied. Hieronder worden de belangrijkste uitbestedingspartijen en adviseurs in 2019 benoemd.

Pensioenuitvoeringsorganisatie

De pensioenadministratie, communicatie en bestuursondersteuning is uitbesteed aan PGGM, gevestigd te Zeist.

Fiduciair manager

Kempen Capital Management, gevestigd in Amsterdam, is aangesteld als fiduciair manager en voert het beheer van het vermogen van het fonds.

Custodian

KAS bank (per 30 september 2019 CACEIS), gevestigd in Amsterdam, is aangesteld als custodian.

Beleggingsadviseur

De beleggingsadviseur van het fonds is de heer M. Euverman, verbonden aan Sprenkels en Verschuren, gevestigd in Amsterdam. Sinds 1 september is mevrouw C. Bosch, eveneens verbonden aan Sprenkels & Verschuren, adviseur van het pensioenfonds.

Adviserend actuaris

In het verslagjaar is de heer F. Verschuren actief geweest als adviserend actuaris. De heer Verschuren is verbonden aan Sprenkels & Verschuren. Per 1 januari 2020 is de heer Verschuren verbonden aan AethiQs.

Externe risicomangers (tevens vervuller risicobeheerfunctie)

Mevrouw R. Poldner, verbonden aan Poldner Advies, gevestigd te Amsterdam. En de heer S. Leistra verbonden aan Lestrade financial services, gevestigd te Nijmegen.

Certificerend actuaris, tevens sleutelfunctiehouder actuariel

De heer H. Zaghdoudi, verbonden aan Willis Towers Watson, gevestigd te Purmerend. Per 1 januari 2020 is de heer R. Schilder certificerend actuaris, eveneens verbonden aan Willis Towers Watson.

Onafhankelijke accountant

De heer S. van Oostenbrugge, KPMG Accountants, gevestigd te Utrecht.

Compliance officer

NCI (tot 1 juli 2019), gevestigd te Capelle aan den IJssel.

HVG Law (per 1 juli 2019), gevestigd te Amsterdam.

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (StiPP)
Postbus 434
3700 AK Zeist
stippensioen.nl